

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

кафедра дошкільної педагогіки і психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ УЯВИ В СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ
СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ ГРИ

Виконала:

Пархоменко Анжеліка Василівна

магістрантка спеціальності 012 Дошкільна освіта
ОПП Дошкільна освіта

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент
С. А. Тітаренко

Допущено до захисту:

«23» листопада 2021 року

Завідувач кафедри

_____ Л.П. Загородня _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Дата захисту: «__» _____ 2021 року

Національна оцінка _____

Кількість балів: _____ Оцінка ECTS _____

Підписи членів ДЕК:

Глухів - 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ СЮЖЕТНО- РОЛЬОВОЇ ГРИ	8
1.1 Загальна характеристика проблеми розвитку творчої уяви у дітей дошкільного віку	8
1.2. Особливості розвитку творчої уяви у старших дошкільників	18
1.3. Характеристика сюжетно-рольової гри як ефективного засобу розвитку творчої уяви у старших дошкільників	27
Висновок до розділу 1	39
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ДОСЛІДНА РОБОТА З РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ ГРИ.....	42
2.1. Визначення рівня розвитку творчої уяви у дітей старшого дошкільного віку	42
2.2 Система роботи з розвитку творчої уяви у старших дошкільників засобом сюжетно-рольової гри.....	57
2.3. Результати впровадження системи роботи з розвитку творчої уяви у старших дошкільників	63
Висновок до розділу 2.....	75
РЕКОМЕНДАЦІЇ ВИХОВАТЕЛЯМ.....	78
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ	88

ВСТУП

Сучасній українській державі потрібні люди, що мають високий рівень розвитку культури, духовності, що здатні реалізувати свій творчий потенціал. Розвивати творчу особистість треба починати задовго до її вступу до закладу професійної освіти, а саме з дошкільного дитинства. На необхідність розвитку творчої особистості, пізнавальної активності, творчої уяви дитини підкреслено у законі України «Про дошкільну освіту», у Базовому компоненті дошкільної освіти, а також у освітніх програмах «Дитина в дошкільні роки», «Українське дошкілля». Їх автори акцентують увагу на розвиток творчого мислення дошкільників, їх фантазії, уяви, здатність до творення нового, на підтримку проявів у неї творчої ініціативи, активності, самостійності, на формуванні нахилів до дослідництва, експериментування, здатності до творення нового.

Таким чином, проблема виховання творчої особистості, яка здатна генерувати нові ідеї, приймати сміливі рішення, знаходити вихід із нестандартних ситуацій і відходити від шаблонного мислення, стає суспільним замовленням та актуальною вимогою сьогодення. У зв'язку з цим, виникає необхідність у розвитку творчості і креативності, починаючи з дошкільного віку й впродовж всього життя. Основні характеристики особистості, які є базовими компонентами формування майбутньої творчості, закладаються саме в дошкільному віці. Тому даний віковий етап є періодом інтенсивних інтеграційних процесів психіки та становлення дитячої творчості. При цьому чи не найважливішим компонентом у формуванні творчої особистості є її творча уява.

Творча уява була предметом розгляду значної кількості науковців, а саме Т. Барішевої, Д. Богоявленської, Л. Виготського, Н. Ветлугіної, Д. Гілфорда, В. Давидова, Р. Ділтса, В. Дружиніна, О. Дьяченко, П. Едварса, Т. Комарової, В. Левіна, В. Моляко, А. Матюшкіна, В. Мухіної, С. Мідника, Я. Пономарьова, К. Роджерса, С. Рубінштейна, Н. Сакуліної, Є. Торренса, Б. Теплової, В. Юркевича, Т. Яценко та ін. Структуру уяви як психічного процесу

досліджували А. Брушлинський, Л. Балацька, Л. Виготський, В. Давидов, О. Дьяченко, Д. Ельконін, О. Запорожець, Е. Ільєнков, В. Кудрявцев, О. Кравцова, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн та ін. Взаємозв'язок між уявою та творчістю та їх вплив на розвиток творчих здібностей у пізнавальній, емоційно-вольовій, комунікативно-мовленнєвій, художній, ігровій сферах стали предметом наукового пошуку М. Арнаудової, О. Артемової, А. Богуш, Л. Венгера, М. Вовчик-Блакитної, Н. Ветлугіної, Н. Гавриш, О. Дьяченко, О. Дронової, О. Запорожця, Р. Іванкова, Г. Костюка, І. Карабаєвої, В. Кузьменко, О. Кульчицької, Т. Казакової, В. Кучерова, Н. Короткової, С. Кулачківської, Л. Калмикової, С. Ласунової, В. Мухіної, Н. Михайленко, Т. Піроженко, Т. Постоян, В. Проскури, Т. Титаренко, О. Ушакова тощо. Згідно їх досліджень, уява є передумовою для ефективного засвоєння дошкільниками нових знань, одночасно вона сама відноситься до умов творчого перетворення наявних у дітей знань, сприяє саморозвитку особистості. Багато провідних вчених (А. Богуш, О. Савченко, О. Сухомлинський, М. Вашуленко та інші) надають особливе значення і важливість проблемі розвитку творчої уяви у дошкільників.

Необхідність розвитку творчої уяви як властивості творчої особистості підкреслювали Л. Виготського, В. Давидова, Д. Ельконіна, Г. Костюка, В. Кудрявцева, О. Леонт'єва, В. Моляко, Д. Ніколенка, Ф. Фрадкіна та ін. Вчені встановили, що творча уява дітей має значний потенціал для реалізації резервів комплексного підходу в навчанні і вихованні, обґрунтували й дослідили різноманітні теоретико-методологічні та прикладні проблеми творчої уяви як психологічного феномену та особливості її формування у дошкільному дитинстві.

Закономірно те, що у психологів виникає чимало питань: як розвивати уяву в дошкільному віці? А чи можливо її розвивати взагалі? Чи впливає дорослий на світ, який створює у своїх фантазіях малюк? Чи можуть ігри слугувати засобом розвитку уяви?

У дошкільній педагогіці гра розглядається як сформоване соціальне явище, особливий вид діяльності дитини, де творчо, прямо або посередньо відбиваються явища навколишньої дійсності (праця і побут людей, імітація рухів тварин та ін.). Гра багатьма авторами визначається як один із основних засобів і методів виховання дошкільників і використовується переважно на етапі закріплення і удосконалення набутих знань. Цінність гри полягає у тому, що вона викликає позитивні емоції, почуття задоволення, життєрадісність, активність, позитивно впливає на психічний розвиток дошкільника. В процесі гри у дошкільників розвиваються уміння орієнтуватися у світі людей, уміння поважати інших людей допомагати їм, турбуватися про них; розвиваються пам'ять, увага, уява тощо.

Не зважаючи на велику кількість праць, присвячених розвитку творчої уяви дошкільників, поза увагою науковців залишилася проблема розвитку творчої уяви у старших дошкільників засобами гри, тоді як її розв'язання відкриває шлях до розробки обґрунтованої і психологічно доцільної системи розвитку творчої уяви дошкільників засобами гри.

Отже, суспільна значущість проблеми та її недостатнє вивчення зумовили вибір теми нашого дослідження: **«Розвиток творчої уяви у старших дошкільників засобом сюжетно-рольової гри»**.

Об'єкт дослідження: процес розвитку творчої уяви у старших дошкільників.

Предмет дослідження: система роботи з розвитку творчої уяви у старших дошкільників засобом сюжетно-рольової гри.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати і експериментально апробувати систему роботи з розвитку творчої уяви у старших дошкільників засобом сюжетно-рольової гри.

Для досягнення поставленої мети і перевірки гіпотези дослідження поставлені такі **завдання** :

1. Здійснити аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми розвитку творчої уяви у старших дошкільників засобом сюжетно-рольової гри.

2. Виявити рівень розвитку творчої уяви у старших дошкільників.
3. Розробити систему роботи з розвитку творчої уяви у старших дошкільників засобом сюжетно-рольової гри.
4. Розробити рекомендації вихователям щодо розвитку творчої уяви у старших дошкільників засобом сюжетно-рольової гри.

Гіпотеза дослідження: дошкільників буде відбуватися більш успішно за умов:

- розробки системи роботи з активним використанням сюжетно-рольової гри;
- урахування наявного рівня розвитку творчої уяви у старших дошкільників;
- залучення дітей до створення сюжету сюжетно-рольових ігор;
- розвитку пізнавальних процесів старших дошкільників (уява, мислення, пам'ять).

Методи дослідження: теоретичні – аналіз і узагальнення психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми розвитку творчої уяви у старших дошкільників засобами гри; емпіричні – анкетування вихователів щодо виявлення їхнього ставлення до проблеми розвитку творчої уяви у старших дошкільників засобами гри; аналіз навчально-виховних планів і чинних програм щодо з'ясування завдань розвитку творчої уяви засобами гри; спостереження за діяльністю дітей і вихователів дошкільних закладів у ході експериментальної роботи; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний) з розвитку творчої уяви засобами гри; статистичні – якісний і кількісний аналіз результатів експериментального дослідження.

Базою дослідження виступив ЗДО «Світлячок» м. Глухова Сумської області.

Наукова новизна і теоретична значущість одержаних результатів полягає в тому, що досліджено й науково обґрунтовано специфіка розвитку творчої уяви у старших дошкільників засобом сюжетно-рольової гри; розроблено критерії, показники й визначено рівні розвитку творчої уяви у

старших дошкільників; розроблено систему роботи з розвитку творчої уяви у старших дошкільників засобом сюжетно-рольової гри.

Практичне значення дослідження полягає в розробці системи роботи з розвитку творчої уяви у старших дошкільників засобом сюжетно-рольової гри. Експериментальний матеріал може використовуватись у практиці роботи закладів дошкільної освіти, у процесі підготовки вихователів закладів дошкільної освіти у ЗВО I-IV рівнів акредитації.

Структура і обсяг магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Робота містить 19 таблиць, 9 рисунків, 11 додатків. Загальний обсяг роботи 125 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ ГРИ

1.1 Загальна характеристика проблеми розвитку творчої уяви у дітей дошкільного віку

Проблема розвитку творчої уяви в старших дошкільників вважається однією з основних проблем усієї сукупності гуманітарних наук. До проблеми розвитку творчої уяви у дошкільників зверталися Л. Венгер, Л. Виготський, О. Запорожець, Г. Костюк, які визначили її місце та роль у психічному розвитку особистості; у працях Н. Ветлугіної, О. Дьяченко та Т. Комарової, І. Грузинської визначена роль художньої творчості дітей дошкільного віку у розвитку творчої уяви; значення пізнавальної діяльності висвітлено у працях Л. Венгера, О. Запорожця, В. Котирло, В. Моляко, О. Проскури; вплив комунікативно-мовленнєвої діяльності на розвиток творчої уяви досліджували А. Богущ, Н. Гавриш, Л. Калмикова, Т. Піроженко.

Уточнимо сутність уяви, її види та функції.

Значний внесок у вивчення уяви зробили французькі вчені Ж. Берні [8] та її послідовниця А. Жатсель [24], які простежили еволюцію розвитку теорії уяви, який простежується від античності до наших днів. Так, наукові доробки Г. Гегеля, Б. Спінози вважають уяву важливим компонентом пізнавальної діяльності, яка розвивається одночасно з іншими психічними процесами. На думку ж Д. Юма, уява і пам'ять – це категорії, що слугують для перетворення вражень в творчі образи. Науковець довів здатність уяви з'єднувати та роз'єднувати прості ідеї [62].

Як зазначає Л. Виготський, відчуття і сприйняття є постачальниками «первинних» образів, які відбивають предмети і ситуації, що зустрічаються людині в процесі її практичної діяльності [14]. Образна пам'ять забезпечує формування і збереження «вторинних» образів реально існуючих предметів і явищ навколишнього середовища. Як і пам'ять, уява призначена для

продукування уявлень. Але пам'ять «вторинні» образи реальності копіює, а уява створює образи об'єктів, з якими людина в реальності ніколи не зустрічалася.

Людина може створювати [14]:

– *образи знайомого об'єкту*, які були розширені, поглиблені, трансформовані та багаторазово змінені в уяві (наприклад, образ міста, в якому пройшло дитинство людини і яке вона багато років не відвідувала); цей образ знаходиться на межі пам'яті та уяви; багато його елементів не відповідає реальності, є плодом фантазії та вигадки;

– *образну репрезентацію* узагальнених ідей про загальні властивості певних предметів, які відображають їх зовнішність, наприклад, «квітучий сад», «красивий птах», «чарівна квітка» тощо. Ці образи знаходяться на межі уяви і мислення і не прив'язані до певних предметів;

– *казковий, легендарний, міфічний образ* істот, які мешкають у вигаданому світі. Одні світи і істоти походять завдяки впливу колективного несвідомого, а інші є результатом творчості певних людей. Такі образи недоступні в звичайному предметному досвіді, але вони символічно співвідносяться з ним;

– *відновлені образи* завдяки уяві, яка деталізує, доповнює, відновлює неповну предметну обстановку, незавершену дію або об'єкт, який має відсутні деталі. У цьому випадку роль уяви полягає у виході «за межі безпосередньої інформації», наприклад, в малюнку Екзюпері можна легко впізнати «удава, який проковтнув слона».

– *сновидні образи*, які відрізняються своєю спонтанністю, несвідомістю. У цих образах реальні просторові і тимчасові співвідношення значно спотворені, тому важко знайти прямі джерела сновидінь з реального предметного світу;

– *випереджаючі образи*, в яких утілюються задуми того, чого ще немає, тобто образи «майбутньої реальності». До них відносяться моделі неіснуючих речей, неординарні дії та вчинки, технологічні досягнення, що неможливі сьогодні тощо.

– образи, які виникають при змінених станах свідомості. У цьому випадку людина бачить об'єкти і ситуації, яким у зовнішньому світі нічого не відповідає, тобто це «внутрішні галюцинації», що виникають у разі наркотичного отруєння, гострого психозу, сильного перевтомлення.

Як стверджує Є. Ігнат'єв, у процесі уявлення образів реальних об'єктів, людина використовує описи інших людей, які ці об'єкти зустрічали. Ці описи звичайно передаються усно, письмово або художньо через малюнки, музику, пантоміму. Фантастичні образи неіснуючих об'єктів людина створює завдяки своїй здатності до фантазування. Людина здатна створювати образи завдяки своєму чуттєвому досвіду. Сформований уявою образ – це результат переробки інформації, яку отримала людина за допомогою відчуттів і сприймань, тому фантастичний образ містить інформацію про реальну дійсність, тобто первинний образ. Але фантастичний образ вибудовується без безпосереднього контакту зі своїм прообразом з предметного світу, тому він є уявленням [29].

Отже, уява – процес створення людиною на основі досвіду образів об'єктів, яких вона ніколи не сприймала, своєрідна форма відображення людиною дійсності, в якій виявляється активний випереджальний характер пізнання нею світу [51]. Короткий психологічний словник трактує уяву як «процес побудови образу продукту діяльності ще до його виникнення, а також створення програми поведінки в тих випадках, коли проблемна ситуація характеризується невизначеністю» [47, с. 119]. А словник-довідник педагогічних і психологічних термінів подає таке визначення: «уява – психічний процес, що полягає у створенні людиною нових образів, уявлень, думок на базі її попереднього досвіду» [61, с. 216].

З точки зору Л. Виготського, І. Барташнікової, О. Голук уява є складним психічним процесом перетворюючої діяльності особистості, багатофункціональним, необхідно важливим і незамінним компонентом, який відіграє важливу роль у регуляції життєдіяльності кожної людини. Тобто, уява – це властивість психіки особистості створювати образи, що відображають дійсність або прогнозують процес майбутньої діяльності та її результат. На

думку Т. Дуткевич, уява – це відхід від оточуючої реальності, але у ній все одно завжди зберігається зв'язок із дійсністю [22]. Продуктом уяви може бути фантастичний твір, опис, текст тощо.

О. Скрипченко вважає, що уява почала розвиватися у людини тоді, коли у неї з'явилась потреба передбачати результати своєї праці, пояснювати незрозумілі події та явища природи. За допомогою розвинутої уяви людина здатна вийти за межі реального світу, перемістити речі та події в минуле, майбутнє, в інші простори [25].

На думку О. Клепікова, психічна діяльність уяви полягає у створенні образів, уявлення предметів, ситуацій, які в дійсності не сприймалися людиною. У процесі створення, уявлення цих образів відбувається кодування візуальної інформації за допомогою схем, фігур та більш складніших умовних знаків у такій послідовності :

1. Одні предмети заміщуються іншими чи їх зображеннями, потім – використовуються мовні, математичні та інші знаки, логічні форми мислення.
2. Появляються та розширюються можливості доповнення та заміщення реальних речей, ситуацій, подій уявними, вибудовування з уявлень нових образів [33, с. 158].

За твердженням Л. Виготського, уява, як основа будь-якої творчої діяльності, однаково проявляється в усіх аспектах культурного життя, що робить можливим художню, наукову, технічну творчість. У цьому розумінні все, що нас оточує і що зроблено рукою людини, є продуктом людської уяви та творчості [14].

Узагальнюючи погляди науковців на сутність уяви можна стверджувати, що уява є необхідним компонентом усіх видів творчої діяльності людини в будь-якому віці. До основних завдань уяви Л. Виготський відносить:

- передбачення очікуваного процесу і результатів його здійснення;
- формування образу об'єкту, що ніколи не існував або реально не існував;

– розв’язування завдань і забезпечення пізнавального процесу в умовах невизначеності та обмеженості отримання потрібної інформації [14].

Характерні риси уяви:

– вона властива лише людині і є необхідною умовою її трудової діяльності. Уява завжди спрямована на практичну діяльність. Людина заздалегідь уявляє кінцевий результат своєї праці. Уява значною мірою залежить від спрямованості особистості: її інтересів, прагнень, потреб, переконань [50].

– Уява тісно пов’язана з мисленням, пам’яттю, відчуттями та емоціями. Відокремити процес уяви від процесів відчуття, пам’яті, мислення досить важко. Уява, як і мислення, виникає тоді, коли потрібно знайти нове рішення, тобто при розв’язанні проблемної ситуації. Але сама проблемна ситуація визначає діяльність мислення або роботу уяви. Уява починає працювати тоді, коли невизначеність проблемної ситуації досить велика. Відсутність необхідної інформації дозволяє опустити деякі етапи мислення й уявити кінцевий результат. Тому шляхи розв’язання не завжди правильні [41].

Образи уяви відрізняються від образів пам’яті тим, що в уяві ми змінюємо згадуваний образ або створюємо новий, якого не було в пам’яті. Тобто, уява відрізняється від пам’яті *новизною* відтворених нею образів, які зберігалися в пам’яті.

– Уява – це відхід від дійсності, але її джерелом є об’єктивна дійсність. Завдяки впливу емоцій, почуттів, симпатій і антипатій, уява дозволяє глибше осмислити і пізнати дійсність. Наприклад, митці, в яких розвинена уява, зображують те чи інше явище не будучи його очевидцями. Але створений ними новий образ завжди спирається на реальні об’єкти.

– Уява є складовою творчості. Уява слугує антиподом того, що само собою зрозуміле, тривіальне. Уява – це новизна, яка є неоціненною якістю людини.

– Уява тісно пов’язана з усіма ланками психіки особистості. Стимулює уяву сприймання [56].

Уяву можна класифікувати за різними ознаками. Так, за продуктивністю В. Моляко виокремлює репродуктивну (продукти якої не є новими, а були відомі раніше) і продуктивну уяву.

Репродуктивна уява має велике значення у житті та діяльності людини. Особлива роль їй відводиться під час спілкування людей, за рахунок якого відбувається розвиток репродуктивної уяви, адже мовне описування явищ завжди потребує від людини створення певних образів. Репродуктивна уява необхідна при читанні художньої літератури, роботі з підручниками тощо. Образ предметів може сформуватися на підставі їх графічного опису (в інженерній справі, при користуванні схемами, картами). Якщо репродуктивна уява відтворює образи, то творча уява передбачає самостійне створення нових образів. Кінцевим результатом творчої уяви є оригінальні й цінні продукти діяльності.

Між творчою і репродуктивною уявою існує тісний зв'язок, вони постійно взаємодіють і переходять одна в одну. Цей зв'язок полягає в тому, що творча уява завжди ґрунтується на репродуктивній уяві, включає її елементи, а складні форми репродуктивної уяви містять елементи творчої [41].

За довільністю вчені Л.Виготський, П. Гальперін, Н. Комарівська, С. Максименко, В. Моляко та інші визначили мимовільну (пасивну) і довільну (активну) уяву. Пасивна уява – це така уява, що проявляється в хворобливій фантазії, або в фантазуванні, що не має усвідомленої мети. Активна уява – це уява, що відбувається у процесі творчої діяльності, яка має певну мету. За характером образів науковці виокремили абстрактну і конкретну уяви. Конкретна уява – це коли уявляються певні речі і предмети, а абстрактна уява в основному оперує з узагальненими образами, наприклад символами або схемами. Залежно від характеру діяльності уява поділяється на відтворюючу і творчу уяву. У свою чергу, відтворююча уява буває залежна та незалежна.

В. Моляко, залежно від змісту діяльності поділяє уяву на технічну, наукову, художню та інші різновиди, зумовлені характером праці людини [41].

Художня уява переважно оперує чуттєвими (зоровими, слуховими, дотиковими та іншими) образами, вона надзвичайно яскрава та детальна. Наприклад, І. Репін, створюючи картину «Запорожці пишуть листа турецькому султану», писав: «Голова обертом іде від їхнього гумору та галасу». Флобер говорив, що він гостро відчував у себе в роті присмак миш'яку, коли описував сцену самогубства мадам Боварі. Художнику, письменнику завдяки яскравості чуттєвих образів здається, що вони безпосередньо сприймають те, що зображують у своїх творах [54]. Для *технічної уяви* характерно створення образів у вигляді просторових відношень, наприклад, геометричних фігур і побудов, їх об'єднання та уявне перенесення у різні ситуації. Найчастіше образи технічної уяви об'єднуються в кресленнях, схемах. У результаті цих об'єднань створюються нові машини, предмети. *Наукова уява* виявляється в висуненні гіпотез, проведенні експериментів, узагальненні для визначення сутності понять [17].

Особливою формою уяви є *мрія* – створення людиною образів бажаного майбутнього. Мрія необхідна для втілення творчих задумів, коли образи уяви не можуть бути реалізовані за будь-яких об'єктивних або суб'єктивних причин. У цьому разі мрія стає спонукаючим мотивом діяльності, що дозволяє завершити розпочату справу.

Мрії можуть бути реальними, дійовими та нереальними, безплідними. Дієві, реальні мрії спрямовані на реальне перетворення дійсності, вони виступають рушійною силою діяльності людини, надають їй більшої цілеспрямованості в житті, допомагають боротися з труднощами, протистояти несприятливим впливам. Безплідні, нереальні мрії дезорієнтують людину, позбавляють її бачення реальних життєвих перспектив, роблять людину нездатною протистояти труднощам життя. Позитивний вплив на людину оказує лише активна, творча мрія, що збагачує життя людини, робить його яскравішим і цікавішим [38].

Проблему розвитку творчої уяви висвітлювали у своїх працях Т. Рібо, Н. Венгер, Л. Виготський, І. Грузинська та багато інших. Так, Т. Рібо

характеризує уяву як творчий процес писав: «Творча природа даного явища, призаного, передусім, із чогось уже відомого створювати нове». Автор довів спроможність творчої уяви створювати образи майбутнього, бажаного, можливого у загострених, гіперболізованих, ідеалістичних формах [49]

О. Запорожець творчу уяву співвідносив із чуттєвим пізнанням і зводив її до перекомбінування перцептивних образів [27]. С. Рубінштейна та Є. Ігнат'єв довели зв'язок творчої уяви з абстрактним перекомбінуванням [29; 50]. Т. Рібо, Л. Виготський, П. Якобсон, Р. Натадзе стверджують, що творча уява це діяльність, яка охоплює перцептивні і абстрактні знання та емоційні враження. Отже, можна зробити висновок, що результатами творчої уяви можуть бути як матеріальні так і ідеальні образи.

Аналіз наукових джерел з проблеми дослідження показав, що серед дослідників творчої уяви не існує єдиного погляду на її функції. Наприклад, Л. Виготській [14] виділяє евристичну функцію, що допомагає вирішити проблему перетворенням її наочного змісту; О. Запорожець [26] виділяє прогностичну функцію, яка детермінує діяльність людини за допомогою настановної дії; Л. Венгер [12] важливого значення надає комунікативної функції уяви, З. Фрейд [60].

Л. Виготський найбільш ґрунтовно описав три функції творчої уяви, а саме: пізнавальну, емоційну і виховну [14]. Але, не менш цінними є функції творчої уяви, що виокремив І. Тітов:

– ціле- та смислоутворювальна, яка полягає у формуванні нових цілей навчальної діяльності шляхом встановлення їхнього внутрішнього смислового зв'язку з мотиваційно-смисловою сферою особистості, із значущими для неї відношеннями та її досвідом;

– моделююча, що полягає в осмисленому створенні образів предметного світу;

– перетворювально-евристична – коли забезпечуються різнопланові та багаторазові перетворення різних за ступенем складності образів, у результаті чого відкриваються суб'єктивно нові властивості дійсності;

– регулююча – коли дитина оцінює та коректує власні дії та вчинки, що сприяє конструктивній спрямованості навчальної діяльності [55].

О. Мелік-Пашаєв довів, що специфічною властивістю творчої уяви є її здібність створювати художні образи, вона здатна розкривати внутрішній зміст твору; якості особистості, що допомагають їй оволодіти формами певного виду мистецтва, сукупністю спеціальних знань, навичок і вмінь [40].

Ознайомившись з визначенням поняття «творча уява», поданим у словниках, різними науковцями, представимо їх у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Трактування поняття «творча уява»

№ з/п	Автор	Визначення поняття
1	Психологічний словник [47о]	«самостійне створення нових образів, породження нових способів побудови реальності, які необхідні людині для постановки і вирішення як пізнавальних, так і практичних, особистих проблем»
	Словник української мови [52]	«психічний процес, який виявляється у створенні нових образів на основі раніше набутих конкретно-чуттєвих вражень»
	В. Б. Шапар [61].	«вид уяви, який передбачає самостійне створення образу, речі, ознаки, що не мають аналогів, які реалізуються в оригінальних і цінних продуктах діяльності. Невід'ємна сторона технічної, художньої та іншої творчості»
	П. Я. Гальперін, Н.Р. Котик [17].	«самостійне створення нових образів, які реалізуються в оригінальних продуктах діяльності, свого роду продукування оригінального способу без опори на готовий опис чи умовне зображення»

	А. В. Петровський [51].	«самостійне створення нових образів, які реалізуються в оригінальних і цінних продуктах діяльності»
	М. Арнаудов [4].	«необхідний компонент для відкриттів, що «веде інстинктивно або свідомо і до цілісності, послідовності, і до гармонії». У своїх подальших працях вчений подає види уяви: уяву – як уявлення чогось реального, і фантастику – форму уяви, в якій проявляється казкова народна творчість»

Таким чином, під творчою (продуктивною) уявою дитини старшого дошкільного віку будемо розуміти процес і результат самостійного створення нею нових образів, уявлень, ідей, які включені у процес творчої діяльності, тобто діяльності, результатом якої є оригінальні, цінні, суб'єктивно значущі продукти. Крім того, цей продукт може бути створеним на основі знань, які дитина набула в процесі життєдіяльності, але мати ознаки новизни. Завдяки творчій уяві дитина здатна приймати рішення та знаходити вихід із проблемної ситуації, не маючи при цьому необхідних знань. Якісними результативними характеристиками творчої уяви вважаються метафоричність створеного образу, його розробленість й індивідуальність.

1.2. Особливості розвитку творчої уяви у старших дошкільників

Розвиток творчої уяви у старших дошкільників сучасні науковці відносять до основних проблем сьогодення. Психологи впевнені, що саме уяві належить провідна роль у засвоєнні знань дитиною, у становленні та розвитку її особистості. О. Запорожець, Л. Виготський вважають творчу уяву «центральною психологічною новоутворенням» у старшому дошкільному віці. За твердженнями Л. Виготського, А. Запорожця, В. Давидова, С. Рубінштейна та інших, уява в старших дошкільників проявляється досить яскраво і насичено завдяки їх творчій діяльності.

Дошкільний вік є сенситивним для розвитку уяви. Її розвитку сприяють психологічні особливості старших дошкільників, а саме [48]:

«Сприймання предметів та явищ формується як відносно самостійний процес. Сприймання більш стійке і цілеспрямоване, воно у старших дошкільників стає категоріальним. У процесі самостійного спостереження дитина виокремлює доступні їй розумінню суттєві ознаки предметів, робить елементарні узагальнення.

П'ятирічки здатні до вибіркового й усвідомленого запам'ятовування. Вони однаково успішно запам'ятовують як предметний, так і словесний матеріал. Отже, їхня *пам'ять* набуває якісно нових особливостей, серед них найголовніша – довільність процесів запам'ятовування та відтворення. З цим органічно пов'язана міцність пам'яті, її доволі великий обсяг, що значно збільшується на кінець дошкільного віку завдяки накопиченню дитиною життєвого досвіду.

Істотні зміни відбуваються й у розвитку *мислення*. Дитина стає здатною оперувати не тільки поодинокими чуттєвими образами предметів, а й більш узагальненими уявленнями, в яких об'єднуються і поодинокі враження, і судження про предмети. Це означає, що мислення дитини відокремлюється від сприймання та водночас від практичної дії і стає відносно самостійним процесом. Залишаючись ще наочно-образним, воно поступово стає словесним.

У нерозривному зв'язку з розвитком мислення відбувається *мовленнєвий розвиток* дитини. Здійснюється перехід від переважно діалогічного мовлення до розгорнутих висловлювань. У дітей з'являються такі форми діалогічного мовлення, як пояснення, міркування. У старшому дошкільному віці складається новий вид мовлення – внутрішнє мовлення, що стає засобом формування й функціонування внутрішніх розумових дій. Поява внутрішнього мовлення є ознакою розвитку в дитини словесно-логічного мислення, яке формується в практичній діяльності. Воно починає функціонувати, коли у дитини в умовах її практичної діяльності виникає проблемна ситуація, яку треба осмислити. У цих випадках внутрішнє мовлення виконує функції планування, обмірковування того, що треба зробити.

Провідним типом спілкування виступає спілкування з однолітками, вони є ініціаторами встановлення мовленнєвих контактів з іншими дітьми, діалогічні форми спілкування все більше замінюються монологами. Відтепер дітям стає доступне планування своєї мовленнєвої діяльності.

Уява старших дошкільників набуває творчого характеру. Дитина здатна уявити проміжні етапи та кінцевий результат власної діяльності. Наприкінці дошкільного віку вона розрізняє уявне, вигадане і справжнє, фантастичне і реальне. Завдяки цьому можна говорити про розвиток не лише репродуктивної уяви, а й про зародження її творчих форм. У зв'язку з формуванням внутрішнього світу дитини, образу її «Я» з'являється особливий вид уяви – мрія, що знаходить свій прояв у створенні образів бажаного майбутнього.

У дошкільників починає формуватися довільна *увага*. Дитина вже здатна виокремлювати об'єкти, які відповідають потребам її діяльності, виконуваним завданням, і спеціально на них зосереджуватися. Старший дошкільник повторює словесні вказівки, щоб повніше зорієнтувати свою увагу. Значно зростає стійкість уваги. Зростання стійкості уваги проявляється у збільшенні тривалості ігор. Разом зі зростанням стійкості збільшується й обсяг мимовільної та довільної уваги.

Емоції дітей цього віку стриманіші. Діти вчаться приховувати страх, агресію, сльози, стають менш образливими. Засвоюють мову жестів, міміку, пози, інтонації голосу. Відбувається подальша диференціація почуттів: гордість, жалість, ревності, заздрощі. Урізноманітнюються прояви почуття власної гідності.

Психічні процеси і виявляються, і формуються у різних специфічно дитячих видах діяльності. Провідною залишається *гра*, але зміст її набуває дедалі більшої інтелектуальності, відповідає рівню розумового розвитку старших дошкільників. Серед ігрових мотивів значне місце посідають пізнавальні інтереси, потреба порівняти себе з однолітками, співпраця з ними тощо» [48, с. 172-174].

Погляди психологів на розвиток творчої уяви старших дошкільників неоднозначні. Так, У. Штерн, Д. Дьюї та інші, вивчаючи онтогенез психіки дошкільників, стверджували, що уява дитини більш яскравіша та оригінальніша ніж у дорослого. К. Ушинський, С. Рубінштейн та інші навпаки стверджували, що розвиток уяви у дошкільників необхідно порівнювати з розвитком інших психічних процесів, тобто вона відносна.

Значний внесок у дослідження розвитку творчої уяви дошкільників зробив Л. Виготський. Він довів, що творча уява дітей розвивається поступово, її розвиток пов'язаний з мовою, мисленням, сприйманням і реалізується на основі волі. Науковець виокремив чотири стадії розвитку уяви у дошкільників [14]:

1. Пасивна уява переходить до творчої;
2. Діти одухотворяють предмети;
3. Ігрова діяльність дітей. Дошкільники грають у два типи ігор: експериментальні, у ході яких вони отримують певні знання про природу речей та творчі, яким належить головна роль.
4. Виникнення романтичної творчості (дошкільники створюють образи).

Розвитку творчої уяви у старших дошкільників, за твердженням Г. Люблинської, сприяють формування і розвиток у них вмінь та навичок,

завдяки яким відбувається ознайомлення дітей з предметами та явищами оточуючого середовища. У цьому віці відбувається опанування дитиною основних зразків поведінки і діяльності, дошкільник вільно оперує ними, відходить від загальноприйнятих стандартів [39]. Процес формування образу уяви О. Дьяченко описує так: «Цілісний образ починає будуватися способом «включення», який створюється на основі окремого елементу дійсності та посідає другорядне місце, тобто стає окремою деталлю образу уяви» [23, с. 89]. Дії дитини стають більш творчими, а уява набуває активного характеру. Крім того, Т. Рібо провів низку наукових досліджень з проблеми розвитку творчої уяви дошкільників, у результаті яких виділив чотири етапи її розвитку, які співпадають з результатами досліджень Л. Виготського. На першому етапі у дитини з'являється здібність перетворювати сприйняття, тобто бачити в одному предметі іншій. На другому етапі для дітей характерно одухотворення іграшок. Третій етап характеризується здатністю дошкільників перевтілюватися в іграх. На четвертому етапі у дошкільнят з'являється художня творчість, у процесі якої вони комбінують різні образи [49].

На думку О. Дьяченко, у дошкільному віці уява розвивається у два етапи. На першому етапі (4–5 років) рівень творчої уяви знижується завдяки орієнтації дитини на засвоєння зразків соціальної поведінки. Афективна уява виникає у ситуаціях, які викликають реальні переживання. Пізнавальна – має відтворюючий характер. Дитина здатна спланувати лише свій наступний крок, але не весь ланцюжок дій.

На другому етапі дитина вільно оперує засвоєними на попередньому етапі зразків соціальної поведінки. Афективна уява призначена для створення емоційно важливих для дитини ігрових ситуацій, які допомагають подолати негативні переживання. Щоб позбутися страху дитина програє страшну ситуацію (гра у Бабу-Ягу, Поросят і Вовка). Пізнавальна уява на цьому етапі збагачується. Вирізняється процес пошуку ідеї, створення задуму, а також підбору адекватних засобів їх втілення. Образом уяви слугує вже не окремий предмет, а цілісна ситуація: дитина квадрат домальовує до цеглини, яку

піднімає кран на будівництві. Дошкільник здатний спланувати всю свою діяльність, хоча у ході здійснення може коригувати її [23].

Як зазначає Г. Люблінська, уява у своєму розвитку спирається на такі пізнавальні процеси, як сприймання та пам'ять. Образи сприймання закріплюються у пам'яті дитини у формі уявлень. Тобто передумовою розвитку уяви дошкільників є вміння оперувати уявленнями. Така здатність з'являється пізніше, ніж самі уявлення. Г. Люблінська навела такі етапи у розвитку уявлень: впізнавання, тобто образи уявлень виникають лише при повторному сприйманні відповідного предмета; спричиненого відтворення, в основі якого лежать асоціації за схожістю або суміжністю, і уявлення виникає під впливом опису, загадок; мимовільного використання, коли зростає керованість уявлень і дитина може вже викликати їх навмисне, щоб використати у грі, малюванні, описах; творче відтворення у вигляді комбінування уявлень та їх елементів із створенням нових образів [39, с. 181].

І. Грузинська стверджує, що діти старшого дошкільного віку вже здатні керувати своєю уявою: вони створюють задум у вигляді наочної моделі; образи уявних предметів та дії з ними; дошкільник здатний контролювати і визначати характер уяви. Під час ігрової, конструктивної, образотворчої діяльності у нього з'являється вміння планувати свої дії. Діти намагаються, щоб їх задуми відповідали дійсності. Цю здатність можна спостерігати у грі, коли дитина чітко визначає що потрібно для гри, а що треба відкинути. Отже, саме гра має велике значення у розвитку уяви дитини дошкільного віку. Діти із захопленням займаються творчою діяльністю [21]. Значення гри у процесі розвитку уяви підкреслює і Т. Комарова. Вона стверджує, що під час ігрової діяльності дошкільник моделює реальне життя (виконує ролі дорослих, створює уявні життєві ситуації, використовує предмети-замінники), створює власний сюжет гри. Т. Комарова провела низку досліджень і довела, що завдяки грі діяльність дитини стає більш цікавою для неї, викликає яскраві емоційні відчуття [34].

Ігрова діяльність дошкільників супроводжується мовленням, завдяки якому описуються всі процеси та задуми гри. Л. Алексеєнко-Лемовська

поєднувала лексичний розвиток дитини з використанням сюжетно-рольових та театралізованих ігор. Щоб стимулювати розвиток творчої уяви у дошкільників, вона рекомендує запропонувати дітям ігри, які вимагають перевтілення, створення образів на основі вражень, різної поведінки персонажів гри [1]. Авторка особливого значення надає розвитку емоційної виразності мовлення та рухів під час проведення музичних і фізкультурних занять. Також Л. Алексеєнко-Лемовська рекомендує особливу увагу надавати художньо-образному використанню уявлень у процесі образотворчої діяльності, під час якої дітей треба вчити осмислено сприймати художні образи [1].

Т. Яценко, досліджуючи особливості розвитку творчої уяви старших дошкільників, довела, що розвиток дитячої уяви в цьому віці треба аналізувати по відношенню дітей до гри, по тому, які ролі вони беруть на себе та виконують під час ігрової діяльності, а також аналізувати матеріальні продукти їх творчості, які дошкільники створюють у процесі підготовки до гри (поробки, малюнки, придумані історії тощо) [65].

Таким чином, можна стверджувати, що творча уява старших дошкільників розвивається у процесі будь-якої дитячої діяльності: малюванні, ліпленні, конструюванні, ігрової та набуває цілеспрямованого характеру.

Завдяки уяві у дошкільників виникають передбачення, припущення, коли вони розв'язують творчі завдання. Художні образи та їх мовне вираження допомагають дитині відійти від шаблону, проявити схильність до фантазування, вигадкування, творчої ініціативи [7].

Іншим провідним видом діяльності дітей старшого дошкільного віку Т. Піроженко виділила спілкування, яке характеризується стійкою увагою, спостережливістю, винахідливістю та сприяє вираженню емоційної творчої діяльності [45]. Особливу увагу треба приділити думці С. Полякова, який довів, що наприкінці старшого дошкільного віку потенційні форми психічного розвитку дитини переходять від пасивних до активних, що сприяє швидкому розвитку уяви, що значно впливає на продуктивність навчання, на набуття пошуково-діяльнісного досвіду, на розвиток творчих здібностей. Завдяки

розвитку уяви дошкільники будують свій особливий внутрішній світ, у якому переживають одні й ті ж ситуації до тих пір, поки вони не знайдуть вихід із них, поки вони їх не перестануть цікавити [46].

На розвиток творчої уяви дошкільників, на думку А. Ануфрієва, сприяє ряд факторів, а саме: вік дитини, її розумовий розвиток, індивідуальні особливості тощо. А розвиток самого процесу творчості залежить від допитливості дитини, її чутливості до проблем, надситуативної активності, високого рівня розвитку логічного мислення, підвищеного інтересу до вирішення проблемних завдань, гнучкості мислення, оригінальності, легкості генерування ідей, здатності до прогнозування, високої концентрації уваги, хорошої пам'яті, самостійності тощо [2].

О. Леонт'єв, С. Рубінштейн вважали, що для розвитку творчої уяви необхідно розвивати пізнавальну діяльність дитини. Вчені наголошували, що вона дозволяє дошкільникам набувати життєвий досвід, засвоювати знання, формувати певні вміння та навички. Пізнавальна діяльність сприяє розвитку пізнавальної сфери дитини, розширює та збагачує досвід дитини, її знання про навколишній світ, оскільки «вихідний матеріал» для розвитку уяви – це реальні об'єкти оточуючої дійсності.

Л. Виготський, Т. Рібо, Л. Рубінштейн встановили, що розвиток уяви знаходиться у тісному зв'язку із емоційним життям дитини. На думку Т. Рібо всі види творчої уяви містять емоційні моменти, тому сформований образ уяви залежить від накопичених вражень, настрою дітей. Л. Виготський під час дослідження впливу емоцій на розвиток творчої уяви вивив «закон загального емоційного знаку», згідно якому емоційно насичені події, спогади активно стимулюють творчу уяву. Отже, уява та емоції зв'язані між собою, тобто почуття активізують розвиток творчої уяви, а уява впливає на почуття.

І. Коростильова та В. Ротенберг досліджували умови розвитку уяви у дошкільників. На їх думку у цьому процесі дітям необхідна підтримка дорослих, заохочення їх допитливості, пошукових дій, оригінальних рішень, відхід від зразка. Вчені дослідили залежність пошукової активності

дошкільника від ставлення до нього дорослого. Негативно відношення до дитини, гіперопіка, емоційна холодність, байдужість значно знижували ініціативність, самостійність дитини, викликали у неї безпомічність, зневіру у власні сили, що, в свою чергу, призводило до відмови від пошукової діяльності.

З точки зору психологів, існує кілька поглядів щодо впливу дорослих на розвиток уяви та творчості у дошкільників:

1. За ствердженням О. Леонтєєва, творчість у дитини вже закладена від народження. Дорослому треба лише дозволити виявитися цій творчості, не заважати дитині у самоствердженні [38].

2. І. Грузинська визначила умови, які треба створювати для розвитку творчості дитини без прямої її взаємодії з дорослим. Ці умови вона поділила на фізичні, психологічні, інтелектуальні [21]. До фізичних умов вона віднесла наявність матеріалів, необхідних для розвитку творчості, і можливість з ними діяти у будь-який час. До соціально-емоційних умов вона віднесла створення дорослими атмосфери безпеки для дитини, впевненості; дитина повинна знати, що її творчість не буде оцінена дорослими негативно. До психологічних умов дослідниця віднесла формування у дитини почуття внутрішньої свободи, розкутості, формування у неї інтересу та бажання до втілення власних ідей, заохочення дорослим всіх творчих починань дитини. До інтелектуальних умов вона віднесла розв'язання дитиною творчих задач.

Вітчизняні психологи О. Д'яченко, З. Новлянська, В. Котирло, В. Моляко досліджували умови оптимального поєднання впливу дорослого із прагненням дитини до самовираження і самодіяльної творчості. Вченими розроблені прийоми стимулювання, заохочення, зацікавлення, відпрацювання у дитини навичок спостережливості, прийом створення образів уяви. Т. Яценко пропонує з цією метою використовувати ігрову діяльність дошкільника [64].

Важливе значення має врахування вікових особливостей спілкування дошкільника з однолітками і дорослими. Г. Грузинська виявила як змінюється позиція дорослого при спілкуванні з дитиною в процесі розвитку уяви. При спілкуванні з дитиною молодшого дошкільного віку дорослий займає позицію

незнаючого та невмілого, для того, щоб за допомогою запитань до дитини активізувати його мислення, показати шляхи розв'язання задачі. У п'ятирічному віці стимулом для розвитку уяви є змагання з однолітками, під керівництвом дорослого: «Хто придумає цікавіше?», «Хто придумає інакше, ніж у товариша?». Для старших дошкільників створюють такі умови, щоб він зайняв позицію вмілого і знаючого, особливо відносно молодших за себе дітей [21].

Окрему увагу, на думку І. Грузинської, слід приділити питанню про ставлення дорослого до дитячих фантазувань. Дитину глибоко ображає, ставить бар'єр у розвитку уяви байдужість, зневага, недобррозичливість дорослого до фантазувань дитини. Наприклад, «Хлопчик лежить на килимі і робить рухи, ніби пливе. Мати каже суворо «Перестань займатись дурницями». Хлопчик підводиться і сердито заперечує: «Це не килим, а річка, я вже майже доплив до берега, а ти...», і відходить ображений [21].

У розвитку уяви дошкільника важлива роль належить дитячій книжки. І. Грузинська довела, що при сприйманні дитячих літературних творів спостерігається дві тенденції:

- дитина виявляє бажання внести зміни в авторський текст, покарати несправедливих, захистити слабких;
- казкові персонажі допомагають дитині розібратись у незрозумілих ситуаціях, визначити, де добро, де зло, сприяють вивченню рідної мови [21].

Старші дошкільники вже здатні планувати, програмувати свою діяльність за допомогою задуму. Дорослому залишається лише дати дитині інструкцію типу: «подумай, як.., «розкажи, що (як) будеш малювати, у що збираєшся грати, що потрібно для гри». У цьому процесі важливо навчити дитину формулювати різні за складністю задуми і реалізовувати їх. Для вирішення цих завдань дорослі організують різні види продуктивної діяльності дітей.

У процесі розвитку творчої уяви важливо здійснювати розумовий розвиток дитини, активізувати її пізнавальну активність і самостійність. Адже пізнавальна потреба зумовлює появу питань «Чому?» і пошук відповідей на них

за допомогою уяви. Ефективним засобом розумового розвитку дитини є створення проблемних ситуацій ігрового характеру, які не мають готового способу розв'язання.

Таким чином, можна стверджувати, що, починаючи розвивати творчу уяву особистості треба з дошкільного віку, необхідно максимально стимулювати стійкі творчі інтереси дітей, цілеспрямованість їх творчого пошуку, наполегливість у вирішенні певних творчих завдань. Для розвитку уяви дошкільника дорослий повинен займати позицію, яка надає простір дитячій фантазії, сприяє її самостійності, ініціативності. Прийомами для формування уяви слугують заохочення (до розробки задуму, до планування його втілення, до створення уявних ситуацій), стимулювання уяви у процесі читання дитячих літературних творів, творчі завдання, проблемні ситуації. Розвивати творчу уяву у старших дошкільників потрібно у будь-якій продуктивній діяльності. Найбільш ефективними засобами розвитку творчої уяви є провідні види діяльності: ігрова та спілкування.

1.3. Характеристика сюжетно-рольової гри як ефективного засобу розвитку творчої уяви у старших дошкільників

Розвиток творчої уяви засобом сюжетно-рольової гри досліджували Л. Алексеєнко-Лемовська, Л. Артемова, М. Арнаудов, А. Богуш, Н. Гавриш, І. Грузинська та інші. Вчені встановили, що у грі дитина творчо відображає дійсність. Під час гри дошкільнята не намагаються точно та бездумно скопіювати дійсність, вони вносять у гру власні вигадки, фантазії, комбінування. У сюжетно-рольовій грі діти переплітають реальність і вигадку, прагнуть як можна точніше відтворити дійсність і одночасно вільно порушують цю реальність. Збільшення можливостей для таких вигадок сприяє розвитку творчої уяви дошкільнят, підвищенню їх емоційного настрою, приносить задоволення самим граючим.

Отже, важливою умовою розвитку уяви дітей старшого дошкільного віку є їх перехід до сюжетно-рольової гри, оскільки виконання ролі у грі потребує від

дитини напруженої діяльності уяви: їй потрібно передбачити дії героя, спланувати його поведінку. Ігрова діяльність за сюжетом означає, що дошкільнику необхідно передбачити ідеальну картину того, що відбудеться у грі, визначити ролі, підбирати декорацію, костюми, атрибути для проведення гри. Саме у грі, як і у творчості, дитина виражає себе якнайповніше. Л. Виготський, нагадує, що творчість починається у грі, де дитина проявляє свою ініціативу, вміння організовувати, спланувати, які він назвав «внутрішнім планом діяльності» [14].

Як зазначає А. Богуш, у процесі сюжетно-рольової гри обрана дитиною роль слугує опорою уяви. Старші дошкільники більш ретельно підходять до предметів-замінників у грі, якщо вони вважають, що замітник не схожий на потрібний у грі предмет, вони його убирають. Сюжетом для проведення гри слугує наочна опора, звичайно, це художній текст або ілюстрація. У старшому дошкільному віці слова тексту викликають образи і без наочної опори, але їм важко передати внутрішнє значення твору тому важливості набуває ілюстрація, що зображає ті дії персонажів та їх взаємовідносини, в яких яскраво можна простежити їх внутрішні особливості [9].

Відомо, що провідним видом діяльності у старшому дошкільному віці є сюжетно-рольова гра, оскільки саме в ній проявляються та розвиваються новоутворення дошкільного дитинства. До них І. Барташнікова відносить [7]:

- Знаково-символічну функцію свідомості;
- активну уяву;
- здатність до самостійної діяльності;
- елементи довільної поведінки;
- вміння підпорядковувати свої бажання логіці сюжету та правилам гри;
- засвоєння норм суспільної поведінки та опанування правил партнерської взаємодії.

Усе це навчає дитину самостійно планувати, виконувати та контролювати власну діяльність.

До більшій частині творчих ігор належать сюжетно-рольові ігри, в яких відображаються ролі «в когось» або «в щось». Старші дошкільники зображають тварин, роботу людей різних професій тощо. Приймаючи на себе роль, діти усвідомлюють, що гра – це не справжнє життя, але все ж вони по-справжньому переживають свої ролі, відверто виявляють своє ставлення до життя, свої думки та почуття, сприймають гру як важливу справу. Сюжетно-рольова гра залишає глибокий слід у свідомості старшого дошкільника, який проявляється у її ставленні до оточуючих, до праці дорослих, взагалі до життя.

Різновидом творчої ігрової діяльності виступає театралізована діяльність. Це така художня діяльність, яка пов'язана зі сприйняттям творів театрального мистецтва і наступним його відтворенням в ігровій формі. Дитина відображає набуті уявлення, враження, почуття. Під час організації театралізованої діяльності принципово важливо визначити її види, адже це дозволяє в процесі здійснення керування конкретизувати і вдосконалити мовленнєву роботу. Л. Артемова виділяє такі види театралізованої діяльності, як видовище – ефективний засіб наочного навчання; специфічний вид сюжетно-рольової гри; театральну виставу – спосіб вправління дітей у виразному мовленні, який дозволяє упорядкувати мовленнєву роботу, врахувати специфічність мовленнєвих завдань у кожному з означених напрямків [5].

Творчі здібності в театралізованій діяльності дошкільників проявляються у складанні усних зв'язних висловлювань: *сюжету*, що стисло відображає основні події гри, та *сценарію*, який складають діти задля розігрування його в різних видах театралізованих ігор. Ми вважаємо, що специфіка сценарію порівняно з сюжетом гри, виявляється у відтворенні діалогів між персонажами гри.

А. Богуш зазначає, що діти у старшому дошкільному віці вже здатні сприймати театралізовані видовища: вони розуміють зміст дійства вистави, театральний образ сприймають як живу акторську дію з використанням засобів мовлення, міміки, жестів, рухів, музики, танцю, співу; дитина здатна оцінити власні вчинки та вчинки однолітків, порівняти їх із вчинками персонажів

вистави, наслідувати позитивних героїв, співчувати персонажам; впізнавати в силуетах і тінях характерні образи персонажів, оцінювати характер героїв (хитрий, жадібний, нерозумний, довірливий), співчувати персонажам вистави, підказувати їм як поводитися у скрутних ситуаціях [11].

Як зазначає Н. Водолага, в ігровій діяльності дитина відображає характерні особливості образу театральних персонажів (рухається, супроводжує рухи мімікою, жестами); може своєчасно включитися в колективну драматизацію твору; самостійно влаштувати ігри-драматизації, театралізовані ігри, ігри в «Театр», розіграти за ролями літературні твори, сюжети казок [13].

У сценічній діяльності дитина активно участвує у підготовці до театралізованих ігор; творчо перевтілюється в образи персонажів, розігрує сюжети, виразно і з гумором виконує ролі; вносить творчі фрагменти в гру за казкою; бере участь у роботі драмгуртків; виготовляє декорації, атрибути, костюми. Вся ця діяльність сприяє розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку.

Л. Артемова поділила театралізовані ігри в залежності від їх виду та сюжету на режисерські та ігри-драматизації [5]. У режисерській грі дитина одночасно є режисером «голосом за кадром», який організовує театралізовану гру, акторами і виконавцями якої є ляльки. Сценаристами, режисерами акторами можуть виступати і самі діти, які під час гри домовляються про те, хто яку роль виконуватиме, що робитиме.

Гра-драматизація створюється за готовим сюжетом літературного твору або театральної вистави. План гри та послідовність дій визначаються заздалегідь. У таку гру дітям важче грати, ніж наслідувати те, що вони бачать у житті, оскільки треба добре розуміти й відчувати образи героїв, їх поведінку, пам'ятати текст твору (послідовність розгортання дій, реплік персонажів). Саме це допомагає дітям глибше зрозуміти ідею твору, відчути його художню цілісність, сприяє розвитку виразності мови і рухів.

Конструкторські ігри також відносяться до сюжетно-рольових ігор. Вони спрямовують увагу дитини на різні види будівництва, сприяють набуттю конструкторських навичок організації та зближенню дітей, залученню їх до трудової діяльності. Конструкторські ігри спрямовують інтерес дошкільників на властивості предмета і бажання навчитися з ним працювати. Матеріалом для ігор цього виду слугують конструктори різних видів та розмірів, природний матеріал, з якого діти створюють різні речі за власним задумом або за завданням педагога. У процесі конструкторської гри важливо, щоб вихователь допомагав дітям створити, наприклад, продуману будівлю, а не нагромаджувати матеріали [28].

Не зважаючи на різноманітність творчих ігор, вони мають спільні риси: дитина самостійно або за допомогою педагога обирають тему гри, розвивають її сюжет, розподіляють між собою ролі, добирають потрібні іграшки. Усе це відбувається під тактовним керівництвом дорослого, спрямованого на активізацію ініціативи дітей, розвиток їх творчої уяви.

Важливою умовою організації сюжетно-рольової гри, на думку І. Грузинської, є облаштування предметно-ігрового середовища, яке повинно носити розвивальний характер та відповідати принципам[21]:

- реалізації права дошкільника на гру, тобто він має право самостійно обирати іграшки, тему, сюжет гри, місце та час її проведення;
- універсальності предметно-ігрового середовища: можливості змінювати його;
- системності, тобто оптимальне співвідношення окремих елементів гри між собою та іншими предметами.

Предметно-ігрове середовище має: велике ігрове коло, ігрове обладнання, іграшки, різноманітну ігрову атрибутику, ігрові матеріали. Всі ці засоби знаходяться в ігровій кімнаті, спортивній залі або на майданчику, вони повинні бути безпечними для дітей.

Для проведення ігор створюються ігрові осередки: загальний (набір різних видів іграшок); драматичний (комплекти обладнання, нескладні

декорації, елементи вбрання та костюми для гри-драматизації, інсценівок); для настільних та будівельних ігор (конструктори: дерев'яні, пластмасові, металеві, коробки, колодки та інші матеріали, знаряддя та допоміжне обладнання). Усе обладнання має бути зручним та легко з однієї гри до іншої трансформуватися.

Отже, сюжетно-рольова гра – образна гра за певним задумом дітей, який розкривається через відповідні події (сюжет, фабулу) і розігрування ролей.

Сюжетно-рольові ігри, звичайно, відображають різні сфери людської діяльності й людських взаємовідносин, оскільки своїм змістом вони відтворюють саме цей аспект дійсності. Граючи, дошкільники по-своєму відтворюють дії, взаємовідносини дорослих, створюють спеціальні ігрові ситуації.

Сюжетна рольова гра, як зауважує Н. Гаврилюк, динамічна по своєї природі, її розвиток проявляється у створенні нових сюжетів, які в іграх дошкільників надзвичайно різноманітні й відображають конкретні умови їх життя [16]. В ігровій діяльності діти спочатку відображають ігри з побутовим сюжетом, потім – з працею і, нарешті, – з суспільною тематикою. Чим глибше дитина пізнала світ, тим різноманітніше сюжет її гри.

Протягом дошкільного віку сюжети ігор урізноманітнюються, стають тривалішими. Діти старшого дошкільного віку можуть грати кілька годин і навіть днів, що свідчить про збагачення гри новим змістом, надання їй іншого спрямування завдяки поглибленню й розширенню знань, розвитку мислення, уяви.

Звичайно, у сюжетно-рольовій грі діти відображають предметну трудову діяльність дорослих (приготування їжі, ремонт квартири), стосунки між людьми, суспільну сутність їхньої діяльності («лікар» уважно вислуховує своїх «пацієнтів», призначає «лікування»). Конкретні взаємини між персонажами гри можуть бути різними: співпраця, взаємодопомога, турбота одне про одного. Іноді вони проявляють ворожість, грубість, жорстокість, що залежить від конкретних соціальних умов життя і виховання дитини. У ході гри старші дошкільники чітко дотримуються обумовлених ролю правил, бурхливо

реагують на їх порушення. Зміна ігрових сюжетів пов'язана з розширенням їх джерел. В іграх старших дошкільників відображаються набуті ними з різних джерел знання, безпосередній досвід, тобто вони відображають не тільки ті події, в яких особисто брали участь, а й ті, які спостерігали.

Поглиблення змісту гри виявляється в розвитку здатності дітей до продукування і втілення задуму. Старші дошкільники заздалегідь обговорюють задум гри, добирають, а іноді самостійно готують матеріал для неї. Ігри їхні триваліші, постійно ускладнюються і доповнюються новими епізодами, фрагментами, образами. Вони виявляють вищий рівень ігрової творчості, комбінування знань, життєвих вражень, почерпнутих зі спостережень, книг, розповідей дорослих, спілкування з однолітками. Все це стимулює розвиток почуттів дитини, які у процесі виникнення, обґрунтування, реалізації ігрового задуму ускладнюються, поглиблюються, набувають усвідомленості.

Таким чином, у процесі сюжетно-рольової гри у дошкільників розвивається здатність до творення і реалізації задуму, який, будучи на перших порах спонтанним, з часом постає як свідомо задумана тема, реалізуючи яку, діти не просто механічно копіюють дії дорослих, а відтворюють почуття, переживання, наснажують їх особистісним смислом.

Основними структурними елементами за якими характеризується здатність дошкільника розгортати ігрову діяльність є: сюжет та пов'язаний з ним зміст гри; ігрова роль та її виконання дитиною; додержання ігрових правил; використання предметів, ігрових атрибутів, іграшок; характер спілкування з партнером по грі [11].

Сюжет. Сюжетність як характерна риса творчих, тобто придуманих самими дітьми ігор, властива навіть малюкам другого року життя. Спочатку сюжети уривчасті, нелогічні, нестійкі. З віком стають дедалі більш логічними, розвивають певну тему, передаються образами, діями, ставленнями. Від виконання рольових дій дитина переходить до ролей – образів, використовуючи мовлення, міміку, жести. Рольові ігри розгортаються за двома напрямками: ігри режисерські (дитина керує іграшкою); ігри, де роль виконується самою

дитиною. Сюжет визначається близькістю теми гри до досвіду дитини (відсутність належного досвіду є перешкодою для розгортання сюжету); узгодженістю ігрових ролей; зміною ролі в грі матеріалу та іграшок.

Існує три ступені складності сюжету:

- сюжети з єдиним персонажем і чітко визначеними предметами;
- сюжети з кількома персонажами та набором відповідних дій, які пов'язують персонажів між собою;
- сюжети, в яких, окрім набору дій і зв'язків між персонажами, задано і взаємини між ними.

Зрілість, складність, реалістичність, деталізованість сюжету, творче його розгортання – важливі показники особистісного зростання дошкільника. Збагатити, осучаснити зміст рольових ігор, наблизити їх до реального життєвого контексту – одне із завдань особистісно орієнтованої моделі дошкільної освіти.

Ігрова роль. Спочатку гра складається з побутових дій дитини (вона варить, прасує, годує), потім виникають рольові дії та відносини. Поява ролі, яку дитина виконує у подвійному плані (за іграшку і за себе), засвідчує високий рівень розвитку гри як провідної діяльності, коли виникає уявна ситуація та роль, гра набуває нового змісту, стає емоційною. Роль, яку бере на себе дитина, перебудовує її дії, іншого значення набувають предмети, з якими вона маніпулює. Сама роль вноситься ніби ззовні, через сюжетні іграшки, які підказують дії з ними. Можна говорити, що роль виступає смисловим центром гри. Саме взяття дошкільником на себе ролі, означає виникнення гри. Характерно, що створення спеціальної ігрової ситуації з перенесенням значень одних предметів на інші не є обов'язковим: гра можлива за наявності реальних предметів, дій, ситуацій. Обов'язковою є роль. Сутнісним у грі є створення з допомогою ролей соціальних відносин між людьми.

Зміст гри для старших дошкільників полягає у типових відносинах особи, роль якої виконується.

За кожною роллю – правила соціальної поведінки. Щоб узяти на себе якусь роль, дитина має виділити реальні відносини людей з життєвого контексту (у тому числі й суперечливого та негативно забарвленого). Зростаючи, дошкільник дедалі більше уваги приділяє не лише тому, яку роль виконує, а й тому, як саме він це робить. Розвивається і ставлення дитини до ролі: якщо малюки не сперечаються і не критикують одне одного з приводу виконання ролі, то в старших дітей це трапляється дедалі частіше. Аналізуючи здатність дошкільника виконувати взяту на себе ігрову роль, важливо з'ясувати, чи виділяє він типові для цієї ролі дії, заняття, риси поведінки.

Правила гри. Рольову поведінку характеризує необхідність підкорятися правилам, тобто приписам, які встановлюють певний порядок гри. Правила визначаються змістом ролі й ускладнюються з розвитком та ускладненням цього змісту.

В цілому правила спрямовані на:

- відтворення зовнішньої картини дій та зовнішньої ситуації;
- обмеження дій, визначення меж припустимої поведінки;
- встановлення порядку дій та їхнього характеру.

Ігрові правила різноманітні. Вихідним моментом для формулювання правил є сюжет та ролі окремих персонажів. По ходу гри в зв'язку з новими ситуаціями формулюються окремі правила. Чим старша дитина, тим більш уміло вона формулює правила ще до початку гри.

Якщо чітких правил на початку гри немає, якщо вони виникають з ігрової ситуації, формулюються по ходу гри, запозичуються і не узагальнюються, це свідчить про певне відставання особистісного зростання старшого дошкільника. Важливий показник нормального розвитку особистості в грі – поява умовних правил, які не пов'язані з сюжетом.

Предмет – дія – слово. Характерною ознакою рольової гри є ігрове використання предметів, перейменування останніх, використання одних предметів як заміників інших. Старший дошкільник володіє самостійним планом гри, без допомоги дорослого знаходить заміники з числа

запропонованих, усвідомлює, що не все може бути всім. Він розуміє: щоб одна іграшка могла замінити іншу, важлива не стільки зовнішня схожість, скільки можливість певним чином з нею діяти (визначає фізичні властивості предмета).

Спілкування з партнером по грі. Важлива особливість рольової гри – те, що вона потребує товариша. Відсутність партнера змінює характер гри, ігрові дії можуть мати об'єктивне значення, проте були позбавлені особистісного сенсу. Сенс ігрових дій полягає у розгортанні взаємин, спільному відтворенні реальної людської діяльності. Граючи, дитина усвідомлює, що діяльність потребує виконання певних обов'язків і надає ряд прав: обов'язки накладаються ігровою роллю, а права регулюються взаєминами з товаришами. Так, дошкільник навчається узгоджувати свої дії, орієнтуватися на однолітків, поводитися відповідно до загальної ситуації гри, підкорятися вимогам партнерів, покладатися на свої можливості. Внаслідок цього формуються соціальні почуття – співрадість, співчуття, відчуття своєї причетності до інших.

Вибір дитиною тієї чи іншої поведінки залежить від багатьох чинників, серед яких основними є склад групи дітей; оцінка дитиною власних можливостей; досвід попередньої діяльності. У грі дошкільник реалізує свої потреби в самореалізації, саморозвитку, визнанні референтною групою. Він навчається свідомо ставити мету, вдосконалювати мовлення, в нього формується творча уява, збагачуються почуття. Спілкуючись з товаришами, дитина навчається працювати разом, підкорятися, керувати, розподіляти функції і, головне – радіти спілкуванню, діставати насолоду від процесу гри, від взаємозбагачення.

Визначаючи міру сформованості у дитини вміння грати, планувати, й розгортати сюжет, брати на себе певні ролі та якісно їх виконувати (передавати типові та індивідуальні характеристики), дотримуватися правил, формулювати їх на початку гри, вдаватися до символізації, гармонійно спілкуватися, педагог може орієнтуватись на такі загальні характеристики етапів розвитку гри [44]:

1. Центральним змістом гри є дії з певними предметами, спрямовані на партнера. Якість і порядок дії не мають значення. Роль фактично є, проте вона

визначається діями, а не дії визначають її. Діти не називають себе іменами осіб, ролі яких виконують. Навіть за умови формального рольового розподілу, діти не вступають у реальні відносини. Ігрові дії одноманітні, складаються зі схожих операцій, логіка дій легко порушується.

2. Основним змістом гри лишаються дії з предметами. Проте на перший план висувається відповідність ігрової дії реальній. Діти називають ролі, розподіляють функції. Виконання ролі зводиться до реалізації дій, пов'язаних з роллю. Логіка дій визначається реальною життєвою їх послідовністю. Дій стає більше, вони урізноманітнюються. Порушення послідовності дій не приймається, хоча й не заперечується.

3. Основним змістом гри стає виконання ролі та пов'язаних з нею спеціальних дій, які передають ставлення до інших учасників гри. Ролі чітко окреслені, виділені й названі на початку гри. Вони визначають та спрямовують поведінку дитини. Логіка і характер дій визначаються роллю, вони стають різноманітнішими. З'являється мовленнєве звернення до партнера, заперечується порушення логіки дій. Виділяється правило поведінки, якому підкоряються дії. Порушення правил краще фіксується, коли його зробили інші, ніж коли порушником є сам. Зауваження дорослого, що порушено правила, засмучує дитину, вона прагне виправити помилку.

4. Основним змістом гри стає виконання дій, пов'язаних зі ставленням до інших людей, ролі яких виконуються. Ролі чітко окреслені, виділені. Протягом усієї гри дитина веде одну лінію поведінки. Рольові функції дітей взаємопов'язані, мовлення має рольовий характер. Дії послідовні, відтворюють реальну логіку, різноманітні. Правила гри чітко виділені, їм дитина підпорядковує ігрові дії. Останні спрямовані на різних персонажів. Порушення логіки дій і правил заперечується, відмова мотивується не лише посиланням на реальну дійсність, а й підкресленням раціональності правил.

Таким чином, визначаючи міру компетентності дошкільника у субсфері «Світ гри», доцільно брати до уваги такі основні індикатори [6]:

- складність сюжету, його чіткість, наближеність до реального життя, перспективність, логічну завершеність;
- визначеність ролей, їх узгодженість, типізацію та індивідуалізацію їх основних характеристик, адекватність ігрових дій, ролі;
- чітке визначення правил гри, дотримання їх дитиною;
- збалансоване спілкування з товаришами, оптимістичний настрій.

Чим стабільніше, повніше, яскравіше представлені зазначені вище елементи розгорнутої сюжетно-рольової гри в житті дошкільника, тим з більшою упевненістю можна вважати, що у нього розвинена творча уява.

Висновки до 1 розділу

З аналізу літературних джерел з проблеми розвитку творчої уяви старших дошкільників засобом сюжетно-рольової гри :

Встановлено сутність уяви: це – психічний процес, який полягає у створенні людиною нових образів, уявлень, думок на базі її попереднього досвіду; встановлено, що поняття уяви є досить складним явищем, до якого відносять перетворюючу діяльність особистості. Узагальнивши погляди науковців на сутність уяви, ми дійшли до висновку, що уява – це необхідний компонент усіх видів творчої діяльності людини в будь-якому віці.

З'ясовано, що уява буває репродуктивною і продуктивною. Репродуктивна уява відіграє важливу роль у житті та діяльності людини зокрема у спілкуванні людей, Творча уява передбачає самостійне створення нових образів; результатом творчої уяви є оригінальні й цінні продукти діяльності.

Науковцями доведено, що творча уява старших дошкільників розвивається у процесі будь-якої дитячої діяльності: малюванні, ліпленні, конструюванні, ігрової та набуває цілеспрямованого характеру. З'ясовано, що для розвитку уяви дошкільника є найбільш сприятлива позиція дорослого, яка надає простір дитячій самостійності, ініціативності, заохочує найменші прояви його фантазії. Встановлено, що для розвитку уяви необхідно заохочувати дитину до розробки задуму, планування його втілення, до створення уявних ситуацій, стимулювання уяви під час читання дитячої літератури, постановка творчих завдань, проблемних ситуацій ігрового змісту. Розвивати творчу уяву у старших дошкільників потрібно у будь-якій продуктивній діяльності, але найбільш ефективними засобами є провідні види діяльності: ігрова та спілкування.

Встановлено, що важливою умовою розвитку уяви дітей старшого дошкільного віку є їх перехід до сюжетно-рольової гри, оскільки виконання ролі у грі потребує від дитини напруженої діяльності уяви: їй потрібно передбачити дії героя, спланувати його поведінку. Ігрова діяльність за сюжетом

означає, що дошкільнику необхідно передбачити ідеальну картину того, що відбудеться у грі, визначити ролі, підбирати декорацію, костюми, атрибути для проведення гри. Саме у грі, як і у творчості, дитина виражає себе якнайповніше..

З'ясовано, що сюжетно-рольова гра є ефективним засобом розвитку творчої уяви у старших дошкільників, адже сюжет гри завжди містить у собі інформацію про діяльність людей, їхні вчинки, поведінку, що й зумовлює розвиток творчої уяви як сюжетного аспекту гри, так і самої ролі.

Зміст гри для старших дошкільників полягає у типових відносинах особи, роль якої виконується. Беручи на себе будь-яку роль, дитина виділяє реальні відносини людей з життєвого контексту. Аналізуючи здатність дошкільника виконувати взятую на себе ігрову роль, важливо з'ясувати, чи виділяє він типові для цієї ролі дії, заняття, риси поведінки.

З'ясовано, що опорою уяви у ході сюжетно-рольової гри слугує обрана дитиною роль. У старшому дошкільному віці діти більш ретельно підходять до вибору атрибутів гри, якщо, на їх думку, якийсь предмет-замінник не схожий на потрібний у грі, вони його убирають. Сюжетом для організації гри слугує художній текст або ілюстрація. У старших дошкільників слова тексту викликають образи і без наочної опори, але вони ще не можуть передати внутрішнє значення твору, тому особливого значення набуває ілюстрація. Вона показує дитині ті дії персонажів, у яких яскраво можна простежити їх внутрішні особливості

Встановлено, що у сюжетно-рольовій грі діти відображають предметну трудову діяльність дорослих, взаємовідносини між людьми, суспільну сутність їхньої діяльності («лікар» уважно вислуховує своїх «пацієнтів», призначає «лікування», «вчитель» учить учнів, «мама» доглядає за дітьми, готує, стежить за порядком у домі, «машиніст» перевозить вантаж тощо). Діти відображають різні взаємовідносини між персонажами гри: співпрацю, взаємодопомогу, турботу. У ході гри старші дошкільники чітко дотримуються обумовлених ролю правил та бурхливо реагують у разі їх порушення.

Встановлено, що якщо дитина складає чіткий і наближений до реального життя сюжет, який має перспективність і логічну завершеність; чітко визначає правила гри, дотримується їх, збалансовано спілкується з однолітками, має оптимістичний настрій то в неї розвинута творча уява.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ДОСЛІДНА РОБОТА З РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ ГРИ

2.1. Визначення рівня розвитку творчої уяви у дітей старшого дошкільного віку

Для дослідження впливу сюжетно-рольової гри на розвиток творчої уяви у дітей старшого дошкільного віку був проведений педагогічний експеримент на базі ЗДО «Світлячок». В експерименті взяли участь 50 дітей старших груп «Калинка» та «Джерельце», вихователі ЗДО.

Дослідження проводилося у три послідовні та взаємопов'язані етапи: констатувального, формувального, контрольного. Метою констатувального етапу експериментального дослідження було з'ясування початкового рівня розвитку творчої уяви в дітей старшого дошкільного віку. На формувальному етапі була проведена робота з підвищення рівня розвитку творчої уяви засобом сюжетно-рольової гри. На контрольному етапі було подано порівняльну характеристику рівнів розвитку творчої уяви в дітей старшого дошкільного віку констатувального та контрольного етапів дослідження, статистична обробка отриманих даних.

На констатувальному етапі дослідження нами було проведено анкетування вихователів, проаналізовано плани навчально-виховної роботи вихователів закладів дошкільної освіти.

Аналіз навчально-виховної документації ЗДО (перспективних та календарних планів навчально-виховної роботи) переконує, що розвитку творчої уяви у дітей старшого дошкільного віку приділяється належна увага. Роботу над розвитком творчої уяви вихователі планують на заняттях з розвитку мовлення, конструювання, малювання, під час самостійної художньої діяльності.

Частіше за інші засоби розвитку творчої уяви вихователі застосовують конструювання та малювання, іноді ігрову діяльність. Ігрова діяльність як засіб

розвитку творчої уяви у дітей більше чотирьох разів запланована в 20% планів, 2-3 рази – міститься в 35% планах, один раз – в 40% планів, відсутність даного засобу протягом місяця зафіксовано в 5% планів. Аналізуючи календарні плани, ми прагнули з'ясувати наскільки вирішуються завдання з розвитку творчої уяви на заняттях і в повсякденному житті. Аналіз показав, що серед завдань з розвитку творчої уяви передбачені такі завдання: дітям пропонують домалювати предмет за його частиною, побудувати казковий дім, скласти казку, придумати продовження розповіді тощо. Також для розвитку творчої уяви дітей заплановані такі види роботи: коментування поведінки літературних героїв за сюжетними картинками, деякі вихователі запланували інсценізацію казок, складання сюжетів для інсценізації казок та проведення сюжетно-рольових ігор. Отже, аналіз планів засвідчив, що в них недостатньо приділяється увага розвитку творчої уяви у старших дошкільників засобом сюжетно-рольових ігор, адже вони, на наш погляд, є найбільш ефективним засобом розвитку творчої уяви у дітей.

Наступним етапом дослідження було анкетування вихователів ЗДО «Світлячок» м. Глухова з метою з'ясування, яким чином організована робота з розвитку творчої уяви у дітей старшого дошкільного віку і чи використовують вони з цією метою сюжетно-рольові ігри. Запропонована анкета подана у додатку А.

Аналіз відповідей вихователів на питання, що стосувалося розуміння ними поняття «творча уява» свідчить, що правильно його потрактували 75 % вихователів, зокрема, під поняттям вони розуміють здатність дитини до самостійного створення нею нових образів, уявлень, ідей, які включені у процес творчої діяльності, результатом якої є оригінальні та значущі продукти; 25 % вихователів дали не повне тлумачення даного поняття, зокрема зазначили, що творча уява – це вміння дитини уявити предмет, який вона не бачила.

Наступним запитанням ми намагалися дізнатися, які засоби, на думку вихователів, найкраще сприяють розвитку творчої уяви. Були отримані такі відповіді: образотворча діяльність – 75%, конструювання – 75%, дитяча

література – 50%, сюжетно-рольові ігри – 25%. Відповіді вихователів свідчать, що більшість з них для розвитку творчої уяви використовують образотворчу діяльність (малювання, конструювання, ліплення, аплікацію) та дитячу літературу (придумування казок, оповідань, придумування нової кінцівки казки тощо). І лише 25% вихователів використовують сюжетно-рольові ігри як засіб розвитку творчої уяви (складання сюжетів ігор, театралізація казок тощо).

На запитання «Як Ви вважаєте чи доцільно використовувати ігрову діяльність як засіб розвитку творчої уяви?» 100% вихователів дало позитивну відповідь. Отже, вихователі готові використовувати ігрову діяльність з метою розвитку творчої уяви.

Із відповідей на наступне запитання «Які саме ігри Ви використовуєте в процесі розвитку творчої уяви?» ми дізналися, що 75% вихователів для розвитку творчої уяви дошкільнят використовують ігри «Хто більше», «Живі картинки», «Балакуча картина», «Сад скульптур», «Іду як...» та інші; 25% вихователів використовують сюжетно рольові ігри «Лікарня», «Зоопарк», «Настав час їсти», «Завітайте до нас у гості», 20% вихователів залучають дітей до театралізованої діяльності («Теремок», «Заяча хатка», «Рукавичка», «Колобок»). Отже, для розвитку творчої уяви вихователі використовують різні ігри.

Із відповіді на запитання «Як часто Ви використовуєте ігрову діяльність для розвитку творчої уяви?» ми дізналися, що 25% вихователів використовують 3 рази на тиждень, тобто на кожному занятті, 60% – 2 рази на тиждень, 15% вихователів – 1 раз на тиждень. Отже, більшість вихователів використовують ігри з метою розвитку творчої уяви два рази на тиждень.

Ігри на розвиток творчої уяви 60% вихователів використовують переважно в мовленнєвій діяльності, 30% – ігровій, 10% – художньо-мовленнєвій. Отже, ігри на розвиток творчої уяви вихователі в основному використовують в мовленнєвій діяльності старших дошкільників.

На запитання «Чи проявляють діти інтерес до творчої діяльності (до моменту діяльності та в її процесі)» 75% вихователів відповіли, що спочатку

діти виявляють інтерес до творчої діяльності, але, якщо вони випробують труднощі, то їх інтерес зникає. 25% вихователів знаходять засоби для підтримки інтересу дітей до творчої діяльності. Щодо прояву емоційності у процесі творчої діяльності, то вихователі відповіли, що біля 50% дітей звичайно виявляють позитивні емоції у процесі творчої діяльності, які проявляються у хлопаннях в долоні радісних вигуках, щирій посмішці тощо.

На запитання «Які труднощі у Вас виникають під час проведення занять з розвитку творчої уяви засобом сюжетно-рольової гри?» 50% вихователів відзначили, що відсутня достатня кількість сюжетно-рольових ігор на розвиток творчої уяви, 25% недостатньо методичних рекомендацій щодо проведення гри на дану тематику, 25% – нестача часу для організації і проведення сюжетно-рольових ігор. Отже, для використання сюжетно-рольових ігор з метою розвитку творчої уяви у вихователів виникають певні труднощі.

Отже, анкетування вихователів засвідчила значну їх увагу до проблеми розвитку творчої уяви у старших дошкільників. З цією метою педагоги пропонують дітям скласти казку, продовжити оповідання, побудувати казковий дім, домалювати фігури, щоб отримати певний предмет тощо. Але сюжетно-рольові ігри для розвитку творчої уяви у старших дошкільників вихователі використовують епізодично, причиною є недостатня кількість сюжетно-рольових ігор на розвиток творчої уяви та методичних рекомендацій що їх проведення.

Наступним кроком констатувального етапу дослідження було виявлення рівнів розвитку творчої уяви у дітей старшого дошкільного віку груп «Калинка», та «Джерельце» ЗДО «Світлячок». Одна група взята як експериментальна (ЕГ), друга – як контрольна (КГ) (див. додаток Б).

Для реалізації констатувального етапу дослідження необхідно було визначити критерії оцінювання рівнів розвитку творчої уяви у дітей експериментальної та контрольної груп та їх показники, підібрати методики.

У процесі експериментального дослідження ми звертали увагу на стан дошкільників (розсіяність уваги, підвищена стомлюваність тощо). Враховуючи

цю умову, ми поділили методики на декілька днів, щоб діти не перевтомилися. Звернули увагу на те, щоб завдання не були довгими та не вимагали багато часу на його виконання. Кожне підібране завдання виконувалося від однієї до п'яти хвилин.

Критерії, показники рівнів розвитку творчої уяви та методики для діагностики творчої уяви подані у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Критерії, показники та методи діагностики рівнів розвитку творчої уяви у старших дошкільників

Критерії	Показники	Діагностичний матеріал
Емоційно-мотиваційний	– прояв позитивних емоцій у процесі фантазування	Методика О. Кравцової «Де чие місце» Спостереження, бесіда
	– прояв інтересу до продуктів фантазування	Методика Е.П.Торренса «Неповні фігури»
Пізнавальний	– бажання дітей пізнати нові сюжетно-рольові ігри – бажання отримувати нову інформацію, наявність інформації	Спостереження, бесіда Гра «Якби...» Бесіда
Діяльнісний	Створення : – продуктивних образів – гнучких образів – оригінальних образів – Швидкість створення образів	Методика О. Кравцової «Де чие місце» Методика Е.П.Торренса «Неповні фігури»

Подамо характеристику вищезазначених діагностичних методик. Для виявлення рівня розвитку творчої уяви та її показників (гнучкості образів, продуктивності образів, швидкості створених образів, оригінальності образів) за діяльнісним та емоційно-мотиваційним критеріями нами були використані методики «Де чие місце?» (Додаток В) О. Кравцової у модифікації О. Мороз та Е. Торренса «Неповні фігури», спостереження за дітьми. Методика «Де чие місце» була використана у вигляді ігри. Вона дозволила визначити як дитина

може проявити свою уяву в запропонованій ситуації, як виражає позитивні емоції у процесі виконання завдання. Дитині потрібно було відійти від реальності, змодельовати подумки всю ситуацію цілком і перенести її з одного об'єкту на іншій.

Методика являє собою сюжетну картинку, на якій зображені фігурки, поряд з якими розташовані порожні кружечки. Для цих кружечків також були заздалегідь заготовлені намальовані фігурки, які мали своє певне місце на картинці.

Для виявлення рівнів розвитку продуктивності творчої уяви, її гнучкості, оригінальності та швидкості дошкільникам запропонували розташувати кружечки в «незвичайні» місця, а потім пояснити, чому вони так зробили.

При інтерпретації результатів використовували такі показники:

- швидкість виконання завдання характеризувала творчу продуктивність дитини (1 бал);
- оригінальність дозволяла визначити рівень самобутності, унікальності, специфічності творчої уяви старшого дошкільника (1 бал);
- гнучкість дозволяла охарактеризувати різнобічність та широту мислення (1 бал);
- продуктивність характеризувала здатність дошкільника до створення нових образів, широту оперування ними, дозволяли виявити внесення додаткових істотних і несуттєвих деталей під час створення образу (1 бал).

Результати виконання завдання за даною методикою оцінювалося чотирма балами:

Високий рівень розвитку творчої уяви – 4 бали. Дитина самостійно виконала завдання, створив оригінальний, продуктивний образ. Яскраво виражає позитивні емоції на створений образ, і негативні – у разі невдачі.

Середній рівень – 2-3 бали. Дитина потребувала незначної допомоги дорослого при створенні продуктивного образу. Вона не завжди може самостійно створити продуктивний образ, недостатньо яскраво виражає свої емоції у процесі створення образу.

Низький рівень – 0-1 бал. Дитина не здатна створити оригінальний продуктивний образ. Потребує значної допомоги дорослого при виконанні завдання. Ніяк не виражає свої емоції в процесі своєї діяльності.

У методиці «Неповні фігури» дітям було запропоновано домалювати геометричні фігури: квадрат, трикутник, коло, які були намальовані на папері. Домалювати треба було так, щоб вийшло осмислене зображення будь-якого предмету. Домальовувати можна було як усередині контуру фігури, так і за її межами, як зручно дитині, тобто кожен фігуру можна було використовувати в різних ракурсах.

При оцінюванні художньої якості малюнка не враховувалася, цінність мав сам задум дитини.

Критерії оцінювання за методикою Е. Торренса:

Високий рівень (3 бали) – дитина створила оригінальні зображення у всіх 3-х випадках, в сюжет включено декілька об'єктів, які мають задану фігуру, наприклад: намальовано космос, планети та сонце – вони круглі, тобто задана фігура – коло. Яскраво виражає своє задоволення від результату роботи.

Середній рівень (2 бали) – дитина створила одне оригінальне зображення, до якого додані різні деталі (наприклад, намальовано обличчя дівчинки, додаткова деталь – бант). Дитина недостатньо яскраво виражає свої емоції при виконанні завдання.

Низький рівень (0-1 бал) – дитина не створила жодного оригінального зображення, вона домальовує заданий елемент або створює малюнок окремого об'єкта, але без деталей, зображення схематичне (наприклад, кулька з ниткою, морозиво на паличці). Дитина не виявляє ніяких емоцій у процесі виконання завдання.

Для виявлення рівнів розвитку творчої уяви за пізнавальним критерієм використані гра «Як би...», бесіда з метою виявлення бажання дітей отримувати нову інформацію, спостереження за дітьми під час організації сюжетно-рольової гри (додаток Д).

Метою бесіди було виявлення бажання дітей отримувати нову інформацію, необхідну для створення нових образів. У процесі бесіди ми також уточнили і конкретизували результати проведених методик, тим самим забезпечили різнобічне вивчення творчої уяви старших дошкільників.

У процесі спостережень за дітьми ми звертали увагу на:

- наявність знань і умінь щодо організації ігрової діяльності;
- види діяльності, які були найцікавішими для дитини;
- особливості поведінки дитини до початку роботи (підвищений інтерес, захоплення, радість), під час її проведення і по завершенню;
- стабільність, інтенсивність певної діяльності;
- прагнення до самостійності у розв'язанні проблемних ситуацій, при подоланні труднощів і невдач;
- підвищену наполегливість у досягненні результату;
- неординарність думок, тверджень, шляхів розв'язання завдань;
- швидке оволодіння новими прийомами роботи;
- прагнення використовувати різноманітні матеріали, дізнаватися про нове, робити щось по-своєму;
- повернення до розпочатої діяльності після відпочинку.

На основі вищезазначених критеріїв і показників було визначено три рівні розвитку творчої уяви у дітей старшого дошкільного віку: високий, середній, низький. Подамо їх характеристику.

Високий рівень розвитку творчої уяви за трьома критеріями (8-10 балів): дитина має високу творчу продуктивність, створює оригінальні, унікальні образи, має різнобічність та широту мислення, здатна швидко створити гнучкий, оригінальний, продуктивний образ, любить фантазувати, отримує задоволення від фантазування, проявляє інтерес до продуктів фантазування, виявляє позитивні емоції у процесі фантазування, має бажання отримувати нову інформацію для організації ігрової діяльності, до фантазування.

Середній рівень розвитку творчої уяви (5-7 балів) має дитина, у якій недостатньо розвинута творча продуктивність, не завжди створює унікальні,

оригінальні образи, широта мислення її обмежена, яка не завжди швидко створює гнучкий, оригінальний, продуктивний образ, фантазує іноді, в залежності від настрою, не завжди отримує задоволення від свого фантазування, проявляє частковий інтерес до продуктів фантазування, недостатньо емоційно виявляє позитивні емоції у процесі фантазування, не виявляє особливого бажання отримувати нову інформацію для організації ігрової діяльності, до фантазування.

Низький рівень розвитку творчої уяви (0-4 бали) має дитина, у якій не розвинута творча продуктивність, вона не може створити унікальний, оригінальний образ, у ній відсутня широта мислення, не може швидко створити гнучкий, оригінальний, продуктивний образ, фантазує іноді, в залежності від настрою, не отримує задоволення від свого фантазування, не проявляє інтерес до продуктів фантазування, слабо виражає позитивні емоції у процесі фантазування, не здатна організувати ігрову діяльність, не має бажання отримувати нову інформацію.

Проаналізуємо результати дослідження за емоційно-мотиваційним критерієм.

Спостереження показало, що 80% дітей ЕГ та 84% вихованців КГ люблять фантазувати під час малювання або в конструкторській діяльності, 20% дітей ЕГ та 16% дітей КГ люблять придумувати казки і розповіді, цікавляться новими казками, пізнавальною інформацією, 8% дітей ЕГ та КГ подобається придумувати діалоги для сюжетно-рольових ігор. 44% дітей ЕГ та 52% вихованців КГ фантазують із задоволенням, виявляють підвищений інтерес, захоплення від фантазування. 48% дітей ЕГ та 42% КГ виявляють нестабільність у діяльності: можуть вийти із гри, припинити малювати, якщо у них щось не виходить, можуть припинити складання розповіді, якщо помітили посмішку товариша. Підвищену наполегливість у досягненні результату за нашими спостереженнями виявило лише 28% дітей ЕГ та 32% дітей КГ. Спостерігаючи за дітьми ЕГ та КГ ми помітили, що неординарність думок, тверджень, шляхів розв'язання завдань наявні 44% дітей ЕГ та 52% – КГ.

Більшості дітей важко дається швидко оволодіння новими прийомами роботи, наприклад придумати розповідь або сюжет для гри, тобто у них недостатньо знань до фантазування.

Не всі діти прагнуть використовувати різноманітні матеріали у своєї діяльності, лише 36% дітей ЕГ та 40% дітей КГ експериментують з новими матеріалами (нові техніки у малюванні), 28% дітей ЕГ та 32% дітей КГ намагаються щось робити по-своєму. 72% вихованців ЕГ та 68% дітей КГ не люблять повертатися до розпочатої діяльності після відпочинку, вони або закінчують свою діяльність одразу, або починають нову діяльність.

Отже, спостереження за дітьми показали, що не всі старші дошкільники здатні до фантазування (44% – ЕГ, 52% – КГ), дітям подобається фантазувати у процесі малювання, конструювання (80% ЕГ, 84 КГ), 28% дітей ЕГ та 32% дітей КГ намагаються створити щось своє, оригінальне.

З метою виявлення зацікавленості старших дошкільників до створення нових образів, до фантазування ми провели з ними бесіду. Для проведення бесіди ми склали запитання (додаток Д):

Із бесіди ми дізналися, що лише 32% дітей ЕГ та 36% – КГ здатні уявити щось таке, чого ніколи не бачили, 52% дітей ЕГ та 56% – КГ подобається фантазувати, малювати неіснуючі предмети, придумувати казки і розповіді. Але роблять діти це не часто, а коли в них з'являється бажання пофантазувати. Більш всього 48% дітей ЕГ та 52% дітей КГ подобається конструювати казкові дома або малювати. У процесі цієї діяльності діти відчувають задоволення і радість. 36% дітей ЕГ та 44% – КГ люблять фантазувати з друзями, 44% дітей ЕГ та 48% – КГ фантазують самі. 28% дітей ЕГ та 32% – КГ висказали незадоволення тим, що їх фантазування дорослі не завжди сприймають, частіше критикують, ніж схвалюють.

Також із бесіди ми дізналися, що 40% дітей не мають достатніх знань щодо нетрадиційних технік малювання, що є необхідною умовою для фантазування. 48% дітей недостатньо ознайомлені з професіями дорослих, що зменшує їх здатність організовувати сюжетно-рольові ігри. Лише 12% дітей ЕГ

та 16% – КГ для отримання нової інформації дивляться пізнавальні мультфільми «Уроки тітоньки Сови».

Отже, 48% дітей ЕГ та 52% – КГ люблять фантазувати під час малювання або конструювання, більшість із них (36% ЕГ та 44% – КГ) люблять фантазувати з друзями. Від фантазування діти отримують задоволення. 48% дошкільників не мають особливого бажання отримувати нову пізнавальну інформацію, необхідну для організації сюжетно-рольових ігор, зокрема про професії дорослих. Тобто, результати спостереження і проведеної бесіди приблизно однакові.

Проаналізуємо результати виявлення рівнів розвитку творчої уяви за діяльнісним критерієм. Діагностичний матеріал для проведення дослідження поданий у додатку В.

Виконуючи завдання за методикою «Де чие місце» 24% дітей ЕГ та 16% – КГ показали низький рівень розвитку уяви. Вони не помістили фігурки у незвичайні місця. Так, Марія Б., Міланія Б., Аня З., Ліза К., Олеся М., Даня Л., Влад Л. розташували рибку та качку в ставок, квіти – у домі, ляльку – в колясці, собачку – в будці. Ці діти не виявили ні оригінальності уяви, ні продуктивності. Але вони швидко розташували фігурки по звичайним місцям. Саша Б., Ілля Г., Тихон Д., Матвій Н., Настя Л., Софія К. виявили оригінальність у створенні образу. Вони, наприклад, кота помістили у ставок. Пояснив, що кіт дуже захотів напитися води і спіймати рибку; грушу діти помістили на небо: «Вона жовта, як сонечко, нехай гріє всіх»; у коляску діти помістили пташку: «Вона втомилася, хай відпочиває»; а немовля діти відправили на беріг ставка спостерігати як кіт ловить рибку; рибка від кота сховалася за забором, а на дереві замість груш появилася горщик з червоною квіткою. Високий рівень розвитку творчої уяви показало лише по дві дитини ЕГ та КГ (Софія Т., Матвій Н. – ЕГ, Альбіна Г., Денис П. – КГ), вони не лише розташували фігурки у незвичайні місця, але й пояснили чому так зробили. Діти ж середнім рівнем розвитку не завжди могли пояснити свої дії.

Виконання методики «неповні фігури» показало, що 24% – ЕГ та 16% –

КГ виконуючи завдання лише домалювали геометричні фігури і отримали певний предмет, але не внесли додаткових елементів, не створили сюжет (Марія Б., Аня З., Данило Л., Олеся М.). Наприклад, Марія Б. перетворила квадрати у будинок для ляльки, коло перетворила на цукерки, а трикутник перетворився у дитину.

Діти з середнім рівнем розвитку уяви (52% – ЕГ та 60% – КГ) створили оригінальні образи, але не завжди відповідали завданню. Так, Микола М. із фігурок зробив знаки заборони за власним сюжетом: заборона на перевезення змії (голова змії перекреслена чорною стрічкою), заборона розпалювання вогню у лісі (прямокутник в ньому розташований трикутник жовтого кольору – вогонь, все це перекреслено червоною лінією).

Високий рівень виявлений у двох дітей ЕГ та КГ. Діти швидко створили оригінальні, продуктивні образи. Так, Софія К. намалювала кицьку, яка сидить на стільчику, а клоун читає їй казку. Вона домалювала всі фігурки, створив єдиний сюжет. Софія оригінально, нестандартно побудувала образи у своєї уяві і відобразила їх на папері. Матвій Н. зобразив хлопчика на лісовій галявині: коло перетворилося у сонце, трикутник – у хлопчика, прямокутник – у тенісну сітку. Хлопчик з другом грали у теніс.

Грою «Як би...» ми виявили здатність дитини до фантазування, зацікавленість фантазуванням. Гра показала, що високий рівень продуктивності уяви має лише 4% дітей ЕГ (Софія Т.), високий рівень гнучкості, оригінальності, швидкості створення образів не показала жодна дитина. У більшості дітей ЕГ та КГ (52% – ЕГ та 60% – КГ) ці показники знаходяться на середньому рівні. Діти розповідали в основному про своє звичайне життя. Наприклад, Марк С. «Як би я був чарівником, я би купив себе велосипед», «Якщо я був би невидимим, я би дивився мультфільми довше звичайного», «Якщо завтра випаде сніг, я одягну теплі речі», «Коли я виросту, я буду ходити на роботу, як тато»

Софія Т. розповіла, що якщо вона була б чарівником, вона перетворила би Землю у квітучий сад з казковими птахами і тваринами, а якщо вона стане

невидимою, то вона зможе спостерігати за життям птахів, тварин; а коли вона стане дорослою, вона полетить у космос, щоб там зустрітись з інопланетянами і запросити їх у гості на нашу планету.

Отже, за всіма методиками, дошкільнята показали переважно середній рівень розвитку творчої уяви.

Результати проведеного дослідження занесені до таблиць 2.2.-2.7. (додаток Е).

Узагальнені результати рівнів розвитку творчої уяви за обраними критеріями у дітей ЕГ та КГ на констатувальному етапі дослідження занесені до таблиць 2.8, 2.9 та діаграмам 2.1, 2.2, 2.3.

Таблиця 2.8

Рівні розвитку творчої уяви у дітей старшого дошкільного віку ЕГ на констатувальному етапі дослідження

ЕГ, 25 осіб	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
емоційно-мотиваційний	5	20	14	56	6	24
пізнавальний	7	28	13	52	5	20
діяльнісний	6	24	13	52	6	24

Як бачимо в дітей експериментальної групи найкраще сформований пізнавальний критерій, на низькому рівні він виявлений у 20% дошкільників, найгірше сформовані емоційний та діяльнісний – у 24% дітей виявлений низький рівень розвитку творчої уяви за даними критеріями. Дітям найскладніше було придумати оригінальні, гнучкі образи, вони носили в основному побутовий характер. Також діти як ЕГ так і КГ слабо проявляли свої емоції, тому важко було зрозуміти подобається чи ні їм фантазувати, створювати свої оригінальні образи.

Таблиця 2.10

Рівні розвитку творчої уяви у дітей старшого дошкільного віку КГ на констатувальному етапі дослідження

КГ, 25 осіб	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
емоційно-мотиваційний	6	24	15	60	4	16
пізнавальний	8	32	13	56	4	12
діяльнісний	6	24	15	60	4	16

Як бачимо у дітей контрольної групи ситуація майже така як і в експериментальній групі: найгірше сформовані емоційно-мотиваційний та діяльнісний критерії (16% дітей перебуває на низькому рівні), найкраще – пізнавальний (12% дітей перебуває на низькому рівні).

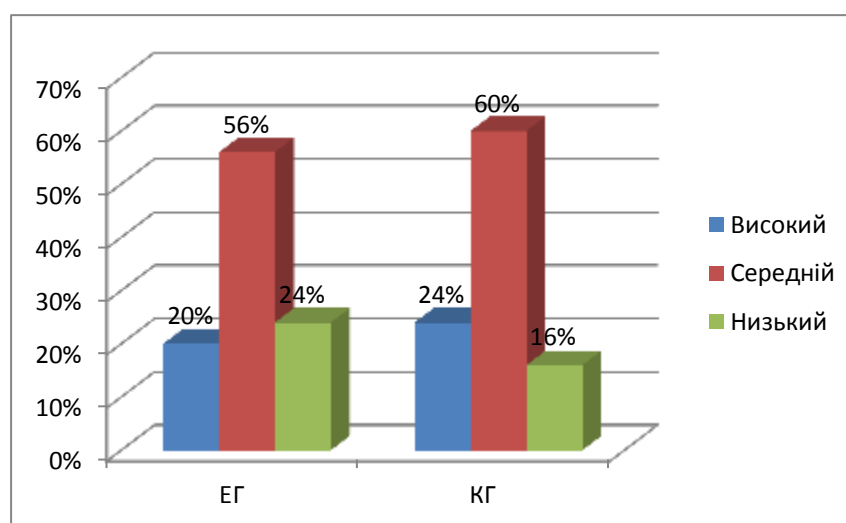

Рис. 2.1. Порівняння рівнів розвитку творчої уяви у дітей ЕГ та КГ за емоційно-мотиваційним критерієм на констатувальному етапі дослідження

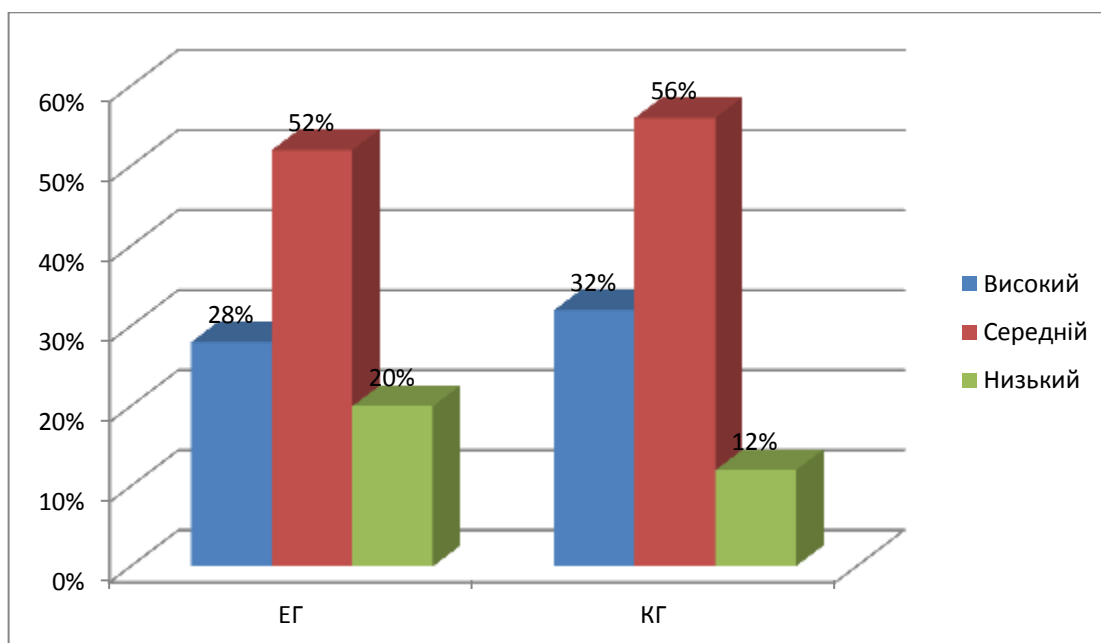

Рис. 2.2. Порівняння рівнів розвитку творчої уяви у дітей ЕГ та КГ за пізнавальним критерієм на констатувальному етапі дослідження

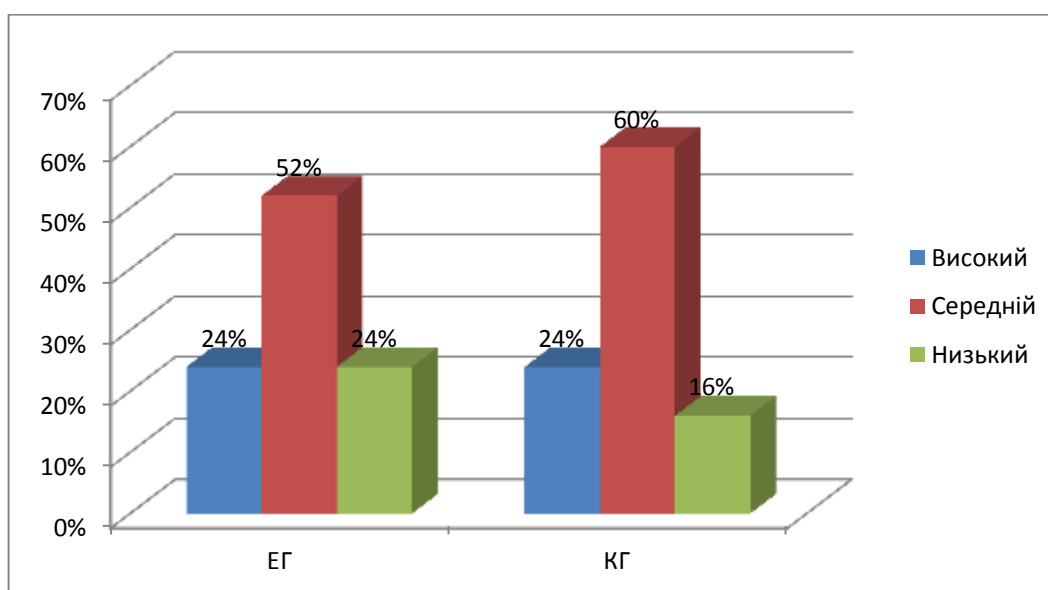

Рис. 2.3. Порівняння рівнів розвитку творчої уяви у дітей ЕГ та КГ за діяльнісним критерієм на констатувальному етапі дослідження

Дані таблиць 2.8, 2.9 та діаграм на рисунках 2.1, 2.2., 2.3 свідчать про те, що за всіма критеріями розвиток творчої уяви у дітей експериментальної та контрольної груп знаходиться переважно на середньому рівні: від 56% до 52% – у дітей ЕГ та від 56% до 60% – у дітей КГ.

Отримані результати засвідчують недостатній рівень розвитку творчої уяви у дітей старшого дошкільного віку за всіма критеріями і показниками, не

систематичне використання сюжетно-рольових ігор у даному процесі вихователями груп. Це потребує проведення формувального етапу дослідження з дітьми експериментальної групи з використанням сюжетно-рольових ігор для підвищення рівня розвитку творчої уяви у старших дошкільників.

2.2 Система роботи з розвитку творчої уяви у старших дошкільників засобом сюжетно-рольової гри

Під час проведення констатувального етапу дослідження було виявлено, що рівень розвитку творчої уяви у старших дошкільників знаходиться на середньому рівні. Тому на другому етапі нашого дослідження, формувальному, було поставлено за мету підвищити рівень розвитку творчої уяви у дітей експериментальної групи засобом сюжетно-рольової гри. Нами були підібрані сюжетно-рольові ігри і розроблений план роботи, який відображений у таблиці 2.11.

Таблиця 2.11.

Перспективний план розвитку творчої уяви у старших дошкільників засобом сюжетно-рольових ігор

Дата проведення гри	Назва сюжетно-рольової гри	Мета проведення гри
	Гра-заняття «Знайомство з країною телепузиків»	формувати позитивні емоції в процесі складання пригод казкових телепузиків. Розвивати інтерес дітей до продуктів фантазування.
	Сюжетно-рольова гра «Пригоди телепузиків». Складання сюжету гри.	Розвивати інтерес дошкільників до нових образів, до фантазування. Формувати вміння створювати оригінальні образи.
	«Свято в сім'ї»	розвивати у дітей вміння швидко створювати образи, інтерес до продуктів фантазування.

	«Магазин»	формувати вміння виражати позитивні емоції у процесі фантазування; розвивати вміння дітей швидко створювати образи.
	«Зоопарк»	розвивати вміння дітей створювати оригінальні образи, інтерес до фантазування.
	«Колобок утік»	розвивати вміння створювати гнучкі образи, проявляти позитивні емоції в процесі фантазування.
	«В лікарні»	розвивати вміння дітей створювати продуктивні образи, розвивати інтерес до продуктів фантазування.
	«Будуємо дім»	розвивати вміння швидко створювати оригінальні образи
	«Ательє мод»	розвивати інтерес до продуктів фантазування, вміння швидко створювати образи.
	«Салон краси»	формувати позитивні емоції у процесі фантазування, розвивати вміння створювати оригінальні образи.

Складаючи перспективний план, ми підбирали такі ігри, щоб діти грали в них тривалий час, адже у такій грі у дітей швидше розвивається уява, вони доповнюють гру новими персонажами, змінюють сюжет, що в свою чергу сприяє розвитку у них творчої уяви. Перед початком проведення сюжетно-рольової гри ми проводили підготовчу роботу з дітьми. Звичайно це були заняття, на яких ми використовували різні ситуації. Так, перед проведенням гри «Знайомство з країною телепузиків», ми провели з дітьми заняття-гру (додаток Ж). Метою заняття було познайомити дітей з казковою Країною телепузією; створити емоційне тло і викликати бажання грати з персонажами казкового дійства; розвивати інтерес дітей до продуктів фантазування. На занятті ми

розповіли дітям про країну телепузиків, про її мешканців. Дошкільники познайомилися з Пізнайкою, який постійно над чимось розмірковує; з Називайкою, який постійно щось описує; з Розмовляйкою, який знає багато цікавих історій і постійно їх розповідає; з Любавою, яка все знає і любить пояснювати.

Потім дошкільнята потренувалися спілкуватися з телепузиками. Ми запропонували їм розіграти діалог «Зустріч на вулиці» Телепузиків Називайко і Пізнайко. Ми стежили за розвитком діалогу. Інші діти від імені Називайко і Пізнайко розіграли телефонну розмову; склали запитання до телепузика, з яким щойно познайомилися, розповідали про себе (придумували різні історії); позмагалися з телепузиками у заміні одних слів іншими. Дані ігрові вправи викликали позитивні емоції у дітей і у них виникло бажання самостійно грати з телепузиками, придумуючи нові сюжети, вводячи нових персонажів. Вони із задоволенням продовжували гру під час самостійної діяльності. Під час розподілу ролей конфліктів між дітьми не виникало: роль Любави по черзі брали на себе Мілана М., Настя М., Софія Т. Ролі Пізнайко розігравали Саша Б., Марк С., Данило Л. З роллю Називайко з успіхом справлялись Сергій В., Тихон Д., Давид С.; а Розмовляйку звичайно брали на себе діти, яким сподобалося багато розмовляти: Аня З., Алесь М., Артем П., Микола Г. Складаючи новий сюжет з пригодами телепузиків, діти ввели нового персонажа – інопланетянина (малюнки якого подані у додатку К), який прилетів з іншої планети. Кожен раз діти міняли планети і розпитували гостя про його планету. Під час гри вони також побували в гостях у інопланетянина, зустріли там казкових тварин, які відобразили у своїх малюнках. Дана гра найкраще сприяла розвитку творчої уяви у старших дошкільників. Отримувати дошкільникам нову пізнавальну інформацію допомагав телепузик Пізнайко у ході проведення сюжетно-рольових ігор з його участю.

Перед проведенням гри «В лікарні», ми ознайомили дітей з роботою медичних працівників, провели екскурсію до медпункту ЗДО, де діти ознайомилися з інструментами лікаря. Потім дітям запропонували скласти

сюжет гри, в якій лікар лікує хворого. Діти розіграли діалог лікаря з хворим. Для проведення гри Олеся М. та Мілана М., чії мами працюють у лікарні, створили «робочу» атмосферу для прийому хворих: підготували необхідний інструмент для огляду хворого (фонендоскоп, шпатель для язика), білий халат для лікаря, на робочому столі розташували бланки для виписування ліків, ручки, олівці тощо.

Також, популярною серед дітей була гра «Свято в сім'ї». Діти вигадували незвичайне оформлення страв із фруктів (додаток М), які б хотіли бачити на святковому столі. Так, Аріна К. із апельсина зробила голову ліва, Данило М. із апельсина зробив рибку, а Олеся М. із груші і винограду зробила їжака. Діти склали діалоги між гостями та господарями, між гостями. Крім розвитку уяви у дітей, гра допомогла нам сформувати у дітей турботливе відношення до близьких, уникати конфліктні ситуації. Роль турботливої «мами» на себе взяла Аліна П., вона розподілила завдання своїм «дітям», запропонував приготувати незвичайне оформлення святкових страв. У гру грали як дівчатка так і хлопчики. Діти самі розподіляли роли, якщо виникала конфліктна ситуація, господиня дома намагалася згладити конфлікт, якщо їй це не вдавалося, ненав'язливо втручалися ми (давали поради дітям, як уникнути конфлікту). Звичайно, конфліктні ситуації виникали при розподілі ролей або якщо «мама» зробила зауваження щодо оформлення страви.

Дуже сподобалась дітям гра «Зоопарк», за допомогою якої ми намагалися розвинути у дітей вміння створювати оригінальні образи. Свій зоопарк діти населили незвичайними та рідкісними екзотичним тваринами. Смотритель зоопарку розповідав про своїх тварин відвідувачам. Наприклад, діти поселили в зоопарк червоного вовка, геренука (антилопу-жирафа), санду (літаючого лемура), королівську мухоловку яка носить на голові хвіст павича тощо. Крім них, мешканцями зоопарку стали абракадабра, козлеорел, мишекрокодил, свинопетух, кролеовця, гусакінь тощо. Перед грою ми переглянули з дітьми мультфільми по рідкісних і екзотичних тварин, про які дітям розповіла мудра тітонька Сова.

У грі «Колобок утік» ми запропонували дітям розіграти казку з новим закінченням. Лиса не зла Колобка, тому що він допоміг їй скласти речі у шафі. Лисиці дуже сподобалась робота Колобка і вона його відпустила. Далі Колобок зустрів Білочку, пограв з нею, вони склали картинку із горішків і Білочка теж відпустила Колобка. Діти довго спорили, який кінець зробити у казці і зійшлися на думці, що Колобок повинний повернутися після своїх пригод до діда з бабкою, бо вони дуже сумували за ним. У грі «Будуємо дім» ми поділили дітей на три підгрупи і запропонували кожній підгрупі побудувати великий, просторий будинок незвичайної конструкції, де б могли поселитися іграшки. Три дитини (по одній від кожній підгрупи) були в журі і оцінювали оригінальність побудови. Перед грою діти разом згадали, які бувають будівельні професії, чим зайняті люди на будівництві. Після побудови будинку журі на чолі з вихователем оцінили оригінальність будівлі, після чого дошкільники розіграли сюжетно-рольову гру «Новосілля»: заселяли будівлі іграшками.

Сюжетно-рольові ігри «Ательє мод» і «Салон краси» допомогли нам сформувати у дітей інтерес до створення нових моделей одягу, оригінальних зачісок. Діти яскраво виражали свої позитивні емоції щодо одягу, який їм сподобався або зачіски. Кожна дитина намагалася створити найбільш оригінальний образ і отримати схвалення від вихователя і однолітків. Перед проведенням гри діти малювали моделі одягу, розглядали дитячі журнали, в яких були зображені персонажі оповідань, казок. Ми звертали увагу дітей на зачіски, одяг персонажів, запитувати «Що можна змінити у зачісці, платті, щоб вони стали святковими, фантастичними, оригінальними».

Також, ми залучали дітей до театралізованої діяльності. Наприклад, ми запропонували їм за картинками створити сюжети вистави (додатки Л,М) і розіграти їх. Дітям дуже сподобалось створювати сюжети. Вони вводили додаткових тварин у казку «Пан Коцький», «Солом'яний бичок».

Після проведення будь-якої сюжетно-рольової гри ми аналізували поведінку дітей у грі, а саме: звертали увагу наскільки дитина включена у гру,

як вона виконує взятую роль, як вмiє вступати в дiалог, як поводить ся з однолiтками (доброзичливо чи нi), виявляє iнiцiативу чи нi, якi ролi вона обирає, наскiльки оригiнальнi образи вони створюють i як швидко, чи проявляють позитивнi емоцiї у процесi iгрової дiяльностi тощо. Спостереження за дiтьми у грi показало, що Марiя Б., Арiна К. створили оригiнальнi зачiски i вийшли переможцями конкурсу «Кращий перукар», а Мiлана М. та Софiя Т. перемогли у конкурсi мод i отримали звання «Кращий модельєр». Данило Л., Марк С., Артем П., Алеся М., Алiна П. побудували оригiнальний казковий будинок для ляльок, в якому передбачили зони для розваг, вiдпочинку. Дiм огорожений барвистим парканом, у дворi вони навiть побудували басейн, гойдалку тощо. Лялькам сподобалась будiвля. Настя М., Анна З., Мiланiя Б. виявили фантазiю при оформленнi страв на святковiй стiл, Олея М., Артем П. вигадали i намалювали iнопланетян, Аня З., Софiя К., Арiна К., Мiлана Н., Алiна П. швидко створили образ неiснуючої, казкової тварини. Уява бiльшостi дiтей стала бiльш гнучкою, багатiшою. Дiти яскраво виявляли позитивнi емоцiї, розглядаючи створенi однолiтками образи. Отже, можна зробити висновок про те, що сюжетно-рольовi iгри позитивно вплинули на розвиток уяви дiтей експериментальної групи. Граючи дiти отримували нову iнформацiю про професiї дорослих, про навколишнє середовище, що в свою чергу спряло розвитку творчої уяви старших дошкiльникiв. Iгри, якi допомогли нам розвинути уяву дошкiльнят поданi у додатку Н.

Пiд час формувального етапу була проведена i робота з вихователями. Була прочитана лекцiя «Роль сюжетно-рольової гри у розвитку творчої уяви старших дошкiльникiв». У лекцiї ми звернули увагу вихователiв на важливість створення умов для розвитку уяви у дiтей, на значення набутого досвiду вихованцiв для органiзацiї сюжетно-рольової гри, створення сюжету гри, на необхiднiсть поєднувати реальний досвiд дiтей з казковими подiями. Крiм лекцiй, ми проводили круглi столи, де вихователi обмiнювалися досвiдом розвитку творчої уяви, обговорювали методи, якi допомагають стимулювати творчу активнiсть вихованцiв, заохочують їх до гри тощо. Вихователям ми

запропонували сюжетно-рольові ігри, які сприяють розвитку творчої уяви дітей.

2.3. Результати впровадження системи роботи з розвитку творчої уяви у старших дошкільників

Для перевірки впливу сюжетно-рольової гри на розвиток творчої уяви у старших дошкільників був проведений контрольний етап нашого дослідження. На третьому, завершальному, етапі дослідження ми поставили перед собою такі завдання:

- провести повторне анкетування вихователів з метою з'ясування як змінилися їх погляди щодо застосування сюжетно-рольових ігор у процесі розвитку творчої уяви у вихованці;

- виявити рівні розвитку творчої уяви у дітей експериментальної та контрольної груп за методиками констатувального етапу;

- порівняти результати контрольного етапу дослідження з констатувальним;

- надати рекомендації вихователям щодо розвитку творчої уяви у старших дошкільників засобом сюжетно-рольової гри.

Із повторного анкетування педагогів ми дізналися, що всі 100% вихователів чітко розуміють сутність творчої уяви, вони виділяють такі властивості дитячої уяви у сюжетно-рольовій грі: універсальність; здатність синтезувати свої емоції з поведінкою персонажа, якого грає дитина; здатність добудувати роль, забезпечувати комунікацію з іншими гравцями. Також ми з'ясували, що 60% вихователів перед організацією сюжетно-рольової гри проводять підготовчу роботу з вихованцями з метою збагачення їх власного досвіду: проводять екскурсії, читають казки, дитячі твори, обговорюють зміст прочитаного. 70% педагогів на заняттях з образотворчої діяльності пропонують дітям намалювати неіснуючу тварину, зліпити інопланетянина, побудувати казковий дворец для принцеси. 50% вихователів більше уваги стали приділяти

театралізації старих казок на новий лад. Вони пропонують дітям придумати продовження казки або змінити її кінець.

80% педагогів збільшили репертуар сюжетно-рольових ігор: частіше за все діти грають у ігри «Школа», «Лялька захворіла», «Зоопарк», стали використовувати сюжетно-рольові ігри «Ательє мод», «В перукарні», «Будуємо дворец для казкових персонажів». Майже на кожному занятті педагоги пропонують дітям пограти з телепузиками, на заняттях з розвитку мовлення дошкільники розповідають про пригоди телепузиків. Частіше педагоги стали використовувати театралізовану діяльність. Розвитку творчої уяви сприяють складання сюжету гри, діалогів персонажів, введення нових героїв тощо. Отже, для розвитку творчої уяви у старших дошкільників 80% вихователів стали використовувати сюжетно-рольові ігри, що на 50% більше ніж на констатувальному етапі дослідження.

Із повторного анкетування ми встановили, що крім занять, 60% педагогів організують ігрову діяльність на прогулянках, у самостійній художній діяльності, тобто розвиток творчої уяви засобом сюжетно-рольової гри відбувається щоденно послідовно і систематично.

100% педагогів підкреслили збільшення інтересу вихованців до творчої діяльності, вони яскравіше виявляють свої позитивні емоції щодо створеного образу.

Отже, повторне анкетування вихователів засвідчило позитивні зміни у використанні сюжетно-рольової гри як засобу розвитку творчої уяви у дітей старшого дошкільного віку.

Наступним кроком контрольного етапу дослідження було повторне діагностування дітей ЕГ та КГ з метою з'ясування як змінилися рівні розвитку творчої уяви у дошкільників.

Проаналізуємо результати повторного діагностування дошкільників за емоційно-мотиваційним критерієм.

Спостереження за дітьми після проведення формувального етапу дослідження показало, що кількість дітей, які люблять фантазувати на заняттях

з малювання або конструювання збільшилось на 8% в КГ та 24% – в ЕГ, на 28% збільшилась кількість дітей ЕГ та на 20% – КГ, яким подобається складати казки, на 32% дітей ЕГ та 16% – КГ більше стало дітей, які із задоволенням складають діалоги для сюжетно-рольових ігор. Кількість дітей, схильних до фантазування, збільшилась в ЕГ на 32% та в КГ – на 20%. Було помічено, що діти експериментальної групи фантазують із задоволенням, яскраво проявляють позитивні емоції до результатів свого фантазування. Діти ЕГ так захоплюються фантазуванням, що повертаються до нього навіть після перерви на обід або з прогулянки. Більше стало дітей в експериментальній групі, які проявляють підвищену наполегливість у досягненні результату (їх кількість збільшилось на 32%). Дошкільники стали проявляти неординарність думок, відшукувати різні шляхи розв'язання завдань, але ще залишились і такі яким важко, наприклад, скласти казку або сюжет для гри.

На 20% збільшилась кількість дітей, які використовують різноманітні матеріали у своєї діяльності. Особливо дітям подобається малювати нетрадиційними техніками, за допомогою яких вони отримують більш фантастичні образи. Отримавши завдання, вже 52% дітей ЕГ та 36% дітей КГ намагаються зробити його по-своєму..

Отже, спостереження за дітьми показало, що здатність до фантазування у дітей експериментальної та контрольної груп збільшилась (на 36% – в ЕГ, на 20% – в КГ); в основному, дітям подобається фантазувати під час малювання нетрадиційним техніками або конструювання, вони намагаються створити щось неповторне, своє.

Для того, щоб підтвердити результати нашого спостереження і з'ясувати як змінилася зацікавленість дітей ЕГ та КГ до створення нових образів, до фантазування ми повторно провели з ними бесіду. Із бесіди з дітьми ми встановили, що 64% дітей ЕГ та 36% – КГ можуть уявити себе образ, який вони ніколи не бачили; 84% дітей ЕГ та 60% – КГ подобається фантазувати, вони часто малюють неіснуючих тварин, придумують казки, сюжети для гри, будують казкові будиночки для ляльок, машини майбутнього тощо. В

порівнянні з констатувальним етапом кількість таких дітей збільшилась на 28% в ЕГ та 20% – в КГ, що приблизно співпадає з нашим спостереженням за дошкільниками. Діти розповіли, що вони отримують задоволення і радість від створення нових образів, від фантазування. 56% дітей ЕГ та 52% – КГ краще фантазують разом з друзями, 44% дітей ЕГ та 48% – КГ фантазують наодинці. Але результати фантазування 20% дорослих не завжди розуміють, причому частіше не розуміють батьки, вихователі стали частіше оцінювати фантазії дітей, відноситися до створених фантастичних образів з розумінням, частіше схвалюють їх.

Як бачимо, кількість дітей, які люблять фантазувати в експериментальній групі збільшилась на 32%, в контрольній – на 20%. Діти обох груп часто фантазують під час малювання нетрадиційними техніками, конструкторської діяльності; 56% вихованців ЕГ та 52% дошкільників КГ фантазують з друзями. Від створення нових образів діти отримують почуття радості і задоволення. Таким чином, результати спостереження і проведеної бесіди приблизно однакові, здатність дітей ЕГ до фантазування, вміння створювати нові, оригінальні образи збільшилась, але в обох групах залишилися на середньому рівні 56% в ЕГ та 52% – в КГ.

Проаналізуємо результати повторного діагностування дітей за визначеними критеріями. Здатність дітей до швидкого продуктивних, гнучких, оригінальних образів ми виявляли за допомогою методик «Де чие місце» і «Неповні фігури». При виконанні завдання за методикою «Де чие місце» діти експериментальної групи показали кращі результати. На низькому рівні залишилося лише 4% дітей, в КГ таких дітей виявлено 12%. Діти цього рівня не змогли розташувати фігурки у незвичайні місця, всі вони були розставлені по своїм звичайним місцям: рибки і каченя – у воду, груша – на дерево, горщик з квіткою – на підвіконник, малятко – у коляску тощо. Діти не змогли дати пояснення чому вони саме так зробили. Їх відповідь була однозначна «Так треба». Переважна більшість дітей (64% – ЕГ, 60% – КГ) показала середній рівень розвитку творчої уяви за всіма її показниками. Діти частково розмістили

фігурки у незвичайні місця, пояснили свої дії. Наприклад, Настя М., Артем М. kota посадили на дерево, пояснив, що відсели йому краще спостерігати, що робиться на дворі; грушу розташували у воді, щоб вона стала м'якше. Рибок і качку залишили у воді.

Високий рівень розвитку творчої уяви виявлений у 32% дітей ЕГ та 28% – КГ. Вони розташували фігурки у незвичайні місця, пояснили свої дії. Створені ними образи були досить оригінальними, продуктивними, гнучкими. Наприклад, Матвій Н., Софія Т., Микола М., на цей раз kota розташували біля води, щоб він спостерігав за рибками. У разі, якщо рибка припливе до берега, то він її спіймає. Каченя злетіло на забір, щоб не потрапить коту у зуби. Грушу птиці унесли на небо, а одна рибка сховалась від kota на дереві.

Повторне виконання методики «неповні фігури» показало, що на низькому рівні розвитку творчої уяви залишилося 4% дошкільнят ЕГ та 12% із КГ. Діти з низьким рівнем не змогли створити оригінальний об'єкт. Вони довго думали, і нарешті домалювали коло до дитини (тулуб, голова, руки, ноги – все деталі являють собою коло та овали). Два трикутника і квадрат перетворилися в кораблик. Додаткові елементи не внесені, сюжет картинки – відсутній (Денис П., Олег М., Богдан С – КГ, Влад С. – ЕГ.).

На середньому рівні за даною методикою перебуває 64% дітей ЕГ та 52% – КГ. Діти із середнім розвитком творчої уяви створили біль-менш оригінальні образи. Наприклад, Аліна П., Настя М. із трикутників і кола створили птаха, а поряд з ним – із кола і прямокутників – сонечко, тобто діти намагалися створити сюжет картинки. Артем П., Тихон Д. створили собачку (трикутники – тулуб, хвіст, голова, вуха, коло – очі і ніс) на галявині – прямокутнику. На галявині ростуть кущі, квіти – додаткові елементи, на небі – сонце. Тобто діти створили сюжет, але він не був оригінальним, продуктивним.

Високого рівня досягло 32% дітей ЕГ та 28% – КГ. Діти змогли створити оригінальні, гнучкі, творчі сюжети. Так, Матвій Н. створив сюжет казки «Колобок»: Лиса зроблена із трикутників і кола, Колобок – коло. Додаткові елементи – хмари на небі, зелена трава. Микола М. створив із фігур

Роботляндію. Роботи зроблені із квадратів, прямокутників, коло, трикутників. Роботи установлювали дорожні знаки (коло на прямокутнику). Додаткові елементи – небо, сонце, птахи у небі. Отже, діти з високим рівнем створили сюжет, використав запропоновані фігури. Створені образи оригінальні, нестандартні, продуктивні, утворюють єдиний сюжет. Кількість дітей з високим рівнем збільшилась в порівнянні з констатувальним етапом.

Грою «Як би...» ми виявили як змінилась здатність дітей до фантазування, їх бажання фантазувати. За результатами гри високого рівня продуктивної уяви досягло 12% дітей ЕГ та 8% – КГ., що більше на 8% в порівнянні з попереднім дослідженням. високий рівень гнучкості, оригінальності, швидкості створення образів виявлений у 12% дошкільнят із ЕГ, в контрольній групі таких дітей не виявлено. В основному показники розвитку творчої уяви у дітей ЕГ та КЗ залишилися на середньому рівні: 56% – ЕГ та 52% – КГ. Діти як і під час констатувального етапу розповідали про події із свого життя. Так, Артем М. розповів, що якщо він був би чарівником, то він би зробив так, щоб його мама не хворіла, а Мілана М. побажала себе красиву велику ляльку, яка б могла говорити; Миколі М. цікаво було б дізнатися про що говорять собаки на дворі. Якщо би Артем П. став невидимим, він би зіграв у схованки з друзями, а якщо завтра випаде сніг, він пішов би кататися на санчатах. Марк С. коли виросте, бажає заробляти багато грошей, що можна було побувати в інших країнах.

Діти з високим рівнем розвитку творчої уяви (Софія Т., Матвій Н., Аріна К., Артем П.) дали оригінальні відповіді. Так, Аріна К. розповіла, що якщо вона б була чарівником, вона б навчилася літати, і своєю чарівною паличкою посадила би в пісках дерева і напоїла їх прохолодною водою, а якщо вона стане невидимою, то вона зможе дізнатися про бажання своїх друзів і виконати їх. Матвій Н. бажає отримати уміння розуміти мову тварин, щоб дізнатися про що говорять хижакі у лісі, що їх турбує. Коли він стане дорослим то буде складати чарівні казки для дітей.

Збільшилась кількість дітей, які бажають отримувати нову інформацію на 12% в ЕГ та 8% в КГ. Діти систематично переглядають пізнавальні мультфільми про природу, про Всесвіт, про професії дорослих розпитують батьків, інших родичів, вихователя. Наслідком цього є підвищення швидкості створення оригінальних образів.

Отже, за всіма методиками, діти залишилися на середньому рівні, збільшилась кількість дітей з високим рівнем розвитку творчої уяви і зменшилась – з низьким рівнем. Результати проведеного контрольного етапу дослідження занесені до таблиць 2.12.-2.17. (додаток Р).

Узагальнені дані контрольного етапу дослідження подані у таблицях 2.18, 2.19 та діаграмам 2.4, 25, 2.6.

Таблиця 2.18

Рівні розвитку творчої уяви у дітей старшого дошкільного віку ЕГ на контрольному етапі дослідження

ЕГ, 25 осіб	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
емоційно-мотиваційний	7	28	15	60	3	12
пізнавальний	8	32	14	56	3	12
діяльнісний	7	28	15	60	3	12

Як бачимо в дітей експериментальної групи відбулися зміни за час проведення експерименту. Рівень розвитку творчої уяви залишився на середньому рівні, за визначеними критеріями він коливається від 56% до 60%. Найкраще у дітей сформований пізнавальний критерій, високого рівня на ньому досягло 32% дошкільнят, дітей з низьким рівнем зменшилось з 20% до 12%. Значно покращились рівні розвитку творчої уяви за емоційно-мотиваційним критерієм: та діяльнісним критерієм: на низькому рівні залишилося 12% дітей, високого рівня досягло 28% вихованців. Діти легше придумували оригінальні образи, яскраво проявляли свої емоції щодо створеного об'єкту.

Таблиця 2.19

Рівні розвитку творчої уяви у дітей старшого дошкільного віку КГ на контрольному етапі дослідження

КГ, 25 осіб	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
емоційно-мотиваційний	6	24	16	64	3	12
пізнавальний	8	32	14	56	3	12
діяльнісний	6	24	16	64	3	12

Як свідчать дані таблиці 2.19, рівень розвитку творчої уяви дітей КГ залишився на середньому рівні, за визначеними критеріями він коливається від 56% до 64%. Найкраще у дітей сформований пізнавальний критерій, високого рівня на ньому досягло 32% дошкільнят, на низькому рівні залишилося 12%. Трохи гірше розвинута творча уява за емоційно-мотиваційним та діяльнісним критерієм: на високому рівні перебуває 24% дітей.

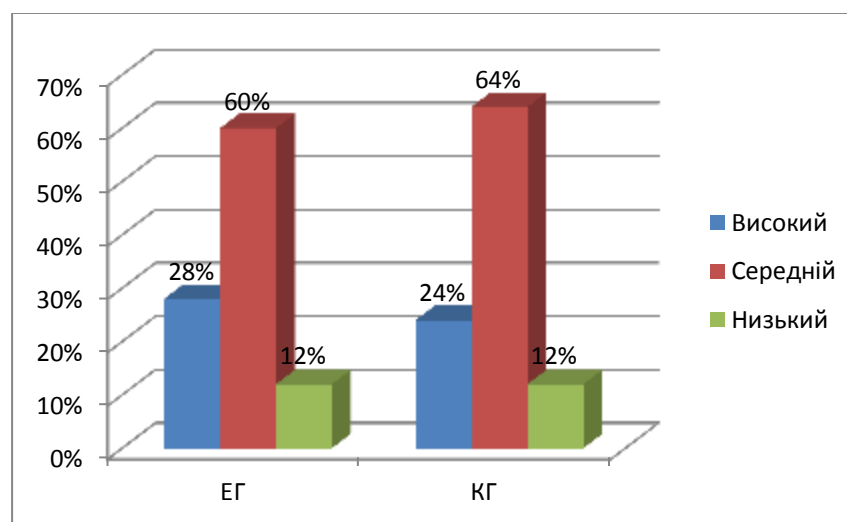

Рис. 2.4. Порівняння рівнів розвитку творчої уяви у дітей ЕГ та КГ за емоційно-мотиваційним критерієм на контрольному етапі дослідження

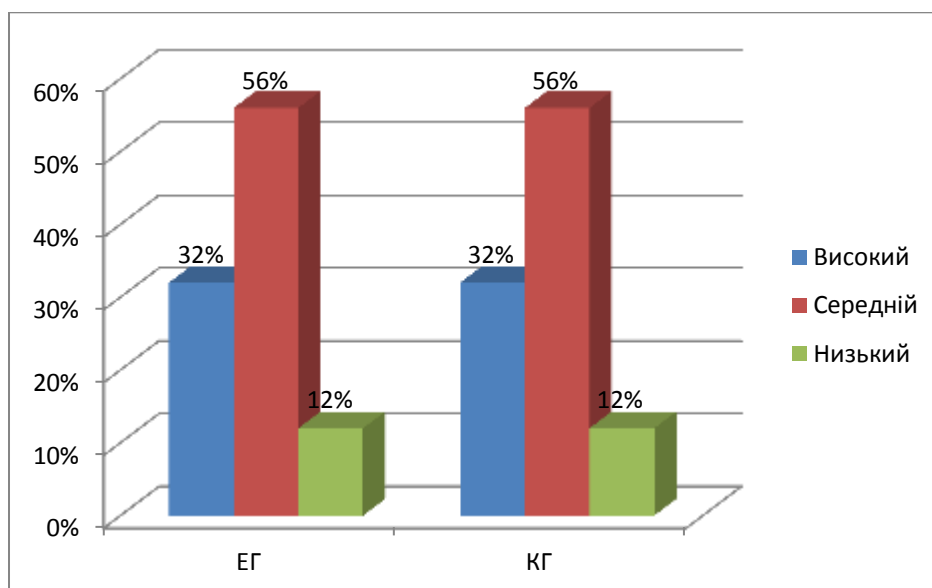

Рис. 2.5. Порівняння рівнів розвитку творчої уяви у дітей ЕГ та КГ за пізнавальним критерієм на контрольному етапі дослідження

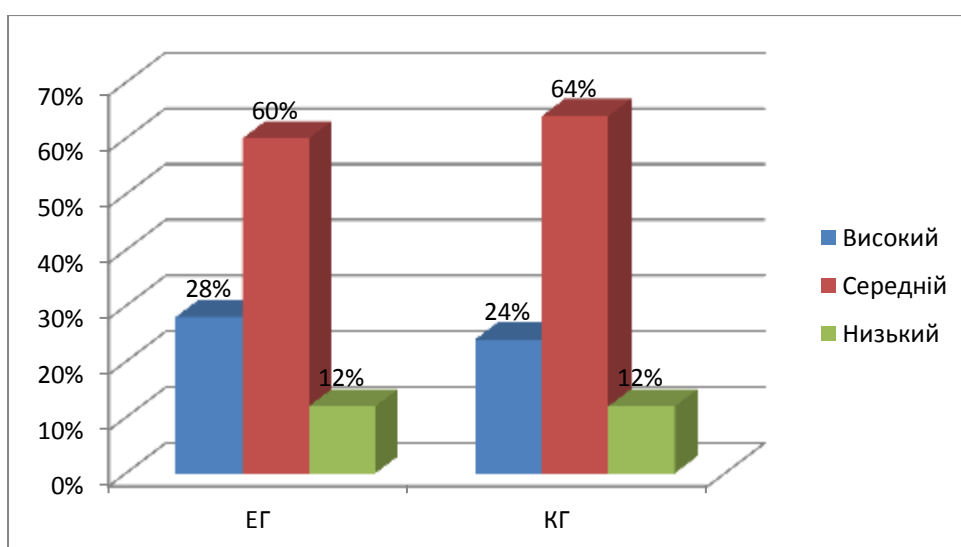

Рис. 2.5. Порівняння рівнів розвитку творчої уяви у дітей ЕГ та КГ за діяльнісним критерієм на контрольному етапі дослідження

Дані таблиць 2.18, 2.19 та діаграм на рисунках 2.4, 2.5., 2.6 свідчать про те, що за всіма критеріями відбулися позитивні зміни в рівнях розвитку творчої уяви як в контрольній, так і в експериментальній групі, але він залишився на середньому рівні: від 56% до 60% – у дітей ЕГ та від 60% до 64% – у дітей КГ.

Простежимо динаміку змін, що відбулися за час проведення експерименту в експериментальній і контрольній групах (рис. 2.7, 2.8, 2.9).

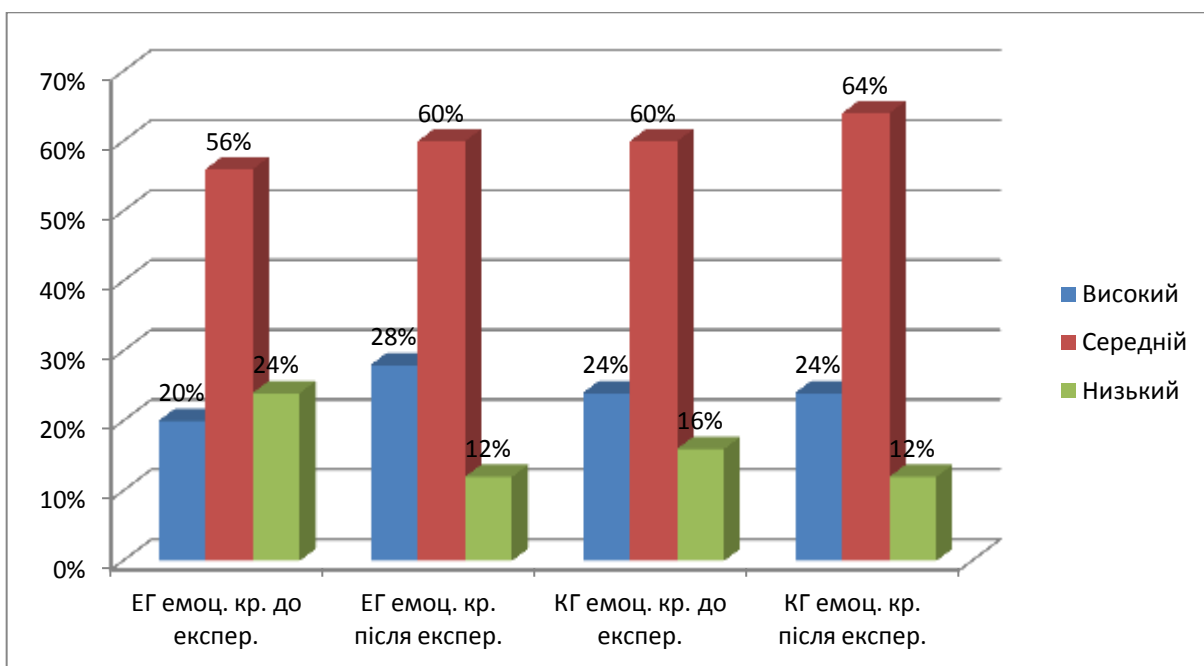

Рис. 2.7. Динаміка змін, що відбулася у рівнях розвитку творчої уяви в дітей EG та KG за емоційно-мотиваційним критерієм

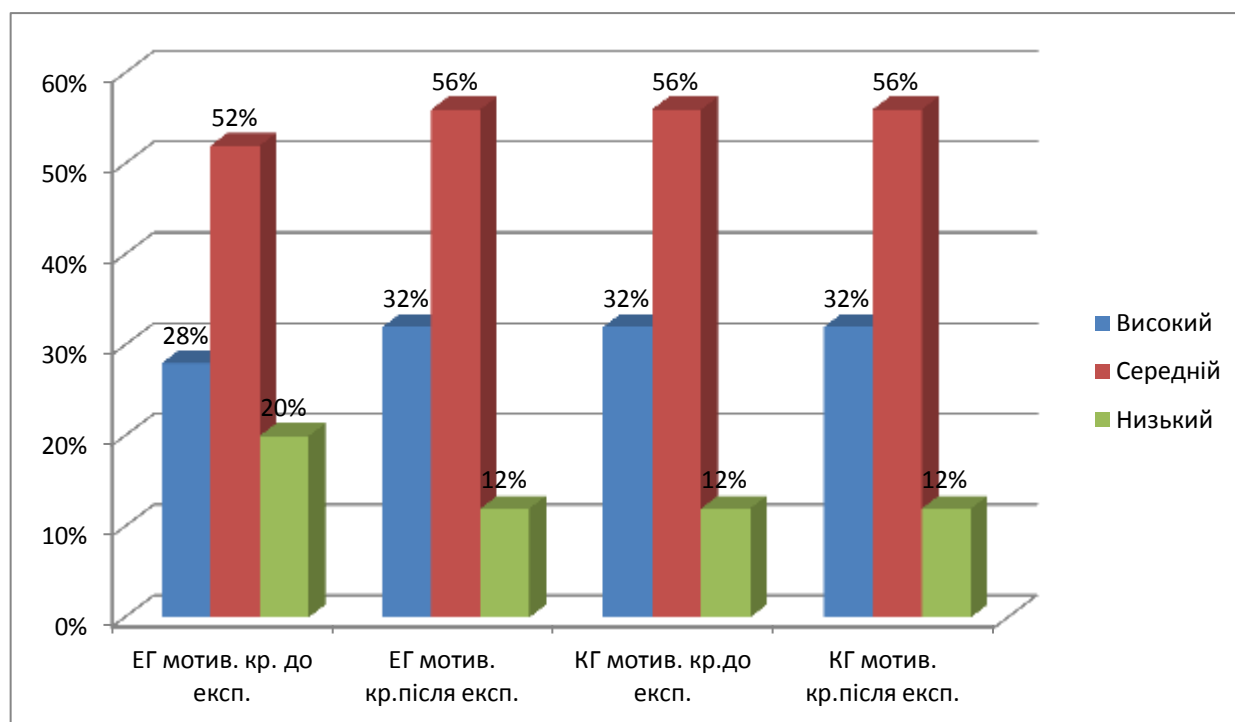

Рис. 2.8. Динаміка змін, що відбулася у рівнях розвитку творчої уяви в дітей EG та KG за пізнавальним критерієм

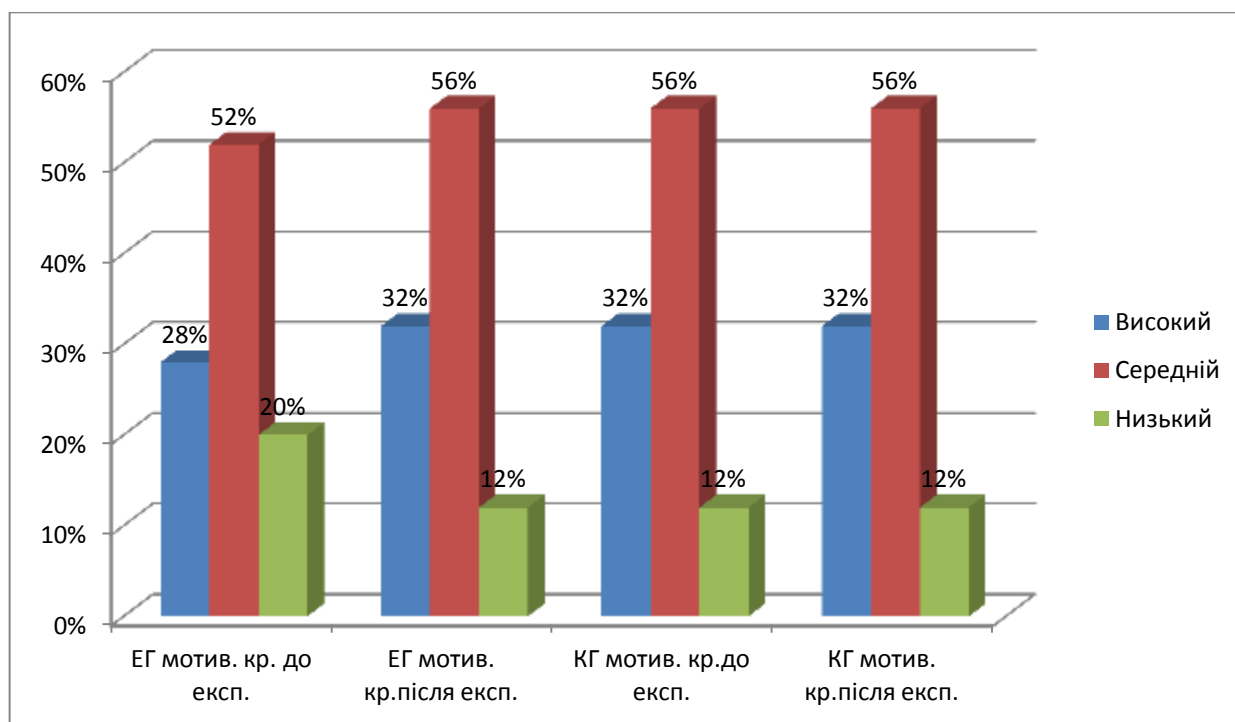

Рис. 2.9. Динаміка змін, що відбулася у рівнях розвитку творчої уяви в дітей ЕГ та КГ за діяльнісним критерієм

Проаналізуємо динаміку змін в рівнях розвитку творчої уяви у дітей ЕГ та КГ. У дітей ЕГ високий рівень за емоційно-мотиваційним критерієм збільшився на 8%, в КГ – змін не відбулося, середній рівень в ЕГ збільшився на 4%, в КГ – теж збільшився на 4%, низький рівень в ЕГ знизився на 12%, в КГ – на 4%. Отже, зміни, що відбулися у дітей експериментальної групи за емоційно-мотиваційним критерієм виявилися суттєвими в порівнянні з контрольною групою.

За пізнавальним критерієм високий рівень у дітей ЕГ збільшився на 4%, в КГ – залишився без змін, середній рівень в ЕГ збільшився на 4%, в КГ залишився без змін, низький рівень в ЕГ зменшився на 8%, у дітей КГ – залишився без змін. Як можна помітити, у дітей експериментальної групи відбулися значні зміни на відміну від контрольної групи.

За діяльнісним критерієм високий рівень в ЕГ збільшився на 4%, в контрольній – залишився без змін; середній рівень в експериментальній групі збільшився на 8%, в контрольній – на 4%, кількість дітей з низьким рівнем знизилась в ЕГ на 12%, в КГ – на 4%.

Таким чином, за час проведення експерименту в контрольній групі відбулися незначні зміни, в експериментальній – суттєві, що свідчить про ефективність проведення системи роботи з розвитку творчої уяви у старших дошкільників засобом сюжетно-рольової гри.

Висновки до 2 розділу

Для перевірки ефективності використання сюжетно-рольової гри в процесі розвитку творчої уяви у старших дошкільників був проведений експеримент на базі старших груп «Калинка» та «Джерельце» ЗДО «Світлячок». У експерименті взяло участь 50 старших дошкільників, вихователі ЗДО. Для проведення експерименту визначені критерії, їх показники, розроблені рівні розвитку творчої уяви (емоційно-мотиваційний, пізнавальний, діяльнісний), , підібрані методики для діагностування старших дошкільників, складені анкети для вихователів. На першому етапі дослідження, констатувальному, встановлено:

– сюжетно-рольові ігри для розвитку творчої уяви у старших дошкільників використовують лише 25% вихователів, решта вихователів використовують їх епізодично;

– рівень розвитку творчої уяви у дітей експериментальної і контрольної груп знаходиться на середньому рівні за всіма критеріями (52%-56% в ЕГ, 56–60% – в КГ). При інтерпретації результатів виконаних дітьми завдань використовувалися швидкість виконання завдання, вона характеризувала творчу продуктивність дитини; оригінальність (дозволила нам визначити рівень унікальності, специфічності творчої уяви дитини); гнучкість (дозволила оцінити різнобічність та широту мислення дитини); продуктивність (дозволила виявити здатність старшого дошкільника до створення нових образів).

Результати виконання завдань і спостереження за дітьми під час занять з образотворчої, ігрової діяльності засвідчили, що більшість дітей не здатні створити оригінальний, гнучкий об'єкт.

Із бесіди з дітьми дізналися, що вони частіше фантазують на заняттях з малювання, конструювання, іноді – з читання (придумують казки, складають розповіді).

На другому етапі дослідження, формувальному, проведена робота з розвитку творчої уяви дітей експериментальної групи засобом сюжетно-

рольової гри. Для підвищення рівнів розвитку творчої уяви проведена наступна робота:

- складено план проведення сюжетно-рольових ігор; При складанні перспективного плану, підбрані ігри, в які діти грали б тривалий час, оскільки в них швидше розвивається уява дітей, дошкільники постійно доповнюють гру новими персонажами, змінюють сюжет, що сприяє розвитку у них творчої уяви;

- підбрані цікаві сюжетно-рольові ігри, сприяючі розвитку творчої уяви старших дошкільників («Знайомство з країною телепузиків», складання сюжету гри «Пригоди телепузиків», «Свято в сім'ї», «Магазин», «Зоопарк», «Колобок утік», «В лікарні». «Будуємо дім», «Ательє мод», «Салон краси»)

- визначена мета їх використання (розвиток певних показників творчої уяви);

- проведена підготовча робота для проведення гри: читання казок, оповідань, бесіди за змістом прочитаного, проведені екскурсії тощо.

Сюжетно-рольові ігри проводили на заняттях, прогулянках, у самостійні діяльності дітей.

Ефективність проведеної роботи підтверджена заключним етапом дослідження. У дітей експериментальної групи високий рівень розвитку творчої уяви за емоційно-мотиваційним критерієм збільшився на 8% (від 20% до 28%), середній – на 4% (від 56% до 60%), кількість дітей з середнім рівнем зменшилась на 12%; за пізнавальним критерієм збільшення високого рівня відбулося на 4% (від 28% до 32%), середній рівень збільшився на 4% (від 52% до 56%), низький рівень зменшився на 12% (від 20% до 12%); за діяльнісним критерієм високий рівень збільшився на 4% (від 24% до 28%), кількість дітей, які перебувають на середньому рівні збільшилась на 8% (від 52% до 60%), кількість дітей, які показали низький рівень зменшилось на 12% (від 24% до 12%).

У дошкільників контрольної групи відбулися несуттєві зміни: за емоційно-мотиваційним критерієм, пізнавальним та діяльнісним збільшення середнього

рівня відбулося на 4%, низький рівень відповідно зменшився на 4%. Кількість дітей з високим рівнем за даними критеріями не змінилась.

Отже, сюжетно-рольова гра є ефективним засобом розвитку творчої уяви у старших дошкільників.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ВИХОВАТЕЛЯМ

З метою підвищення рівня розвитку творчої уяви у старших дошкільників рекомендуємо:

1. Послідовно і систематично використовуйте сюжетно-рольові ігри «Знайомство з країною телепузиків», «Свято в сім'ї», «Зоопарк», «Колобок утік», «Будуємо дім», «Салон краси». «Ательє мод» тощо.
2. Пропонуйте дітям скласти пригоди телепузиків.
3. Проводьте театралізацію казок, які склали діти.
4. Залучайте дітей до складання сюжету гри, розвиваючи у них неординарність думок, творчість при розв'язанні завдань.
5. Проводьте екскурсії з дітьми до проведення гри з метою набуття дошкільниками досвіду.
6. Проводьте сюжетно-рольові ігри під час образотворчої діяльності, на заняттях з розвитку мовлення (складання сюжету гри, казки для постановки).
7. Використовуйте методики О. Кравцової «Де чие місце», Е. Торренса «Неповні фігури» для розвитку творчої уяви.
8. Періодично виявляйте рівні розвитку творчої уяви у дітей з використанням методик, поданих у додатках В-Д.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз проблеми розвитку творчої уяви у старших дошкільників засобом сюжетно-рольової гри і проведене експериментальне дослідження дозволяють зробити такі висновки:

Виявлена сутність уяви: уява відноситься до психічних процесів. Уява необхідна для творчої діяльності людини в будь-якому віці. В залежності від діяльності людини, уява буває репродуктивна і творча. Репродуктивна уява супроводжує процес засвоєння вже створеного та описаного іншими людьми і створення образів нових речей на підставі їх усного опису та графічного зображення, тому має важливе значення у життєдіяльності людини, зокрема у процесі спілкування людей. Сутність творчої уяви полягає у створенні оригінальних, продуктивних, гнучких, невідомих раніше образів на базі набутого досвіду; поняття уяви відноситься до складних явищ, оскільки до нього відносять перетворювальну діяльність особистості.

З'ясовано, що творча уява розвивається в процесі будь-якої творчої діяльності. У старших дошкільників вона розвивається у процесі малювання, ліплення, конструювання, ігрової та набуває цілеспрямованого характеру.

Виявлені особливості розвитку творчої уяви у старших дошкільників. Встановлено, що творча уява найбільш ефективно розвивається у процесі продуктивної діяльності: спілкування, образотворчої, ігрової. З'ясовано, що для розвитку творчої уяви у старшого дошкільника дорослий заохочує дитину до розробки задуму, його планування та втілення.

Доведено, що найбільш дієвим засобом розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку є сюжетно-рольова гра, оскільки для складання сюжету гри дошкільнику необхідно пофантазувати.

Встановлено, що розвиток творчої уяви у дітей старшого дошкільного віку відбувається завдяки їх переходу до сюжетно-рольової гри, оскільки виконання ролі у грі потребує від дитини напруженої діяльності уяви: передбачення дій персонажів гри, планування поведінки. У сюжетно-рольовій грі дошкільник передбачає ідеальну картину того, що буде відбуватися у грі, визначає ролі, підбирає декорацію, костюми, атрибути для проведення гри.

Виявлено, що у сюжетно-рольовій грі діти відображають предметну трудову діяльність дорослих, взаємовідносини між людьми, суспільну сутність їхньої діяльності («лікар» уважно вислуховує своїх «пацієнтів», призначає «лікування», «вчитель» учить учнів, «мама» доглядає за дітьми, готує, стежить за порядком у домі, «машиніст» перевозить вантаж тощо). Діти відображають різні взаємовідносини між персонажами гри: співпрацю, взаємодопомогу, турботу. У ході гри старші дошкільники чітко дотримуються обумовлених ролю правил та бурхливо реагують у разі їх порушення. Тобто, саме у грі дитина виражає себе найбільш повно.

Для перевірки ефективності використання сюжетно-рольової гри як засобу розвитку творчої уяви у старших дошкільників проведений експеримент на базі старших груп «Калинка» та «Джерельце» ЗДО «Світлячок».

Для проведення констатувального етапу дослідження визначено критерії (емоційно-мотиваційний, пізнавальний, діяльнісний), показники (прояв інтересу і бажання фантазувати, наявність певних знань до фантазування, продуктивність, гнучкість, оригінальність, швидкість створення образів), рівні розвитку творчої уяви (високий, середній, низький), підбрано діагностичний матеріал для проведення дослідження (спостереження, бесіди, дидактичні ігри, методики О. Кравцової, Е. Торренса).

У ході проведення констатувального етапу виявлено, що сюжетно-рольові ігри з метою розвитку творчої уяви у старших дошкільників використовують лише 25% вихователів, решта вихователів використовують їх епізодично;

Виявлено, що рівень розвитку творчої уяви у старших дошкільників знаходиться на середньому рівні за всіма критеріями (56%-60% в ЕГ, 60%–64% – в КГ).

Результати виконання завдань і спостереження за дітьми під час занять з образотворчої, ігрової діяльності засвідчили, що більшість дітей не здатні створити оригінальний, гнучкий об'єкт, у них недостатньо знань для фантазування. Із бесіди з дітьми встановлено, що їм подобається фантазують на заняттях з малювання, конструювання, іноді – з читання (придумують казки, складають розповіді).

На формувальному етапі дослідження проведена робота з підвищення рівнів розвитку творчої уяви у старших дошкільників засобом сюжетно-рольової гри, а саме:

- підібрані цікаві сюжетно-рольові ігри, сприяючі розвитку творчої уяви старших дошкільників
- складено план проведення сюжетно-рольових ігор;
- визначена мета їх використання (розвиток певних показників творчої уяви);
- проведена підготовча робота для проведення гри: читання казок, оповідань, бесіди за змістом прочитаного, проведені екскурсії тощо.

Сюжетно-рольові ігри проводили на заняттях, прогулянках, у самостійні діяльності дітей.

Ефективність проведеної роботи підтверджена заключним етапом дослідження. У дітей експериментальної групи високий рівень розвитку творчої уяви за всіма критеріями підвищилися від 4% до 8%, тобто спостерігаються суттєві зміни у рівнях розвитку творчої уяви.

У дошкільників контрольної групи відбулися несуттєві зміни: за всіма критеріями покращення або не відбулося, або збільшилось на 4%.

Результати контрольного етапу дослідження довели ефективність використання сюжетно-рольових ігор у процесі формування творчої уяви у дітей старшого дошкільного віку.

За результатами дослідження розроблені рекомендації вихователям щодо розвитку творчої уяви у старших дошкільників засобом сюжетно-рольової гри.

Таким чином, завдання дослідження виконані, гіпотеза доведена.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко-Лемовська Л. В. Система роботи щодо збагачення словника дітей на різних етапах дошкільного дитинства у театралізованій діяльності. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. Сер. : Педагогіка і психологія. Зб. Статей : Ялта. РВВ КГУ, 2008. Вип. 17. Ч. I. С. 222-230.
2. Ануфрієв А. А. Психологія творчості. Москва : Инфра-М, 2013. 456 с.
3. Апресян Р. Г. Этика : энциклопедический словарь. Москва : Гардарики, 2002. 389 с.
4. Арнаудов М. Психология литературного творчества; пер. с болг. Д. Николаева. Москва : Прогресс, 2010. 654 с.
5. Артемова Л. В. Театр і гра. Київ : Академвидав, 2002. 214 с.
6. Базовий компонент дошкільної освіти України / А. М. Богуш, Г. В. Беленська, О. Л. Богініч [та ін.]. Київ, 2012. 26 с.
7. Барташнікова І. А. Розвиток уяви та творчих здібностей у дітей 5-6 років: навч. посіб. 2-е вид., переробл. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. 64 с.
8. Берни Ж. Воображение. Париж, 1998. 230 с.
9. Богуш А. М. Творче самовираження дошкільників у художньо-мовленнєвій діяльності : монографія. Півден. Наук. центр АПН України. Одеса : [б. в.], 2008. 203 с.
10. Богуш. А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Київ : Видавничий дім «Слово», 2008. 256 с.
11. Богуш А. М. Гра-драматизація як засіб розвитку творчих здібностей дітей. Запоріжжя : ЛПС ЛТД, 2000. С. 64–66.
12. Венгер Л., Мухіна В. Розвиток уваги, пам'яті і уяви в дошкільному віці. *Дошкільне виховання*. 1994. № 12. С. 24-30.
13. Водолага Н.В. Театральна абетка. Донецьк: Либідь, 2000. 108 с.
14. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте : психол. очерк. Москва : Просвещение, 1997. с. 23

15. Гавриш Н. В. Проблема взаємозв'язку словесної творчості дошкільників з різними видами художньої діяльності. *Наука і освіта*. 2001. №1. С. 107.
16. Гаврилюк С. Театр і казка. *Дошкільне виховання*. 2003. № 5. С. 23.
17. Гальперин П. Я., Котик Н. Р.. К психологии творческого мышления. *Вопросы психологии*. 1982. № 5. С. 82–88.
18. Голюк О.А. Характеристика типів розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку. Наука и инновации в современном мире: образование, воспитание, физическое воспитание и спорт. В 2 книгах. К 1. Одесса : Куприенко С. В, 2017. С. 67–91
19. Грузинська І. М. Художньо-мовленнєва діяльність як засіб розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки: збірник наукових праць*. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. № 3(48). С. 139-146.
20. Грузинська І. М. Дослідження рівнів розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН ІІ України. Випуск 24: Т.ХІІ. Психологія творчості*. Київ : Видавництво «Фенікс», 2018. С. 50–58.
21. Грузинська І. М. Психологічні умови розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку: теоретичний аналіз проблеми. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова, серія 12. Психологічні науки: збірник наукових праць*. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. №5 (50). С.95–102.
22. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія: 2-ге видання. Навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 392 с.
23. Дьяченко О.М. Развитие уяви в дошкільному дитинстві. Москва, 1990. 31 с.
24. Жатсель А. Воображение. Москва : ФАНР –ПРЕСС, 2006. 144 с.
25. Загальна психологія: Підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ : Либідь, 2005. 464 с.
26. Запорожець А. В. Психологія. Москва : Академия, 2000. 154 с.
27. Запорожець О. В. Особливості розвитку процесу сприймання. Наукові записки. Харків : Основа, 1999. Т. 1. С. 181–191

28. Захарченко В. Г. Мовленнєвий розвиток дошкільників в сюжетно-рольовій грі. Київ : НПУ, 2001. 59 с.
29. Ігнат'єв Є. Г. Психологія пізнання. За межами безпосередньої інформації. Харків : Основа, 2007. 320 с.
30. Імбер В. І. Привчаємо розмірковувати змалку. *Дошкільне виховання*. № 7. 2015. С. 16–19.
31. Карабаєва І., Ладивір С. Уява народжується в грі. *Дошкільне виховання*, 2007. № 10. С. 4–7.
32. Карабаєва І. І., Ладивір С. О. Особливості розвитку уяви дітей. Київ : Шкільний світ, 2008. 128 с.
33. Клепиков О. І., Кучерявий І. Т. Основи творчості особи: навч. посібник. Київ : Вища шк., 1996. 295 с.
34. Комарівська Н. Розвиток творчого потенціалу дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами фольклору. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. Вип. 46. С. 30–33.
35. Кривошея Т. М. Развитие творческих способностей младших школьников в контексте взаимосвязи их умственной и эстетической деятельности (на материалах изучения математики). *Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе* : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф. / под. ред. И.Е. Валитовой. Брест : БрГУ, 2016. С. 102 –106.
36. Кудрявцев В. Т. Воображение ребенка: природа и развитие. *Психологический журнал*. 2001. № 5. С. 67–68.
37. Лапшина І. М. Специфіка формування мовної особистості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій* : зб. матер. наук.-практ. конф. / за ред. Г.С.Тарасенко. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. Вип. 4. С. 194–198.

38. Леонтьев А. Н. Психология образа. *Вестник МГУ*. 1999. № 2. С. 12-13.
39. Люблінська Г. О. Дитяча психологія. Київ : Вища школа, 1974. С. 167–198 с.
40. Мелик-Пашаев А. А. Формирование эстетической позиции как условие развития творческих способностей детей. *Новые исследования в психологии*. 2001. № 2. С. 49 – 53.
41. Моляко В. О. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень. Житомир : Вид-во Рута, 2006. 320 с.
42. Натадзе Р. Г. Воображение как фактор поведения. *Хрестоматия по психологии*. Москва, 1987. С. 217–222.
43. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. Т. 3 [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. Київ : Аконіт, 2005. 863 с.
44. Олійник О. М. Театрально-ігрова діяльність в умовах дошкільного навчального закладу. Кам'янець-Подільський : Волощук В. О., 2017. 163 с.
45. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 136 с.
46. Поляков С. Э. Феноменология психических репрезентаций. Санкт-Петербург.: Питер, 2011. 688 с.
47. Приходько Ю. О. Психологічний словник-довідник: навч. посіб. Київ : Каравела, 2012. 328 с.
48. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко та ін. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 264 с
49. Рибо Т. А. Творческое воображение. Санкт-Петербург : Пітер, 2011. 327 с.
50. Рубінштейн С. Л. Основи загальної психології : У 2 т.Т.1. Москва : Академія, 2003. 548 с.
51. Словник психологічних термінів. URL : [nuph.edu.ua › slovník-psiholo](http://nuph.edu.ua/slovník-psiholo) (дата звернення 31.01.21).
52. Словник української мови (або СУМ-11). – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/UMOVA> (дата звернення 31.01.21).

53. Стрелкова Л. П. Роль гри-драматизації в розвитку емоцій у дошкільників [Електронний ресурс]. Режим доступу // [http:// www.slovopedia.com/](http://www.slovopedia.com/) (дата звернення 30.01.2021)
54. Тарасенко Г. С. Розвиток художньо-творчого потенціалу обдарованої дитини (аспект дослідження методологічних засад і методичних шляхів). *Теорія і методика навчання й виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: від історії до інновацій* : [монографія] / за заг. ред. А. А.Сбруєвої, С. М.Кондратюк та ін. Суми : Мрія, 2016. С. 325–342.
55. Тітов І. Г. Розвиток творчої уяви молодших школярів як компонент становлення їхньої суб'єктності : автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2007. 20 с.
56. Уява, Поняття про уяву, її функції та особливості - Загальна ... URL : pidru4niki.com > psihologiya > ujava (дата звернення 29.01.21).
57. Фарман И. П. Воображение в структуре познания. Москва : Просвещение, 1994. 215 с.
58. Философский энциклопедический словарь. – URL: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/3535/%D0%A3%D0%A1%D0%9B%D0%9E%D0%92%D0%98%D0%95. (дата звернення 31.01.21).
59. Философский энциклопедический словарь / [гл. редакция : Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов]. Москва : Сов. энцикл., 1983. 840 с.
60. Фрейд З. Введение в психологию. Москва : Азбука, 2017. 448 с.
61. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2005. 640 с.
62. Юм Д. Сочинения в 2-х тт. Т.1. Москва, 1996. С. 70
63. Якобсон П. М. Психология художественной творчести. Москва: Знание, 1991. 48 с.
64. Яценко Т. В. Особливості сформованості творчої уяви у дошкільників з підвищеним рівнем пізнавальної активності. *Актуальні проблеми психології : Психологія обдарованості* : [збірник наукових праць / За. ред. С. Д.

Максименка та Р. О. Семенової]. Житомир : Видво ЖДУ ім. І. Франка, 2009.
Т.6. Вип. 4. С. 231 –243

65. Яценко Т. В. Психологічні особливості розвитку творчої уяви обдарованих дітей старшого дошкільного віку : дис. канд. психолог. наук: 19.00.07. Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2016. 243 с.

Анкета для вихователів

Мета: з'ясувати як організована робота вихователів з розвитку творчої уяви у дітей старшого дошкільного віку, чи використовують вони для цього сюжетно-рольові ігри

Будь ласка, дайте відповіді на наступні запитання:

1. Як ви розумієте поняття «творча уява» _____
2. Які методи і прийоми, на Вашу думку, найкраще сприяють розвитку творчої уяви? _____
3. Які засоби Ви використовуєте для розвитку творчої уяви у дітей?

4. Як Ви вважаєте чи доцільно використовувати ігрову діяльність як засіб розвитку творчої уяви у дітей? _____
5. Які саме ігри Ви використовуєте в процесі розвитку творчої уяви у дітей?

6. Як часто Ви використовуєте ігрову діяльність для розвитку творчої уяви?

7. В яких видах діяльності Ви використовуєте ігри для розвитку творчої уяви в дошкільників? _____

8. Чи проявляють діти інтерес дітей до творчої діяльності (до моменту діяльності та в її процесі) _____
9. Чи проявляють діти емоційність під час творчої діяльності.

10. Які труднощі Ви випробуєте під час проведення занять з розвитку творчої уяви засобом сюжетно-рольової гри? _____

Дякую за співпрацю!

Список дітей експериментальної групи

1. Бібік Марія
2. Борова Міланія
3. Бубнов Олександр
4. Гололобов Ілля
5. Гурець Микола
6. Діденко Тихон
7. Зальотова Анна
8. Іщенко Серафіма
9. Король Лізавета
10. Кузьменко Аріна
11. Курочкіна Софія
12. Левша Анастасія
13. Литвин Данило
14. Максимова Анастасія
15. Мартиненко Артем
16. Михайленко Алеся
17. Моргунов Микола
18. Нелюбов Матвій
19. Непомнящих Мілана
20. Поцелуєв Артем
21. Приходько Аліна
22. Сергійчук Владислав
23. Ситник Давід
24. Ситник Марк
25. Туник Софія

Список дітей контрольної групи

1. Бірюк Артем
2. Воронцова Домініка
3. Гечер Альбіна
4. Гечер Мурат
5. Грудина Богдан
6. Дусчанов Яхья
7. Єрьомін Єгор
8. Капелько Вікторія
9. Кіяшко Мілана

10. Комендант Софія
11. Коренська Софія
12. Корчова Владлена
13. Куліков Назар
14. Мартиненко Олег
15. Маслова Вероніка
16. Новікова Анастасія
17. Печений Денис
18. Писаренко Ілля
19. Пінчук Захар
20. Рябич Артем
21. Саух Вікторія
22. Середа Тетяна
23. Скоропад Богдан
24. Соп'яненко Валерія
25. Стеценко Цветана

Додаток В

Діагностичний матеріал для визначення рівнів розвитку творчої уяви у старших дошкільників за емоційно-мотиваційним і діяльнісним критеріями

Методика О. Є.Кравцової «Де чие місце»

Мета: Виявити рівні розвитку творчої уяви: її продуктивність, гнучкість, оригінальність, швидкість створення образів

Стимульний матеріал. Для проведення цієї методики-гри підійде будь-яка сюжетна картинка (рис 1). Біля всіх зображених предметів розташовані порожні кружечки. Для гри також знадобляться такі ж за величиною кружечки, але вже з намальованими на них фігурками. Всі зображені в кружечках фігурки мають своє певне місце на картинці.

Рис. 1 Стимульний матеріал до методики «Де чие місце?»

Ігрове завдання. Дорослий просить дитину уважно розглянути малюнок і поставити кружечки в "незвичайні" місця, а потім пояснити, чому вони там опинилися. Аналіз виконання завдання. Залежно від рівня розвитку уяви діти можуть по-різному вирішувати це завдання. Одні діти (перший рівень) зазнають значних труднощів, виконуючи завдання. Інші ж діти (другий рівень) особливих проблем при виконанні цього завдання не будуть мати. Вони легко

поставлять кружечки з персонажами на "чужі" місця, проте пояснення викликати у них труднощі. Діти з високим (третім) рівнем розвитку уяви без зусиль розмістять кружечки на "чужі" місця і будуть пояснювати свої кроки.

Критерії оцінювання в даній методиці були наступні:

1) Продуктивність; 2) Гнучкість; 3) Оригінальність; 4) Швидкість.

Оцінка результатів: 4 бали – високий, діти без зусиль розміщують кружечки на «чужі місця» і пояснюють свої дії;

2-3 бали (середній) – ставлять кружечки на «чужі місця», але пояснення викликають труднощі;

0 – 1 бал (низький) – розміщення фігур на їх «законні місця». Виникають труднощі або завдання не виконане взагалі.

Методика Е. Торренса «Неповні фігури»

Мета: виявити оригінальність та швидкість створення образів, інтерес дитини до продуктів фантазування,

Хід дослідження

Дітям було запропоновано завдання. На папері зображені геометричні фігури: квадрат, трикутник, коло. Домальовуйте їх так, щоб вийшло осмислене зображення якого-небудь предмету. Причому домальовування може проводитися, як усередині контуру фігури, так і за її межами при будь-якому зручному, для дитини, повороті листа і зображенні фігури, тобто використовувати кожен контур фігури в різних ракурсах.

Якість малюнків з погляду їх художності, дотримання пропорцій і при аналізі не враховується, оскільки в першу чергу нас цікавить сам задум композиції, різноманіття виникаючих асоціацій, принципи втілення ідей.

Критерії оцінювання:

Високий рівень (3 бали) – оригінальні зображення у всіх 3-х випадках, дитина малює сюжет, в який включає кілька об'єктів, що мають задану фігуру (хлопчик малює космос, усі планети та сонце круглі: (задана фігура – коло).

Середній рівень(2 бали) – оригінальні зображення в одному випадку, до зображеного об'єкта додаються різні деталі (обличчя дівчинки з бантом).

Низький рівень (0-1 бал) – немає оригінальних зображень, дитина домальовує заданий елемент, створює малюнок окремого об'єкта, але без деталей, зображення схематичне (наприклад, кулька з ниткою, морозиво на паличці).

**Діагностичний матеріал для визначення рівнів розвитку творчої
уяви за пізнавальним критерієм**

Модифікована гра «Якби...»

Мета: виявити можливість дитини до фантазування.

Хід гри

Експериментатор пропонує дітям пофантазувати на такі теми, як:

1. «Якби я був чарівником, то...»;
2. «Якби я став невидимим, то...»;
3. «Якщо завтра випаде сніг, то...»;
4. «Коли я виросту, то...».

Аналіз виконання завдання:

Залежно від рівня розвитку уяви діти по-різному вирішують це завдання.

Їхні відповіді розподіляються по рівнях.

- 1 рівень – не виконав завдання;
- 2 рівень – відповідає одним словом;
- 3 рівень – наявні знання про побут, звичний розклад життя;
- 4 рівень – наявні розширені знання про побут, звичний розклад життя, але поширено і з поясненнями;
- 5 рівень – виходить за межі ситуації і фантазує;
- 6 рівень – багато і оригінально фантазує.

Критерії оцінювання змісту придуманою дитиною гри в даній методиці були наступні:

- 1) Продуктивність; 2) Гнучкість; 3) Оригінальність; 4) Швидкість.

Оцінка результатів:

Висновки про рівень розвитку:

Високий (3 бали) – дитина за певний час розповіла щось незвичне, оригінальне, виходить за межі ситуації, фантазує. У розповіді зустрічається вже знайомий сюжет, побут, звичний розклад життя, але поширено і з поясненнями.

Середній (2 бали) – розповідає про побут та звичний розклад життя, не більше, наявність знань обмежене.

Низький (0 – 1 бал) – дитина дає відповідь одним-двома словами або не змогла нічого вигадати і розповісти. Знаній, необхідних до фантазування не має.

Спостереження за дітьми

Мета: виявити наявність знань у дитини до створення нових образів

У процесі спостережень за дітьми увага акцентується на:

- види діяльності, які найцікавіші дитині;
- особливості поведінки до початку роботи (підвищений інтерес, захоплення, радість), під час її проведення і по завершенню;
- стабільність, інтенсивність певної діяльності;
- прагнення до самостійності у розв'язанні проблемних ситуацій, при подоланні труднощів і невдач;
- підвищену наполегливість у досягненні результату;
- неординарність думок, тверджень, шляхів розв'язання завдань;
- швидке оволодіння новими прийомами роботи;
- прагнення використовувати різноманітні матеріали, прагнення дізнаватися про щось нове, робити щось по-своєму;
- повернення до розпочатої діяльності після відпочинку.

Бесіда

Мета: виявити знань у дитини до створення нових образів, до фантазування

1. Чи любиш ти фантазувати? Про що саме?
2. Чи подобається тебе створювати щось нове, оригінальне, чого ніколи не бачив?
3. Чи любиш ти складати казки?
4. Що ти більше любиш: малювати щось нове, фантастичне, співати, конструювати, придумувати казку, розповідь, сюжетно-рольову гру тощо? Як часто ти це робиш?
5. Що ти відчуваєш під час вигадання чогось нового, фантастичного?

6. Тобі більше подобається фантазувати самому чи з кимось? Якщо з кимось, то з дорослим чи з однолітком?
7. Як ставляться до твоїх фантастичних малюнків, розповідей, ігор твої друзі, батьки, вихователі?
8. Де ти отримуєш інформацію для створення нових образів?
9. Яка інформація тебе цікавить найбільше?
10. Як ти вважаєш, у тебе достатньо знань, щоб пофантазувати?

Оцінювання:

Високий рівень (3 бали) – дитина зацікавлена у створенні нових образів, любить фантазувати, має для цього достатні знання.

Середній рівень (2 бали) – дитина не завжди зацікавлена у створенні нових образів, випробує труднощі в їх створенні, дуже рідко фантазує у неї бракує життєвого досвіду та знань щоб фантазувати.

Низький рівень (0-1 бал) – дитина не зацікавлена у створенні нових образів, не любить фантазувати, не зацікавлена в отриманні інформації, необхідної до фантазування.

Додаток Е
Таблиця 2.2

Рівні розвитку творчої уяви у дітей експериментальної групи за емоційно-мотиваційним критерієм (у балах) (констатувальний етап дослідження)

№ п\п	П.І. дитини	«Де чие місце», 4 б	Спостереження у грі, 3. б	Бесіда, 3 б	Кількість балів	Рівні сформованості
1.	Бірюк Артем	1	1	1	3	Н
2.	Воронцова Домініка	0	1	1	2	Н
3.	Гечер Альбіна	2	3	3	8	В
4.	Гечер Мурат	2	2	3	7	С
5.	Грудина Богдан	1	2	2	5	С
6.	Дусчанов Яхья	2	2	2	6	С
7.	Єрьомін Єгор	3	3	2	8	Н
8.	Капелько Вікторія	1	2	2	5	С
9.	Кіяшко Мілана	1	2	2	5	С
10.	Комендант Софія	3	3	3	9	В
11.	Коренська Софія	2	2	2	6	С
12.	Корчова Владлена	3	2	2	7	С
13.	Куліков Назар	1	1	1	3	Н
14.	Мартиненко Олег	2	3	3	8	В
15.	Маслова Вероніка	1	3	3	7	С
16.	Новікова Анастасія	1	1	1	3	Н
17.	Печений Денис	2	2	3	7	С
18.	Писаренко Ілля	3	3	3	9	В
19.	Пінчук Захар	0	1	1	2	Н
20.	Рябич Артем	2	3	2	7	С
21.	Саух Вікторія	2	2	2	6	С
22.	Середа Тетяна	1	3	3	7	С
23.	Скоропад Богдан	1	1	1	3	Н
24.	Соп'яненко Валерія	2	2	2	6	С
25.	Стеценко Цветана	2	3	2	7	С

Таблиця 2.3

Рівні розвитку творчої уяви у дітей контрольної групи за емоційно-мотиваційним критерієм (у балах) (констатувальний етап дослідження)

№п \п	П.І. дитини	«Де чие місце», 4 б.	Спосте- реження у грі, 3 б.	Бесіда, 3 б.	Кількість балів	Рівні сформ ова- ності
1.	Бібік Марія	2	3	2	7	С
2.	Борова Міланія	2	2	2	6	С
3.	Бубнов Олександр	3	3	3	9	В
4.	Гололобов Ілля	2	3	2	7	С
5.	Гурець Микола	1	2	2	5	С
6.	Діденко Тихон	1	1	1	3	Н
7.	Зальотова Анна	3	3	3	9	В
8.	Іщенко Серафіма	1	1	1	3	Н
9.	Король Лізавета	2	3	2	7	С
10.	Кузьменко Аріна	3	3	3	9	В
11.	Курочкіна Софія	2	3	2	7	С
12.	Левша Анастасія	2	2	2	6	С
13.	Литвин Данило	1	1	1	3	Н
14.	Максимова Анастасія	1	1	1	3	Н
15.	Мартиненко Артем	2	3	2	7	С
16.	Михайленко Алеся	2	2	2	6	С
17.	Моргунов Микола	3	3	3	9	В
18.	Нелюбов Матвій	2	3	2	7	С
19.	Непомнящих Мілана	2	3	2	7	С
20.	Поцелуєв Артем	1	2	2	5	С
21.	Приходько Аліна	2	3	2	7	С
22.	Сергійчук Владислав	2	3	2	7	С
23.	Ситник Давід	2	2	2	6	С
24.	Ситник Марк	3	3	3	9	В
25.	Тунік Софія	1	1	1	3	Н

Таблиця 2.4

**Рівні розвитку творчої уяви у дітей експериментальної групи за
пізнавальним критерієм (у балах) (констатувальний етап дослідження)**

№п\п	П.І. дитини	гра «Як би», 3 б.	Спостереження, 3 б.	Бесіда, 3 б.	Кількість балів	Рівні сформованості
1.	Бібік Марія	1	1	2	4	Н
2.	Борова Міланія	1	2	1	4	Н
3.	Бубнов Олександр	2	2	2	6	С
4.	Гололобов Ілля	2	2	2	6	С
5.	Гурець Микола	2	2	2	6	С
6.	Діденко Тихон	2	1	1	4	Н
7.	Зальотова Анна	2	1	1	4	Н
8.	Іщенко Серафіма	2	3	3	8	С
9.	Король Лізавета	2	1	1	4	Н
10.	Кузьменко Аріна	2	3	3	8	С
11.	Курочкіна Софія	2	2	2	6	С
12.	Левша Анастасія	2	1	2	5	С
13.	Литвин Данило	2	1	1	4	Н
14.	Максимова Анастасія	2	3	3	9	В
15.	Мартиненко Артем	2	1	1	4	Н
16.	Михайленко Алеся	2	1	1	4	Н
17.	Моргунов Микола	2	2	2	6	С
18.	Нелюбов Матвій	3	3	3	9	В
19.	Непомнящих Мілана	2	1	1	4	Н
20.	Поцелуєв Артем	3	2	2	7	С
21.	Приходько Аліна	2	2	2	6	С
22.	Сергійчук Владислав	1	2	1	4	Н
23.	Ситник Давід	3	2	2	7	С
24.	Ситник Марк	3	2	2	7	С
25.	Туник Софія	3	3	3	9	В

Таблиця 2.5

Рівні розвитку творчої уяви у дітей контрольної групи за пізнавальним критерієм (у балах) (констатувальний етап дослідження)

№п \п	П.І. дитини	гра «Як би», 3 б.	Спостереже ння, 3 б.	Бесіда, 3 б.	Кількість балів	Рівні сформава -ності
1.	Бірюк Артем	1	1	1	3	Н
2.	Воронцова Домініка	1	1	1	3	Н
3.	Гечер Альбіна	3	3	3	9	В
4.	Гечер Мурат	2	2	2	6	С
5.	Грудина Богдан	3	2	2	7	С
6.	Дусчанов Яхья	1	1	1	3	Н
7.	Єрьомін Єгор	2	2	2	6	С
8.	Капелько Вікторія	1	1	1	3	Н
9.	Кіяшко Мілана	1	1	1	3	Н
10.	Комендант Софія	2	2	2	6	С
11.	Коренська Софія	3	2	2	7	С
12.	Корчова Владлена	3	2	2	7	С
13.	Куліков Назар	1	1	1	3	Н
14.	Мартиненко Олег	1	1	1	3	Н
15.	Маслова Вероніка	1	1	1	3	Н
16.	Новікова Анастасія	3	2	2	7	С
17.	Печений Денис	3	3	3	9	В
18.	Писаренко Ілля	2	2	2	6	С
19.	Пінчук Захар	3	2	2	6	С
20.	Рябич Артем	2	2	2	6	С
21.	Саух Вікторія	3	2	2	7	С
22.	Середа Тетяна	2	2	2	6	С
23.	Скоропад Богдан	3	2	2	7	С
24.	Соп'яненко Валерія	3	3	3	9	В
25.	Стеценко Цветана	2	2	2	6	С

Таблиця 2.7

Рівні розвитку творчої уяви у дітей контрольної групи за - діяльнісним критерієм (у балах) (констатувальний етап дослідження)

№ п\п	П.І. дитини	«Де чие місце»				«Неповні фігури»				Гра «Як би...»				Кількість балів	Рівні сформованості
		П	Г	О	Ш	П	Г	О	Ш	П	Г	О	Ш		
1.	Бірюк Артем	0	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	1	4	Н
2.	Воронцова Домініка	0	0	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	4	Н
3.	Гечер Альбіна	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	12	В
4.	Гечер Мурат	0	1	1	1	0	1	1	1	0	1	1	1	9	С
5.	Грудина Богдан	0	1	1	1	0	1	1	1	0	1	1	1	9	С
6.	Дусчанов Яхья	0	1	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	4	Н
7.	Єрьомін Єгор	0	1	1	1	0	1	1	1	0	1	1	1	9	С
8.	Капелько Вікторія	0	1	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	4	Н
9.	Кіяшко Мілана	0	1	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	4	Н
10.	Комендант Софія	0	1	0	1	0	1	1	1	0	1	1	1	8	С
11.	Коренська Софія	0	1	1	1	0	1	1	0	0	1	1	1	8	С
12.	Корчова Владлена	0	1	1	1	0	1	0	1	0	1	1	1	8	С
13.	Куліков Назар	0	1	1	1	0	1	1	1	0	1	1	1	9	С
14.	Мартиненко Олег	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	4	Н
15.	Маслова Вероніка	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	4	Н
16.	Новікова Анастасія	0	1	1	1	0	1	1	1	0	1	1	1	9	С
17.	Печений Денис	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	11	В
18.	Писаренко Ілля	0	1	1	1	0	0	1	1	0	1	1	0	7	С
19.	Пінчук Захар	0	1	1	1	0	1	1	1	0	1	1	1	9	С
20.	Рябич Артем	0	1	1	1	0	1	1	0	0	1	1	1	8	С
21.	Саух Вікторія	0	1	1	0	0	1	1	0	0	1	1	1	7	С
22.	Середа Тетяна	0	1	1	1	0	0	1	1	0	0	1	1	7	С
23.	Скоропад Богдан	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	4	Н
24.	Соп'яненко Валерія	0	1	1	1	0	1	1	1	0	1	1	1	9	С
25.	Стеценко Цветана	0	1	1	1	0	1	1	1	0	1	1	1	9	С

Додаток Ж**Гра-заняття «Знайомство з країною телепузиків»**

Мета: познайомити дітей з казковою Країною телепузією. Створити емоційне тло і викликати бажання грати з персонажами казкового дійства. Розвивати інтерес дітей до продуктів фантазування.

Матеріал: іграшкові телепузики, макет галявини.

Хід заняття. Вихователь пропонує дітям подорож до країни Телепузії:

– У лузі, на сонячній галявині серед трав живуть невеликі казкові істоти. Їх рідко можна побачити, і звать їх телепузиками. Проте це нові, наші українські, телепузики. Усі телепузики зовні схожі між собою. Але між ними є й відмінності: один (показує іграшки) яскраво-червоного кольору, і звати його Пізнайко. Пізнайко завжди над чимось розмірковує; другий – зеленого кольору, і звати його Називайко. Він любить усе детально описувати; третій – синього кольору, і звати його Розмовляйко. Розмовляйко знає багато цікавих історій. Він любить розповідати. А четвертий жовтого кольору. Це Любава. Любава завжди все знає і любить пояснювати.

Телепузики живуть дружно, багато спілкуються між собою, вони надзвичайно допитливі. Завжди про щось розпитують один в одного, про щось домовляються, обмінюються враженнями та обговорюють усе побачене і почуте. Знають багато цікавих ігор, найбільше вони люблять гратись у різні ігри, вони і вас навчать, діти, гратися.

Діти розглядають свої іграшкові телепузики. Педагог надає їм можливість створити свої ігрові ситуації з ними, поспілкуватися між собою.

Ігрові мовленнєві вправи**Зустріч на вулиці**

Мета; закріплення умінь дітей вести діалог у ситуації розпитування.

Матеріал: телепузики.

Хід вправи: Створюється ігрова ситуація. На вулиці зустрічаються телепузики і розпитують один в одного, як дійти до іграшкової крамниці.

Телепузик Називайко: – Скажіть, будь ласка, як пройти до іграшкової крамниці?

Телепузик Пізнайко: – Чи не знаєте ви, як потрапити до крамниці?

Телепузик Розмовляйко: – Будьте добрі, підкажіть, як потрапити до іграшкової крамниці?

Вихователь: – А ти як запитаєш? (звертається до кожної дитини).

Телефонна розмова

Мета: формувати вміння вести діалог домовленості.

Матеріал: телепузики, два телефонні апарати.

Хід вправи: телепузикам пропонується по телефону домовитися про зустріч біля зоопарку.

Телепузик Називайко: – Привіт!

Телепузик Пізнайко: – Привіт. Радий чути твій голос.

Телепузик Називайко: – Давай разом підемо до зоопарку.

Телепузик Пізнайко: – Давай. А коли зустрінемося?

Телепузик Називайко: --Десь о 12 годині біля входу. Ти згідний?

Телепузик Пізнайко: – Добре. Це мене влаштовує. До зустрічі.

Вихователь пропонує кожній парі дітей по телефону домовитися про зустріч.

Запитай у телепузика, з яким ти щойно познайомився...

Мета: виховувати вміння звертатись із запитаннями різного типу.

Матеріал: телепузик - Пізнайко.

Хід вправи. Вихователь: – Коли знайомляться люди один з одним, їм дуже цікаво дізнатися якнайбільше один про одного. Давайте і ми спробуємо дізнатися більше про нашого гостя. Кожній дитині вихователь дає вказівку дізнатися що-небудь у Пізнайка, а потім відповідь телепузика передати вихователю.

Хто більше запитає?

Мета: вправляти дітей в умінні формулювати запитання різного типу.

Матеріал: телепузик - Пізнайко, три картинки.

Хід вправи. Вихователь: – Сьогодні у нас знову зустріч з телепузиком Пізнайко. Він приніс картинки, на яких зображена Країна телепузія. Ви повинні поставити запитання за картинкою. За кожне запитання Пізнайко дає фішку (Якщо запитання за картинкою вичерпалися, дають іншу картинку).

Заборонені слова

Матеріал: телепузик Пізнайко.

Мета: вправляти дітей в умінні самостійно відповідати на запитання.

Хід вправи. Пізнайко: – Сьогодні пограємо у гру, в якій я буду запитувати, а ви - відповідати. Тільки у відповідях не можна вживати слів «так» чи «ні». Той, хто ні разу не назве цих слів, буде переможцем.

Зустріч друзів

Мета: вчити самостійно формулювати запитання до певної ситуації і відповідати на них.

Матеріал: телепузик Розмовляйко, шість наборів картинок (по п'ять у наборі).

Хід вправи. Вихователь: – Діти, сьогодні на вулиці я зустріла телепузика Розмовляйка. Знаєте, що він сказав? Він вихвалявся, що знає відповідь на будь-яке запитання. Давайте і ми перевіримо його. У вас є картинки, до кожної з них складіть запитання, лише про ті предмети, що зображені у вас на картинках (Вихователь попередньо роздає гравцям по одному набору картинок, дає зразок). Надалі пропонує дітям формулювати запитання самостійно (Гра закінчується, коли телепузик не може відповісти на запитання дітей. Він зрозумів, що хвальком бути погано). Надалі гру ускладнюють. Діти працюють парами з одним набором картинок: одна дитина запитує, інша – відповідає і навпаки.

Скажи про себе

Мета: вчити дітей будувати діалогічні єдності «підтвердження – підтвердження».

Матеріал: телепузики.

Хід вправи: На сьогоднішній зустрічі телепузики хочуть познайомити вас з грою, у яку вони грають самі.

Вихователь: - Називайко буде розповідати щось про себе, а ви повинні повторити те саме, при цьому додати слово «теж». Якщо речення вас не стосується, ви повинні промовчати. Говорити треба по черзі. Хто відповів неправильно, вибуває з гри. Переможе той, хто залишиться у грі до кінця.

Не погоджуюсь

Мета: вправляти дітей у вживанні та побудові діалогічних едностей типу «твердження-заперечення».

Хід вправи: Телепузик пропонує дітям пограти в гру. Називайко стверджує будь-який факт. Дитина повинна не погодитися з ним, заперечити його існування. У подальшому телепузика замінює дитина, діти парами ведуть діалог.

Підкажи телепузику

Мета: активізувати словник дітей формулами мовленнєвого етикету в ситуаціях спілкування.

Хід гри. Телепузик Називайко запрошує дітей позмагатися, хто більше знає ввічливих слів. Телепузик повідомляє правила гри: я буду розповідати історію, коли ви почуєте ввічливе слово, потрібно замінити його на інше схоже слово, яке можна сказати в цій ситуації. Відповідати буде кожна дитина по черзі по одному слову, а я буду рахувати, хто скільки слів скаже. Отже, почали.

– Яюсь Любава прийшла на гостини до дітей у групу і промовила: «Здрастуйте, діти!» (Діти по черзі промовляють формули мовленнєвого етикету в ситуації «Привітання»). Так, а як ще можна сказати? Все? Тоді я продовжую.

– Любава побачила у групі новеньку дівчинку. Вона підійшла до дівчинки і сказала: «Я хочу з тобою познайомитися, як тебе звати?» (Діти по черзі промовляють формули мовленнєвого етикету в ситуації «Знайомство»).

– Вони стали грати разом. Любава випадково штовхнула дівчинку. Вона підійшла до неї і сказала: «Вибач мені, будь ласка» (Діти по черзі промовляють формули мовленнєвого етикету в ситуації «Вибачення»).

– У новенької дівчинки завтра буде день народження. Вона запросила Любаву: «Приходь, будь ласка, до мене на день народження» (Діти по черзі промовляють формулу мовленнєвого етикету в ситуації «Запрошення»).

– Любава прийшла у крамницю за подарунком. Вона підійшла до продавця і сказала: «Дайте мені, будь ласка, ляльку» (Діти по черзі промовляють формули мовленнєвого етикету в ситуації «Прохання»).

– Коли настав час йти додому, Любава сказала дівчинці: «До побачення» (Діти по черзі промовляють формули мовленнєвого етикету в ситуації «Прощання»).

Додаток К

Оформлення страв із фруктів та овочів до гри «Свято в сім'ї»

Додаток Л

Складання сюжетів для театралізації за картинками

Складання сюжетів для театралізації за картинками

Додаток Н

Ігри для розвитку уяви у дітей експериментальної групи

1. Сюжетно-рольова гра «Будуємо дім»

Мета: познайомити дітей з будівельними професіями, звернути увагу на роль техніки, що полегшує працю будівельників, виховати дружні взаємини в колективі, розвивати вміння швидко створювати оригінальні образи.

Ролі: Будівельники, водії, керівник.

Ігровий матеріал: великий будівельний матеріал, машини, підйомний кран, іграшки, картинки із зображенням людей будівельної професії: муляра, тесляра, кранівника, шофера тощо.

Хід гри: вихователь пропонує дітям відгадати загадку: «Що за башточка стоїть, а у віконці світ горить? У цій башті ми живемо, і вона зветься ...? (будинок)». Вихователь пропонує дітям побудувати великий, просторий будинок незвичайної конструкції, де б могли поселитися іграшки. Діти згадують, які бувають будівельні професії, чим зайняті люди на будівництві. Потім діти починають будівництво будинку. Після закінчення будівлі, діти розігрують сюжетно-рольову гру «Новосілля» з іграшками.

2. Сюжетно-рольова гра «Свято в сім'ї»

Мета: Закріплювати уявлення дітей про сім'ю, про обов'язки членів сім'ї. Вчити дітей розподіляти ролі й діяти відповідно до прийнятої на себе ролі, розвивати сюжет. Спонукає дітей до творчого відтворення в грі побуту родини. Вчити діяти в уявних ситуаціях, використовувати різні предмети - заступники. Розвивати у дітей вміння швидко створювати образи, інтерес до продуктів фантазування. Виховувати любов і повагу до членів родини та їх праці.

Ролі мама, тато, бабуся, дідусь, старша донька, діти-дошкільнята.

Ігровий матеріал: Меблі, посуд, атрибути для обладнання будиночка, «дитячого саду», великий конструктор, сумки, фрукти, овочі, предмети-заступники.

Хід гри:

Мама-домогосподарка пропонує членам своїй сім'ї підготуватися до свята дня народження молодшої доньки. Дідусь з татом були відправлені за покупками в магазин. Бабуся доглядає за молодшою дитиною. Мама, старша донька з дошкільнятами приступають до оформлення святкових страв із фруктів і овочів, які принесли дідусь з татом. Коли страви приготовлені вся сім'я сідає за стіл. Обговорюють незвичайні страви, вітають дитину-іменинника. Після свята діти допомагають мамі мити посуд, прибирати зі стола, бабуся гуляє з малюнком, дідусь з татом дивляться телевізор, обмінюються новинами.

3. Сюжетно-рольова гра «Ательє мод»

Мета: формувати уявлення про працю дорослих в ательє, їхній колективний характер, взаємодію модельєра, приймальника, замовника, закрійника, швачок, прасувальниці, механіка, відношення дорослих до своєї справи. Вчити поважати працю дорослих, бажання наслідувати їх, охайно носити одяг, розвивати інтерес до продуктів фантазування, вміння швидко створювати образи; виховувати навички культури спілкування.

Ролі: замовники, приймальниця, швачка, модельєр, стиліст, манекенниці, фотограф.

Ігровий матеріал: Фартух з нарукавниками, манекен для ляльок, дзеркало, фартух з косинкою, дитяча швейна машина промислового виробництва, валізка стиліста, телефон, метр і лінійка кравця.

Хід гри: У місті проходить показ мод. У ньому беруть участь знамениті модельєри міста. Модельєр підготував нові варіанти одягу. Приходять манекенниці, які фарбують стилісти, їм роблять зачіску. Потім проходить показ мод, моделі один за одним демонструють одяг на подіумі. Фотографи фотографують весь показ. В кінці показу запрошують модельєра на подіум.

4. Сюжетно-рольова гра «Зоопарк»

Мета: Збагатити знання дітей про диких тварин, про їх зовнішній вигляд, звички, харчування. Розширити уявлення дітей про обов'язки співробітників

зоопарку. Формувати у дітей уміння творчо розвивати сюжет гри використовуючи будівельний матеріал, різноманітно діяти з ним. Розвивати мовлення, збагачувати словниковий запас, вміння дітей створювати оригінальні образи, інтерес до фантазування. Виховувати добре, дбайливе ставлення до тварин.

Ролі: директор зоопарку, екскурсовод, робітники зоопарку (служителі), лікар (ветеринар), касир, будівельник, відвідувачі.

Ігровий матеріал: Табличка «Зоопарк», будівельний матеріал (великий, дрібний), вантажна машина з кліткою, малюнки тварин, тарілки для продуктів харчування, муляжі продуктів харчування, кісточка, совочки, відра, ганчірки, фартух з наруківниками для робітників, квитки, гроші, каса, білий халат для ветеринара, градусник, фонендоскоп, аптечка.

Хід гри:

Директор зоопарку керує роботою зоопарку. Екскурсовод проводить екскурсії, розповідає про тварин, чим харчуються, де вони живуть, їх зовнішньому вигляді, як треба поводитися з тваринами, говорить про заходи безпеки як доглядати за ними. Робітники зоопарку (служителі) отримують продукти харчування для тварин, готують спеціальні корми для тварин, годують їх, прибирають клітки і вольєри, миють своїх вихованців, піклуються про них. Лікар (ветеринар) проводить огляд тварини, вимірює температуру, робить щеплення, лікує мешканців зоопарку, ставить уколи, дає вітаміни. Касир продає квитки на відвідування зоопарку та на екскурсії. Будівельник будує вольєр для тварини. Відвідувачі купують квитки в касі і йдуть в зоопарк, розглядають тварин.

5. Сюжетно-рольова гра «Салон краси»

Мета: розширити і закріпити знання дітей про роботу в «Салоні краси», викликати бажання виглядати красиво, формувати позитивні емоції у процесі фантазування, розвивати вміння створювати оригінальні образи, виховувати культуру поведінки в громадських місцях, повагу, ввічливе ставлення до старших і один до одного.

Ролі: директор, перукар, майстер манікюру, майстер косметичного кабінету, касир, прибиральниця, клієнти.

Ігровий матеріал: дзеркало, набір гребінців, бритва, ножиці, машинка для стрижки волосся, фен для сушіння, лак для волосся, одеколон, лак для нігтів, дитяча косметика, альбом зі зразками зачісок, фарба для волосся, халати, пелеринки, рушники, каса, чеки, гроші, швабра, відро.

Хід гри:

Перукар миє волосся, зачісує, робить стрижки, фарбує волосся, голить, освіжає одеколоном. Майстер манікюру робить манікюр, покриває нігті лаком, дає рекомендації по догляду за руками. Майстер косметичного кабінету робить масаж обличчя, протирає лосьйоном, змащує кремом, фарбує очі, губи і ін. Директор проводить конкурс на кращу, оригінальну зачіску. Касир вибиває чеки. Прибиральниця підмітає, змінює використані рушники, серветки. Відвідувачі чемно вітаються з працівниками салону, оцінюють зачіски, просять надати послугу, радяться з майстрами, платять в касу, дякують за послуги.

Лекція для вихователів

Роль сюжетно-рольової гри у розвитку творчої уяви у старших дошкільників

Сучасні психолого-педагогічні дослідження виходять з необхідності вивчати особистісний розвиток дитини в її тісній взаємодії з дорослим. Тому цікавими все частіше виявляються відносини вихователів та дітей, як учасників повсякденного освітнього процесу. Особливе місце при вивченні цих відносин відводиться сюжетно-рольовій грі, оскільки ігрова творчість розуміється як обов'язкова складова особистісного становлення.

Вже в ранньому віці виявляються творчі процеси, які завжди краще виражаються в іграх дітей.

Гра є формою творчого відображення дитиною дійсності. Граючи, діти не прагнуть до точного і бездумного копіювання дійсності, але вносять у свої ігри багато власних вигадок, фантазій, комбінування. Свобода вигадок, безмежні можливості комбінування, що підкоряються інтересам, бажанням і волі дитини, є джерелом тієї глибокої і невичерпної радості, яку творча гра зазвичай приносить дітям. Немає межі для живої дитячої уяви. Тому в грі дитині все доступно, і вона все може.

У творчій грі дітей в дивних поєднаннях сплітаються реальність і вигадка, прагнення до точного відтворення дійсності з самими вільними порушеннями цієї реальності. І чим більше можливості для такої вигадки, творчого перетворення відображеної дійсності, тим радісніше гра, тим більше задовольняє вона самих граючих.

У психолого-педагогічній літературі віддається перевага організації демократичного стилю навчання з метою розвитку креативності у старших дошкільників. І хоча проблема творчості в сюжетно-рольовій грі отримала розвиток у психолого-педагогічних дослідженнях (Л. С. Виготський, Д. В. Менджеріцкая, Н. Я. Михайленко, М. М. Подьяков, Д. Б. Ельконін та інші), вимагає подальшого вивчення питання про особливості педагогічного

керівництва сюжетно-рольовою грою з метою розвитку творчості. На практичну значимість цього питання вказують багато авторів, констатуючи, що в дошкільному закладі гра або пускається на самоплив, або неприпустимо регламентується (Т. А. Маркова, Н. Я. Михайленко та інші).

У практиці дошкільних установ вихователі часто не знають, як розвивати творчість дитини в грі. Вони спираються на свою інтуїцію, свій досвід і часто роблять помилки.

Для розвитку творчої активності дітей необхідна наявність як об'єктивних, так і суб'єктивних умов.

Об'єктивні умови такі:

а) джерела різної художньої інформації, що збагачують переживання дітей, заняття, розваги, свята в дитячому садку, численні життєві ситуації, що оточують дитину;

б) умови матеріального середовища, що дозволяють дітям розгорнути свою діяльність і надати їй той чи інший характер, вибрати будь-який вид художньої практики;

в) характер і тактика керівництва педагога, його побічні дії, його співучасть, що виявляється у вираженні свого ставлення до художньої діяльності, в заохочувальних зауваженнях, що створюють сприятливу атмосферу.

До суб'єктивних умов відносяться:

а) художні інтереси дітей, їх вибірковість, стійкість;

б) спонукання дітей викликають їх самостійну діяльність на основі прагнення висловити свої художні враження, застосувати наявний художній досвід або удосконалити його, включитися у взаємини з дітьми.

Творчість вплетено в ігрову діяльність; причому для дитини важливіше сам процес гри, а не результат. Одним з найважливіших умов створення атмосфери, що спонукає до творчості, є «емоційне погладжування», до якого відносяться звернення до дитини тільки на ім'я, збереження педагогом рівної, доброзичливої інтонації, ласкавого тону, обов'язково заспокійливі або

підбадьорливі дотики до дитини, максимально позитивне підкріплення її дій (похвала, схвалення).

Незвичайність і новизна створюють певний емоційний фон, підтримують у дітей стан творчого переживання, підйому, осмислення навколишнього світу.

Так само необхідно розширювати досвід дитини, якщо ми хочемо створити досить міцні основи для її творчої діяльності. Чим більше дитина бачила, чула і пережила, чим більше вона знає і засвоїла, чим більшу кількість елементів дій вона має у своєму досвіді, тим більшою і продуктивнішою за інших рівних умов, буде діяльність її уяви.

Творчість у грі дошкільника виражається у здатності до задуму, його реалізації, комбінуванні своїх знань і уявлень, в щирій передачі своїх думок і почуттів, у здатності до створення образу, продумуванні і втіленні його ролі і ін.

Здатність до створення задуму зв'язується в психологічних і педагогічних дослідженнях з накопиченням дитиною знань, уявлень, тобто досвіду. Специфіка дошкільного віку полягає в тому, що накопичення дитиною будь-якого досвіду багато в чому визначається емоційним сприйняттям. Так, від того, наскільки емоційно сприймуть діти літературно-художні образи, як глибоко усвідомлять ідею твору, залежить багатство їхнього задуму, винахідливість у пошуках засобів її найкращого втілення.

Виникаючий в результаті переробки (дисоціація, асоціація, комбінування) останніх вражень ігровий образ є опосередкованим віддзеркаленням образу «іншого». В якості такого «іншого» найчастіше виступає дорослий, образ якого відображається у дитячій грі (а раніше в уяві, на етапі створення задуму), але не як образ «іншого», а як образ себе через «іншого».

Рольова поведінка завжди передбачає взаємодію, що і становить гру. «Афективний характер» рольової поведінки означає, що така взаємодія носить яскраво виражене емоційне забарвлення. Необхідні вміння дитини адекватно реагувати в ході рольової гри на зміни в поведінці партнера і встановлювати змістовні зв'язки своєї ролі з іншими, виявляються, перш за все, у своєрідному

«емоційному обміні», тобто саме емоції домінують у внутрішньо ігровому спілкуванні. Отже, реалізація сюжету припускає емоційно-чуттєву комунікацію учасників гри, що дозволяє розглядати цей процес (реалізації) як прояв виділеної Л. С. Виготським здібності суб'єктивної (емоційної) уяви. Все вище сказане дає достатньо підстав судити про специфіку творчих здібностей, виявлених дитиною в сюжетно-рольовій грі, як про здібності уяви.

Таким чином, роль, або рольова поведінка, виступає як синтезована форма прояву творчих здібностей дитини-дошкільника в сюжетно-рольовій грі. У результаті прагнення до адекватного здійснення ролі, в уяві дитини об'єднуються, а в рольовій поведінці разом виражаються індивідуальний досвід дитини, чуттєво-емоційне відображення цього досвіду, а також зовні регламентовані атрибутивно-комунікативні вимоги до рольової поведінки.

У сюжетно-рольовій грі, як формі творчої діяльності, роль виступає як специфічна форма прояву творчої здатності уяви. Тому абсолютно виправдана, на наш погляд, ситуація, коли дослідники, називаючи творчими здатності до змісту задуму чи створення ігрового образу, найбільш рельєфне їх вираження бачать у рольовій поведінці. Відповідно до теорії, роль як би «підпорядковує» собі інші компоненти гри, тобто вони служать, перш за все, реалізації ролі, адекватності рольової поведінки.

У ролі чітко виявляються такі характерні властивості дитячої уяви, як:

- універсальність, здатність позначати прийняту роль на будь-якому предметно-чуттєвому матеріалі;

- Синтезувати, здатність несуперечливо об'єднати в ролі власні емоції і виразні можливості з зовні заданої «значеннєвою» логікою поведінки «свого» персонажа;

- Поліфункціональність, тобто здатність відображати в рольовій поведінці не тільки вихідну «заданість», а й розвивати, добудовувати «роль», забезпечуючи необхідну комунікацію з іншими учасниками гри.

Тому перед педагогом стоїть завдання - стимулювати творчу активність дітей у грі. Цьому сприяє розгортання гри з включенням до неї різних ролей: з

різних сфер соціального життя, з різних літературних творів, казок, а також з'єднання казкових і реальних персонажів. Включення в єдиний сюжет таких ролей активізує уяву дітей, їх фантазію, спонукає придумувати нові несподівані повороти подій, які об'єднують і роблять осмисленим спільне існування і взаємодію таких різних персонажів. При цьому вихователь враховує ігрові інтереси дітей, які в звичайних спільних іграх часто не можуть реалізуватися. Педагог в спільній з дітьми грі повинен показати, як можна розгорнути сюжет з такими, здавалося б, непеєднуваними ролями. Він всіляко заохочує дітей, які вводять у попередній план гри нові ситуації, події та дійових осіб, так як це є показником вільного володіння ігровими способами діяльності та творчої активності дитини.

Додаток Р

Таблиця 2.12

Рівні розвитку творчої уяви у дітей експериментальної групи за емоційно-мотиваційним критерієм (у балах) (контрольний етап дослідження)

№п\п	П.І. дитини	«Де чие місце», 4 б	Спостереження у грі, 3. б	Бесіда, 3 б	Кількість балів	Рівні сформованості
1.	Бірюк Артем	2	2	3	7	С
2.	Воронцова Домініка	2	2	2	6	С
3.	Гечер Альбіна	2	3	3	8	В
4.	Гечер Мурат	2	2	3	7	С
5.	Грудина Богдан	1	2	2	5	С
6.	Дусчанов Яхья	2	2	2	6	С
7.	Єрьомін Єгор	2	2	2	6	С
8.	Капелько Вікторія	2	3	3	8	В
9.	Кіяшко Мілана	2	2	3	7	С
10.	Комендант Софія	3	3	3	9	В
11.	Коренська Софія	2	2	2	6	С
12.	Корчова Владлена	2	3	3	8	В
13.	Куліков Назар	2	2	3	7	С
14.	Мартиненко Олег	2	3	3	8	В
15.	Маслова Вероніка	1	3	3	7	С
16.	Новікова Анастасія	2	2	3	7	С
17.	Печений Денис	2	3	3	8	В
18.	Писаренко Ілля	3	3	3	9	В
19.	Пінчук Захар	2	2	3	7	С
20.	Рябич Артем	2	3	3	8	В
21.	Саух Вікторія	2	2	2	6	С
22.	Середа Тетяна	2	3	3	8	В
23.	Скоропад Богдан	1	1	1	3	Н
24.	Соп'яненко Валерія	2	2	2	6	С
25.	Стеценко Цветана	2	3	2	7	С

Таблиця 2.13

Рівні розвитку творчої уяви у дітей контрольної групи за емоційно-мотиваційним критерієм (у балах) (контрольний етап дослідження)

№п \п	П.І. дитини	«Де місце», 4 б.	Спосте реженн я у грі, 3 б.	Бесіда, 3 б.	Кількість балів	Рівні сформ ова- ності
1.	Бібік Марія	2	3	2	7	С
2.	Борова Міланія	2	2	2	6	С
3.	Бубнов Олександр	3	3	3	9	В
4.	Гололобов Ілля	2	3	2	7	С
5.	Гурець Микола	1	2	2	5	С
6.	Діденко Тихон	2	2	2	6	С
7.	Зальотова Анна	3	3	3	9	В
8.	Іщенко Серафіма	1	1	1	3	Н
9.	Король Лізавета	2	3	2	7	С
10.	Кузьменко Аріна	3	3	3	9	В
11.	Курочкіна Софія	3	3	3	9	В
12.	Левша Анастасія	2	2	2	6	С
13.	Литвин Данило	1	1	1	3	Н
14.	Максимова Анастасія	1	1	1	3	Н
15.	Мартиненко Артем	2	3	2	7	С
16.	Михайленко Алеся	2	2	2	6	С
17.	Моргунов Микола	3	3	3	9	В
18.	Нелюбов Матвій	2	3	2	7	С
19.	Непомнящих Мілана	3	3	3	9	В
20.	Поцелуєв Артем	1	2	2	5	С
21.	Приходько Аліна	2	3	2	7	С
22.	Сергійчук Владислав	2	3	2	7	С
23.	Ситник Давід	2	2	2	6	С
24.	Ситник Марк	3	3	3	9	В
25.	Тунік Софія	1	1	1	3	Н

Таблиця 2.14

Рівні розвитку творчої уяви у дітей експериментальної групи за пізнавальним критерієм (у балах) (контрольний етап дослідження)

№п\п	П.І. дитини	гра «Як би», 3 б.	Спостереження, 3 б.	Бесіда, 3 б.	Кількість балів	Рівні сформованості
1.	Бібік Марія	3	2	2	7	С
2.	Борова Міланія	2	2	2	6	С
3.	Бубнов Олександр	3	3	3	9	В
4.	Гололобов Ілля	2	2	2	6	С
5.	Гурець Микола	2	2	2	6	С
6.	Діденко Тихон	3	2	2	7	С
7.	Зальотова Анна	2	2	2	6	С
8.	Іщенко Серафіма	3	3	3	9	В
9.	Король Лізавета	2	2	2	6	С
10.	Кузьменко Аріна	2	3	3	8	С
11.	Курочкіна Софія	3	3	3	9	В
12.	Левша Анастасія	2	1	2	5	С
13.	Литвин Данило	2	2	2	6	С
14.	Максимова Анастасія	2	3	3	9	В
15.	Мартиненко Артем	2	2	2	6	С
16.	Михайленко Алеся	2	2	2	6	С
17.	Моргунов Микола	3	3	3	9	В
18.	Нелюбов Матвій	3	3	3	9	В
19.	Непомнящих Мілана	2	2	2	6	С
20.	Поцелуєв Артем	3	3	3	9	В
21.	Приходько Аліна					
22.	Сергійчук Владислав	2	2	2	6	С
23.	Ситник Давід	3	3	3	9	В
24.	Ситник Марк	3	3	3	9	В
25.	Туник Софія	3	3	3	9	В

Таблиця 2.15

Рівні розвитку творчої уяви у дітей контрольної групи за пізнавальним критерієм (у балах) (контрольний етап дослідження)

№п \п	П.І. дитини	гра «Як би», 3 б.	Спостереже ння, 3 б.	Бесіда, 3 б.	Кількість балів	Рівні сформава -ності
1.	Бірюк Артем	1	1	1	3	Н
2.	Воронцова Домініка	1	1	1	3	Н
3.	Гечер Альбіна	3	3	3	9	В
4.	Гечер Мурат	2	2	2	6	С
5.	Грудина Богдан	3	3	3	9	В
6.	Дусчанов Яхья	1	1	1	3	Н
7.	Єрьомін Єгор	2	2	2	6	С
8.	Капелько Вікторія	2	2	2	6	С
9.	Кіяшко Мілана	1	1	1	3	Н
10.	Комендант Софія	2	2	2	6	С
11.	Коренська Софія	3	2	2	7	С
12.	Корчова Владлена	3	2	2	7	С
13.	Куліков Назар	1	1	1	3	Н
14.	Мартиненко Олег	1	1	1	3	Н
15.	Маслова Вероніка	2	2	2	6	С
16.	Новікова Анастасія	3	2	2	7	С
17.	Печений Денис	3	3	3	9	В
18.	Писаренко Ілля	2	2	2	6	С
19.	Пінчук Захар	3	3	3	9	В
20.	Рябич Артем	2	2	2	6	С
21.	Саух Вікторія	3	3	3	9	В
22.	Середа Тетяна	2	2	2	6	С
23.	Скоропад Богдан	3	3	3	9	В
24.	Соп'яненко Валерія	3	3	3	9	В
25.	Стеценко Цветана	2	2	2	6	С

